



NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1995:22

Etter inntektsoppgjørene 1995

**Rapport nr 2, 1995 fra Det tekniske
beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.**

**Avgitt til Administrasjonsdepartementet
21. juni 1995.**

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1995

Forord

Det tekniske beregningsutvalget la 17. januar i år fram sin hovedrapport foran inntektsoppgjørene 1995. Rapporten var for en del basert på et foreløpig og noe ufullstendig materiale for 1994.

Beregningsutvalget legger nå fram en ny rapport hvor reviderte nasjonalregnskapstall og annen statistikk for 1994 er innarbeidet. Rapporten gir en oversikt over lønns- og inntektsutviklingen, prisutviklingen og utviklingen i konkurransevnen. Det gis også korte oversikter over utviklingen i verdensøkonomien og i norsk økonomi. Utvalget har på nytt gjennomgått prisutsiktene for 1995.

Utvalgets medlemmer, med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har deltatt i arbeidet med rapporten. I tillegg har følgende bidratt: Forsker Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå, økonomisk rådgiver Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge, seniorøkonom Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, konsulent Sindre Flø, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, rådgiver Ingrid Rasmussen, Sigrid Russwurm og Kyrre Aamdal, Finansdepartementet, rådgiver Tormod Belgum og konsulent Cathrine Hellandsvik, Administrasjonsdepartementet.

Oslo, 21. juni 1995

Svein Longva Leder

Leif Forsell

Bernhard Nestaas

Hans Henrik Scheel

Olav Magnussen

Stein Reegård

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen**1.1 DISPONIBEL INNTEKT FOR NORGE**

- 7 prosent økning i disponibel realinntekt for Norge i 1994 – produksjonsveksten bidrar klart mest.

I 1994 var det sterk vekst i *disponibel inntekt for Norge*. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser en økning med 48,1 milliarder kroner, fra 591,2 milliarder kroner i 1993 til 639,3 milliarder kroner i 1994. Til sammenlikning økte disponibel inntekt for Norge med 25,6 milliarder kroner i 1993 og bare 8,7 milliarder kroner i 1992.

Tabell 1.1: Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
							*	*	*	*
Bruttonasjonalprodukt	500.2	513.7	561.5	583.3	621.4	660.6	686.7	703.0	734.5	774.2
- Kapitalslit	66.5	72.6	83.3	91.2	96.7	98.8	102.5	104.2	109.0	111.6
= NETTONASJONALPRODUKT	433.7	441.1	478.2	492.1	524.7	561.7	584.2	598.8	625.5	662.6
+ netto renter og aksjeutbytte fra utlandet	-9.5	-9.0	-9.6	-13.5	-17.8	-17.2	-17.5	-22.0	-24.4	-12.1
= NASJONALINNTEKT	424.2	432.1	468.6	478.5	506.8	544.5	566.7	576.7	601.1	650.5
+ netto stønader fra utlandet	-4.8	-6.0	-6.6	-7.4	-7.8	-8.9	-9.8	-11.1	-9.9	11.3
= DISPONIBEL INNTEKT FOR NORGE	419.4	426.1	462.0	471.2	499.1	535.7	556.9	565.6	591.2	639.3

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I de to siste årene har det vært markert vekst i *disponibel realinntekt for Norge*, noe som representerer et klart brudd med de forutgående 7 årene. Med unntak for 1990 hvor den disponible realinntekten økte med knappe 3 prosent har det vært svak og tildels negativ vekst helt fra 1986 til og med 1992. I følge foreløpige nasjonalregnskapstall økte disponibel realinntekt for Norge med 2,7 prosent fra 1992 til 1993, og med hele 7,0 prosent fra 1993 til 1994. Til tross for den markerte veksten i de to siste årene var nivået på Norges disponible realinntekt i 1994 bare vel 3 prosent høyere enn i 1985, mens befolkningsveksten i samme tidsrom har vært på om lag 4 1/2 prosent.

Tabell 1.2: Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Endring fra året før									
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992 *	1993 *	1994 *
Vekst i disponibel realinntekt	5.5	-5.3	-0.6	-3.7	1.3	2.9	0.3	-0.9	2.7	7.0
Bidrag til vekst, prosentpoeng: ²⁾										
– Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	0.6	1.4	1.5	1.0	2.3	0.4	1.9	2.1	0.9	2.5
– Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	5.8	3.2	0.2	-2.3	-2.2	1.5	-0.5	2.0	1.9	3.9
– Endring i bytteforholdet	-2.0	-10.1	-2.3	-1.6	2.0	0.9	-1.0	-4.1	0.1	1.3
– Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	1.0	0.1	0.1	-0.8	-0.8	0.1	-0.1	-0.9	-0.1	1.9

*) Foreløpige tall

1) Inntektstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.

2) Uoverenstemmelser i tabellen skyldes avrunding

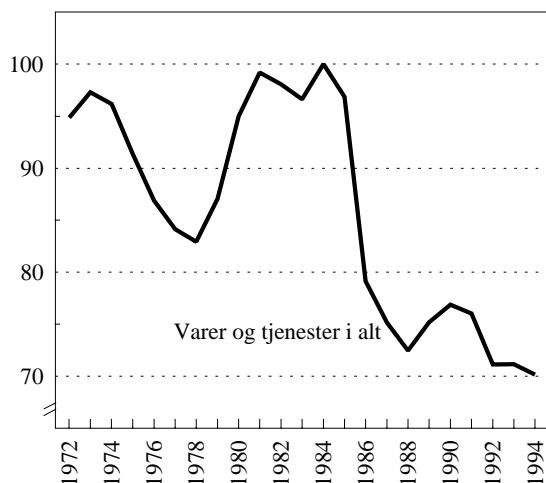
3) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og egne anslag

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1.1, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og øvrige næringer. Oljevirkosomhet er definert som summen av næringene utvinning og rørtransport av olje og gass.

Bidraget fra produksjonsveksten har klart tatt seg opp gjennom første halvdel av 1990-tallet. Produksjonsutviklingen i oljevirkosomheten har gjennom lengere tid bidratt positivt til veksten i disponibel realinntekt for Norge, mens flere års tendens til svake og tildels negative vekstbidrag fra produksjonen i de øvrige næringer først ble brutt i 1992 med et positivt vekstbidrag på 2,0 prosentpoeng. For 1994 ser bidraget ut til å ha vært rekordhøyt med nær 4 prosentpoeng som en må 10 år tilbake for å overgå. Produksjonsveksten i oljevirkosomheten var også meget høyt, slik at det samlede vekstbidraget fra produksjonsvirkosomhet i 1994 kan anslås til 6,4 prosentpoeng.

Bytteforholdet overfor utlandet har gjennomgående forverret seg i første halvdel av 1990-tallet, men endringene er beskjedne i forhold til utviklingen på 1970- og 1980-tallet. For 1994 er endringen i bytteforholdet anslått å ha gitt et negativt vekstbidrag til disponibel realinntekt på 1,3 prosentpoeng. Reduksjon i råoljeprisen fra 1993 til 1994 var den helt dominerende faktoren bak denne utviklingen.



Figur 1.1 Bytteforholdet overfor utlandet. 1984=100

I de senere årene har inntektsbidragene fra *endringene i rente- og stønadsbalansen* vært moderate. Store overskudd på driftsbalansen med utlandet i første halvdel av 1990-tallet har bidratt til en stadig lavere nettogjeld til utlandet som isolert sett har virket i retning av lavere netto renteutbetalinger. Bidragene i perioden har imidlertid i noen grad vært preget av litt spesielle forhold. I 1991 medvirket ekstraordinært store utbetalinger av aksjeutbytte fra oljeselskaper til utenlandske eiere til at inntektsbidraget fra rente- og stønadsbalansen ble negativt. Utbetalingene av aksjeutbytte til utlandet økte ytterligere i 1992, til over 13 milliarder kroner regnet netto, mot rundt 6,5 milliarder kroner i 1991. Økningen må ses i lys av skattereformen og endringer i regnskapslovgivingen fom. regnskapsåret 1992, som har åpnet for høyere utbytteutdeling enn tidligere. I 1993 fikk Norges Bank forskjøvet renteinnbetalinger opptjent i 1993 fra desember 1993 til januar 1994 noe som bidro til at bidraget fra endringen i rente- og stønadsbalansen ble tilnærmet null. En markert nedgang i utbetalt aksjeutbytte til utlandet i 1994 var en viktig faktor bak at vekstbidraget i fjor ble nær 2 prosentpoengs.

1.2 FAKTORINNTEKT, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

Etter sterk vekst på 1970- og 1980-tallet har *lønnskostnadene* de siste årene økt moderat. Til og med 1993 var dette en refleks av både sysselsettingsnedgang og forholdsvis beskjeden vekst i lønn pr. årsverk. Godt hjulpet av arbeidsgiveravgiftnedsettelsen med virkning fra 1. januar 1993 kom den nominelle veksten i lønnskostnadene i hele økonomien ned i 1,3 prosent dette året. I 1994 endret dette bildet seg noe ved at vi igjen fikk vekst i sysselsettingen, slik at lønnskostnadene i følge de foreløpige nasjonalregnskapstallene økte med 5,0 prosent.

Etter et kraftig fall i *driftsresultatet* fra 1985 til 1986, utløst av oljeprisfallet, fortsatte nedgangen i 1987 og 1988, men med minsket styrke. I 1989 snudde denne tendensen og driftsresultatet økte med rundt 34 prosent fra 1988. Den sterke veksten i driftsresultatet for økonomien som helhet fortsatte i 1990. En vesentlig del av inntektsveksten i disse to årene skriver seg fra oljevirkosomheten. I 1991 og 1992 ga svak og tildels negativ prisutvikling på viktige norske eksportprodukter en svakere utvikling i driftsresultatet. I 1993 økte driftsresultatet markert blant annet som en følge av god produktivitetsutvikling, moderat lønnsvekst, nedsettelsen av arbeids-

giveravgiften og en gjennomgående tendens til noe lavere prisvekst på importert vareinnsats enn på ferdige produkter. De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser en oppgang i driftsresultatet på 5,9 prosent fra 1993 til 1994, som er i overkant av faktorinntektsveksten.

Tabell 1.3: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Nettonasjonalprodukt	433.7	441.2	478.4	492.1	524.7	561.7	584.2	598.8	625.5	662.6
- Netto indirekte skatter	64.1	70.4	76.0	73.2	70.0	71.1	72.8	77.0	80.0	88.3
= Faktorinntekt	369.6	370.8	402.2	418.9	454.7	490.6	511.4	521.7	544.5	574.3
Lønnskostnader	239.7	271.4	306.3	324.2	328.6	342.0	356.4	368.5	373.2	391.8
Driftsresultat	129.9	99.4	95.9	94.6	126.1	148.6	155.0	153.2	171.5	182.5

*) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.4: Faktorinntektsutviklingen. Prosent

	Gj.snittlig årlig endring			Endring fra året før						
	1975-80	1980-85	1985-90	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Nettonasjonalprodukt	13.8	12.2	5.3	2.9	6.7	7.1	4.0	2.5	4.5	5.9
Faktorinntekt	14.2	11.5	5.8	4.1	8.5	7.9	4.2	2.0	4.6	5.3
Lønnskostnader	11.0	10.5	7.4	5.9	1.1	4.1	4.2	3.4	1.3	5.0
Driftsresultat	23.3	13.4	2.7	-1.3	34.1	17.8	4.3	-1.1	12.5	5.9

*) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5, 1.6 og figur 1.2a-c vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av sektorer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen. På grunn av den store usikkerheten som er knyttet til tallmaterialet og det pågående arbeidet med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet, har Statistisk sentralbyrå ennå ikke publisert næringsfordelte tall for driftsresultat for årene 1992 til 1994. De næringsfordelte driftsresultatstallene som er vist i tabeller og figurer nedenfor, er Beregningsutvalgets anslag.

Tabell 1.5: Lønnskostnader for hovedgrupper av næringer. Mrd. kroner

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Alle næringer	239.7	271.4	306.3	324.2	328.6	342.0	356.4	368.5	373.2	391.8

Tabell 1.5: Lønnskostnader for hovedgrupper av næringer. Mrd. kroner

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Offentlig forvaltning	64.2	71.1	80.7	86.5	92.1	98.1	105.6	112.4	116.1	121.5
Næringsvirksomhet	175.5	200.4	225.6	237.7	236.5	243.9	250.8	256.1	257.0	270.3
Oljevirksomhet	5.2	6.0	6.6	7.0	7.6	8.1	9.1	10.0	10.5	10.8
Næringsvirksomhet ellers	170.3	194.4	219.0	230.7	228.9	235.8	241.7	246.1	246.6	259.5
Industri (eksl. raff.)	49.2	54.6	60.5	61.4	59.9	62.1	63.1	64.9	65.3	69.8
Fastlands-Norge (eksl. off. forv.)	163.9	188.6	214.3	226.0	223.3	229.3	234.9	239.4	239.6	252.4
Skjermede næringer (eksl. off.)	124.1	144.7	166.2	177.7	176.7	181.1	186.1	189.3	189.2	198.8
Utekonk. næringer	9.1	9.9	10.6	11.0	11.1	11.3	11.6	11.6	11.7	12.4
Hjemmekonk. næringer	30.7	34.0	37.5	37.3	35.5	36.9	37.2	38.6	38.8	41.3

*) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.6: Driftsresultat for hovedgrupper av næringer. Mrd. kroner

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
								*	1)	1)	1)
Alle næringer ²⁾	121.2	129.9	99.4	95.9	94.6	126.1	148.6	155.0	153.2	172.3	182.5
Offentlig forvaltning
Næringsvirksomhet	136.6	145.4	119.7	120.2	119.2	151.8	173.8	179.2	177.1	198.8	208.3
Oljevirksomhet	56.0	59.9	24.5	22.1	12.0	33.0	47.7	48.6	47.2	50.2	51.7
Næringsvirksomhet ellers	80.6	85.5	95.2	98.1	107.2	118.8	126.1	130.6	129.9	146.6	156.6
Industri (ekskl. raff.)	14.8	15.1	15.1	15.7	17.7	20.6	17.0	17.5	15.2	17.7	20.8
Fastlands-Norge	67.6	71.2	75.1	75.9	82.6	90.0	97.3	99.1	103.3	117.3	126.2
Skjermede næringer	52.3	56.1	59.6	59.5	63.7	70.0	78.7	81.8	89.2	101.4	104.6
Utekonk. næringer	7.0	4.5	3.0	3.6	8.3	9.0	5.3	2.9	-0.6	-0.4	2.6
Hjemmekonk. næringer	8.3	10.6	12.5	12.8	10.6	11.0	13.3	14.5	14.7	16.3	19.1

*) Foreløpige tall

1) Beregningsutvalgets anslag for underpostene

2) Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskapning for økonomien under ett.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.5 viser at mens de samlede lønnskostnadene i 1994 er anslått til vel 391,8 milliarder kroner, er lønnskostnadene i næringsvirksomhet 270,3 milliarder

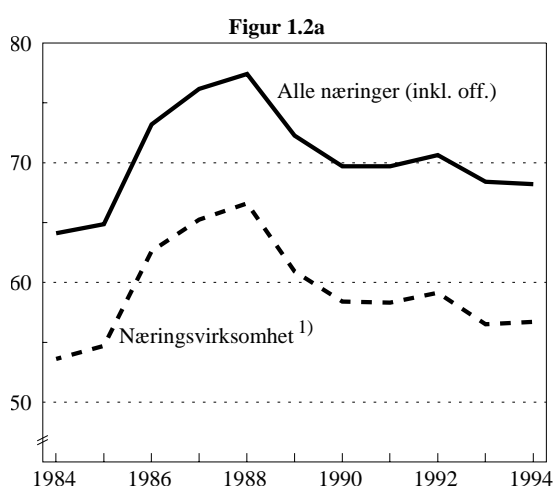
kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning. Industriens lønnskostnader utgjør i overkant av en fjerdedel av totale lønnskostnader i næringsvirksomhet. Ser en på fordelingen av fastlands-Norges lønnskostnader etter konkurransetype, er skjermet virksomhet, som omfatter hovedtyngden av private tjenesteytende næringer, dominerende.

I 1985 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning 26,8 prosent av de totale lønnskostnadene. Andelen har gjennomgående økt i den siste 10-årsperioden og var i 1994 kommet opp i 31,0 prosent. En forholdsvis jevn økning i sysselsetting i offentlig virksomhet samtidig som privat sysselsetting har falt fra og med 1987, er viktige faktorer bak denne utviklingen.

Tall for *driftsresultat* (jf. tabell 1.6) er påvirket av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og viser derfor betydelige svingninger fra år til år. Spesielt vil endringer i prisene på norske eksportprodukter føre til sterke fluktasjoner i driftsresultatet i en del næringsgrupper. Bevegelser i oljeprisen er her av særlig betydning på grunn av at overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig andel av samlet driftsresultat i næringsvirksomhet i Norge. En forholdsvis sterk konsentrasjon av norsk tradisjonell vareeksport på produkter som metaller og andre lite bearbejdede varer, hvor prisene på verdensmarkedet fluktuerer betydelig, bidrar også til å forklare variasjonene i driftsresultatet i tradisjonelle eksportsektorer.

Nedgangen i det samlede driftsresultatet på vel 35 milliarder kroner fra 1985 til 1988 skyldes i hovedsak inntektssvikt i oljevirksomheten etter prisfallet på råolje. I 1985 svarte oljesektoren for 46,5 prosent av det totale driftsresultatet; i 1988 var denne andelen redusert til 12,7 prosent. Hittil på 1990-tallet har driftsresultatet i petroleumssektoren utgjort en forholdsvis stabil andel på om lag 30 prosent av driftsresultatet for økonomien under ett.

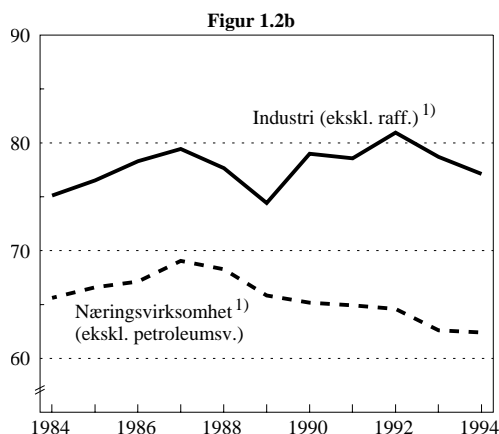
Tabell 1.6 viser at også driftsresultatet for fastlandsnæringene under ett har økt betydelig de siste årene; fra vel 82 milliarder kroner i 1988 til vel 126 milliarder kroner i 1994 ifølge foreløpige anslag.



Figur 1.2a

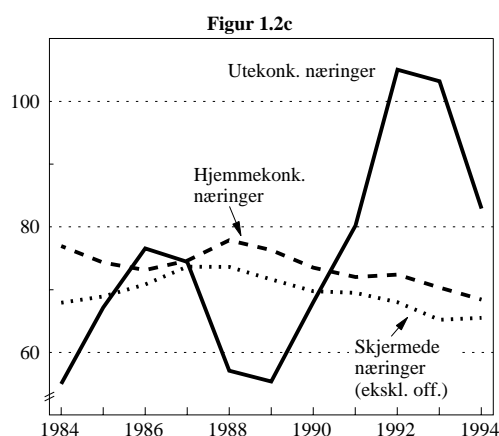
Med tanke på å belyse utviklingen i den *funksjonelle inntektsfordelingen* er det av interesse å studere nærmere hvordan lønnskostnadene som andel av den totale faktorinntekten har endret seg over tid. Utviklingen i slike lønnskostnadsandeler er

vist i figur 1.2a-c for de samme gruppene av sektorer som i tabell 1.5 og 1.6. Lønnskostnadsandelen i næringsvirksomhet (utenom offentlig forvaltning) var nede i 54 prosent i 1984 (jf. figur 1.2a). Etter en økning i lønnskostnadsandelen i årene 1985-88 falt andelen markert i 1989 hvorefter den har stabilisert seg på knappe 60 prosent.



Figur 1.2b

Utviklingen i petroleumsvirksomheten påvirker også i stor grad lønnsandelene i figur 1.2a. Figur 1.2b viser utviklingen i lønnskostnadsandelene for næringsvirksomhet når en trekker ut petroleumsvirksomheten og i industrien når raffineringsektoren er trukket ut. For næringsvirksomhet utenom oljesektoren nådde lønnskostnadsandelen i 1987 en topp på om lag 69 prosent. I de etterfølgende årene har andelen gått forholdsvis jevnt ned, til under 63 prosent i 1994 ifølge anslag foretatt for Beregningsutvalget. For industrien (utenom raffinierier) har lønnskostnadsandelen på 1990-tallet ligget meget jevnt på rundt 78 prosent, med unntak av 1992 hvor andelen krøp opp i overkant av 80 prosent.



Figur 1.2c Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

¹⁾ Beregningsutvalgets anslag for 1993 og 1994.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 1.2c viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for fastlands-næringer (eksklusive offentlig forvaltning) gruppert etter konkurranse-type. I de skjermede næringene har *lønnskostnadsandelen* vært jevnt nedadgående i de senere årene – fra 74 prosent i 1988 og ned mot 65 prosent i 1994. Hjemmekonkurrerende næringer har hatt en helt parallell lønnsandelsutvikling, fra om lag 78 prosent i 1988 og ned til i overkant av 68 prosent i 1994. For utekonkurrerende næringer observeres derimot store fluktasjoner i lønnskostnadsandelen. Dette reflekterer som nevnt konjunkturfølsomheten i norsk eksportindustri, med store prisendringer som gir seg utslag i svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. Fra en bunnivå på rundt 55 prosent i 1989, økte lønnskostnadsandelen i årene etter betydelig på grunn av prisfall på flere viktige eksportprodukt. Med et negativt driftsresultat (jf. tabell 1.6) var lønnskostnadsandelen for denne næringsgruppen i 1992 og 1993 over 100 prosent. En markert bedring i konjunktursituasjonen bidro til at lønnsandelen i 1994 gikk ned til om lag 83 prosent.

1.3 DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk ved inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektorinndeling*. På grunn av den pågående hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet er deler av inntektsregnskapet, hvor disse tallene er hentet fra, ikke bli revidert/beregnet for årene 1992 til 1994. Nye tall for årene 1988 til 1992 fra inntektsregnskapet etter det nye beregningsopplegget vil bli publisert samtidig med den øvrige nasjonalregnskapsstatistikken, trolig i løpet av sommeren. Det er videre planlagt å publisere nye regnskapstall for 1993 og 1994 i begynnelsen av september.

I dette avsnittet vises kun tall for total disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis imidlertid en nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren. Der er også tallene fra inntektsregnskapet supplert med tradisjonelle beregninger av utviklingen av disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, differensiert etter familietype og inntektsnivå.

Disponibel inntekt for *offentlig forvaltning* har etter 1985 gjennomgående vokst mindre enn disponibel inntekt for landet under ett. Nedgangen i skatteinntektene fra petroleumsproduksjonen som følge av oljeprisnedgangen i 1986, økte stønadsutbetalinger til husholdninger og en generelt sett svak utviklingen i aktivitetsnivået som har bremsset skatteinngangen – er noe av forklaringen bak utviklingen. Svekkelsen av statens budsjettbalanse i disse årene har også ført til en reduksjon i nettorenteinntektene for offentlig forvaltning. Som en følge av det generelle konjunkturoppsvinget snudde imidlertid denne utviklingen i fjor og offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt for Norge er anslått til å ha økt med vel 1 prosentpoeng.

Offentlig forvaltnings inntekter ser ut til å ha vært nær 183 milliarder kroner i 1994. Dette er det beløpet som i 1993 var disponibelt for offentlig konsum og til sparing, enten i form av realinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre grupper (netto finansinvestering).

Tabell 1.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Mrd. kroner og prosentvis fordeling.

	Milliarder kroner									
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993* ¹⁾	1994* ¹⁾
Offentlig forvaltning	153.1	142.7	156.9	153.2	155.7	169.7	163.7	158.3	162.2	182.9

Tabell 1.7: Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Mrd. kroner og prosentvis fordeling.

	Milliarder kroner									
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993* ¹⁾	1994* ¹⁾
Finansinstitusjoner	4.6	9.5	17.6	13.1	9.0	7.9	13.6	22.1	26.5	39.4
Offentlig eide	0.9	3.5	8.4	3.8	-1.3	-3.3	2.1			
Private	3.8	6.0	9.3	9.3	10.3	11.2	11.5			
Ikke-personlige foretak	22.5	10.9	6.9	4.6	19.5	19.0	20.7			
Husholdninger	239.2	262.9	280.7	300.3	314.9	339.1	358.9	385.2	402.5	417.0
Disponibel inntekt for Norge	419.4	426.0	462.1	471.2	499.1	535.7	556.9	565.6	591.2	639.3
	Prosentvis fordeling									
Offentlig forvaltning	36.5	33.5	34.0	32.5	31.2	31.7	29.4	28.0	27.4	28.6
Finansinstitusjoner	1.1	2.2	3.8	2.8	1.8	1.5	2.4	3.9	4.5	6.1
Offentlig eide	0.2	0.8	1.8	0.8	-0.3	-0.6	0.4			
Private	0.9	1.4	2.1	2.0	2.1	2.1	2.0			
Ikke-personlige foretak	5.4	2.6	1.5	1.0	3.9	3.5	3.7			
Husholdninger	57.0	61.7	60.7	63.7	63.1	63.3	64.5	68.1	68.1	65.2
Disponibel inntekt for Norge	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

*) Foreløpige anslag

1) Anslag for offentlig forvaltning er tatt fra Revidert nasjonalbudsjett (RNB) 1995, mens kilden for husholdningene og totalen er Statistisk sentralbyrås Økonomisk utsyn (ØU) over året 1994. I RNB er det på dette punktet innarbeidet informasjon som ikke var tilgjengelig under utarbeidelsen av ØU. Tallene for finans- og selskapssektoren er regnet residualt mellom disse ikke helt konsistente kildene, og derfor beheftet med spesielt stor usikkerhet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etter sterkt fall i *finansinstitusjonenes* inntekter gjennom 1988 og 1989 ble disponibel inntekt brakt tilbake til nivået fra begynnelsen av 1980-tallet, dvs. rundt 9 milliarder kroner. Etter svak nedgang også i 1990 viser foreløpige anslag for 1991 at finansinstitusjoners disponible inntekt i dette året kom opp i nær 14 milliarder kroner. Det er her viktig å være klar over at finansinstitusjonenes tap på utlån ikke kommer med i denne oppstillingen. Tapene regnes som omvurderinger av fordringer/gjeld, og hører hjemme i et kapitalregnskap.

Ikke-personlige foretak (selskaper) hadde sterk vekst i sine inntekter frem til 1986 da disponibel inntekt ble mer enn halvert, som en følge av reduksjonen i driftsresultatet i petroleumssektoren. Etter et par år med svak inntektsvekst, økte disponibel inntekt igjen markert i 1989. Sterk inntektsvekst i oljevirksomheten var en hovedforklaring, men også driftsresultatet i industrien økte markert. Inntektene i selskapssektoren endret seg lite i de to neste årene.

Det foreligger pr. i dag ikke reviderte 1992-tall og nye 1993- og 1994-tall for finans- og selskapssektoren hver for seg. Summen av de to sektorenes inntekter kan imidlertid beregnes som en restpost (jfr. fotnote 1 i tabell 1.7).

Disponibel inntekt for finans- og selskapssektoren samlet ble kraftig redusert fra 1991 til 1992. Fra 1992 til 1993 var det imidlertid i følge Beregningsutvalgets anslag en moderat vekst og fra 1993 til 1994 en markert økning i de to sektorenes samlede inntekt. I 1994 gjorde disse sektorene samlet beslag på en andel av disponibel inntekt i Norge som var nesten på høyde med toppåret 1985 og identisk med andelen i 1991.

Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved disponible inntekt. Av tabellen på forrige side fremgår at andelen også stort sett har økt gjennom de 10 siste årene; fra 57 prosent i 1985 til vel 68 prosent i 1992 og 1993. Ifølge de siste nasjonalregnskapstallene økte husholdningenes disponible inntekt med 3,6 prosent fra 1993 til 1994, som er noe lavere enn for landet som helhet slik at andelen da kom ned i noe over 65 prosent. Faktorene bak inntektsutviklingen for husholdningene belyses nærmere i neste kapittel.

Boks 1.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapningen i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdi-skaping eller nettoinntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Disponibel inntekt viser hva Norge har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinvestering (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet). Ved å deflatere «disponibel inntekt for Norge» med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, kommer en fram til begrepet «*disponibel realinntekt for Norge*».

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en *faktorinntekt* som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten beregnes som nettonasjonalprodukt (nettoproduktet for hver næring) fratrukket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i *lønnskostnader* og *driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønnsinntakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med tildels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansinstitusjoner, ikke-personlige foretak, husholdningene og utlandet.

Offentlig forvaltning består av stats-, trygde- og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av direkte og indirekte skatter, mens de viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er subsidier og overføringer til private konsumenter.

Finansinstitusjoner består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-personlige foretak (selskaper) består av statseide foretak (inklusive statens forretningsdrift, men eksklusive offentlig eide banker), kommuneforetak og private ikke-personlige foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge, inklusive selvstendige næringsdrivende som driver ikke-finansiell virksomhet og som ikke er inkludert i foretakssektoren.

KAPITTEL 2

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

I "*Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge nasjonalregnskapet*" i avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningenes disponible realinntekt slik de fremkommer i nasjonalregnskapet. I avsnittet etter (2.2) presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnstakerhusholdninger, der en fokuserer spesielt på betydningen av ulik lønnsutvikling, skattesystemet og omfanget av gjeldsrenter. I "*Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1992 til 1994*" i avsnitt 2.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden.

2.1 DISPONIBEL REALINNTEKT FOR HUSHOLDNINGER IFØLGE NASJONALREGNSKAPET

- *Klar økning i husholdningenes disponible realinntekt i 1994. Størst positive vekstbidrag fra lønnsinntekter. Negativt bidrag fra stønadene til realinntekt-sveksten i 1994.*

Tabell 2.1 viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster for årene 1985-1994. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektssiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepremier). Beregningene viser en betydelig vekst i *disponibel realinntekt for husholdningene* de fem siste årene, etter nær nullvekst gjennom de tre forutgående årene sett under ett. Veksten var i 1992 hele 4,6 prosent, men ble i 1993 redusert til 2,5 prosent. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte husholdningenes disponible realinntekt i 1994 med 2,2 prosent.

Tabell 2.2 viser hvordan de ulike komponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt i perioden 1985-1994.

Tabell 2.1: Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Inntekter	347.6	393.3	443.1	480.6	496.5	526.9	552.6	577.5	592.8	604.6
– Lønn ¹⁾	205.2	232.2	261.4	275.1	279.5	290.9	303.3	313.2	322.6	338.8
– Driftsresultat	41.7	45.2	47.3	51.5	52.2	58.5	59.5	62.0	66.9	71.6
– Renteinntekter ²⁾	22.3	29.0	36.0	42.0	40.5	41.8	41.5	43.9	37.8	27.4
– Stønader	75.2	82.8	93.6	107.1	120.0	131.0	143.2	153.4	160.3	161.6
– Andre inntekter	3.2	4.1	4.8	4.8	4.4	4.7	5.0	5.0	5.2	5.2
Utgifter	108.8	130.5	162.4	180.3	181.7	187.8	193.7	192.3	190.3	187.6
– Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	75.8	87.6	104.2	111.5	112.2	116.9	121.8	122.5	129.6	138.5
– Renteutgifter	28.8	37.5	51.9	62.0	62.2	63.4	62.6	59.1	49.9	38.4
– Andre utgifter	4.1	5.4	6.4	6.8	7.4	7.6	9.3	10.7	10.8	10.7
Disponibel inntekt	238.9	262.8	280.7	300.3	314.9	339.1	358.9	385.2	402.5	417.0
Disponibel realinntekt ³⁾	335.4	342.5	339.0	342.2	344.0	353.1	358.9	375.5	385.2	393.7

Tabell 2.1: *Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner*

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	1.5	2.1	+1.0	1.0	0.5	2.7	1.6	4.6	2.5	2.2

*) Foreløpige tall

1) Ekskl. arbeidsgiveravgift

2) Husholdningenes renteinntekter omfatter i tillegg til renter på finansobjekter, bankinnskudd m.v. også såkalte «fremmede renter» som er en beregnet renteavkastning av husholdningenes pensjons- og livsforsikringskrav. I 1993 utgjorde disse ikke-realiserte renteinntektene vel 45 prosent av de totale renteinntektene i husholdningssektoren.

3) Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Prisbasis=1991

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2: *Disponibel realinntekt for husholdninger i alt. Endring i milliarder 1991-kroner hvor ikke annet framgår¹⁾*

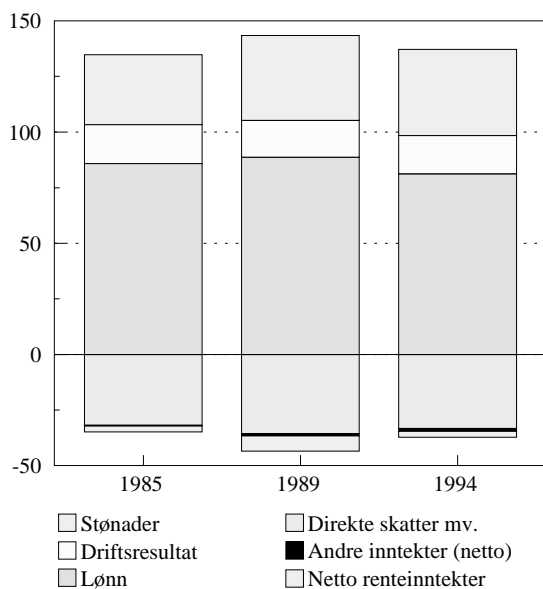
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*	Vekst i prosent
Endring i disp. realinntekt	5.0	7.1	+3.5	3.2	1.8	9.2	5.8	16.8	9.6	8.5	2.2
<i>Bidrag fra:</i>											
– Lønn	13.5	14.5	13.1	+2.2	+8.2	+2.4	0.4	2.1	3.3	11.1	2.9
– Driftsresultat	+2.0	0.4	+1.9	1.6	+1.7	3.9	+1.4	0.9	3.6	3.6	0.9
– Stønader	2.9	2.3	5.1	9.1	9.0	5.4	6.8	6.4	3.8	+0.8	+0.2
– Direkte skatter og trykdepremier	+5.5	+7.7	+11.7	+1.2	4.5	0.8	+0.1	2.4	+4.6	+6.7	+1.7
– Netto renteutgifter	+1.1	+2.0	+8.1	+3.5	+1.0	1.3	1.3	6.2	3.2	1.2	0.3
– Andre inntekter netto	+2.6	+0.4	+0.2	+0.5	+0.9	0.1	+1.3	+1.2	0.2	0.2	0.1

*) Foreløpige tall

1) Inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum 1991=100.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nedgang i sysselsettingen sørget for at veksten i lønnsinntektene bidro negativt til husholdningenes disponible realinntekt i perioden 1988-1990. I 1991 var bidraget nær null, mens sterkere lønns- enn prisvekst ga positive vekstbidrag i 1992 og 1993. I 1994 var det vekst i sysselsettingen som sammen med økt reallønn sørget for det klart sterkeste vekstbidraget fra lønnsinntektene siden 1987.



Figur 2.1 Husholdningenes inntekter og utgifter i prosent av disponibel inntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende. Med unntak for 1990 hvor det var sterk vekst i husholdningenes næringsinntekter, har bidraget fra driftsresultatet til økningen i disponibel realinntekt vært beskjedne og tildels negative helt fra 1985. Foreløpige regnskapstall viser imidlertid markerte positive bidrag i både 1993 og 1994.

Stønadene, som er den viktigste inntektskilden til pensjonister og trygdede, har gjennom de 10 siste årene gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Som andel av disponibel inntekt har stønadene økt fra 31,5 prosent i 1985 til vel 40 prosent i 1993 (se figur 2.1). Dette skyldes for en stor del en økning i antall eldre og utbetalte pensjoner, som er den største stønadsposten. Fra og med 1988 og til 1993 har det også sammenheng med økt arbeidsledighet og dermed økte trygdeutbetalinger. Fra 1988 og fram til 1993 utgjorde veksten i stønadene det klart viktigste bidraget til økningen i husholdningenes disponible realinntekter. Det har imidlertid vært en avtakende tendens i bidraget fra stønadsveksten helt fra toppen i 1988. En avtakende tendens i økningen i antall eldre og i antall arbeidsledige forklarer mye av utviklingen. I de senere årene har også veksten i antall uføretrygdete flatet ut. Blant annet som en følge av markert nedgang i antall arbeidsledige bidro realutviklingen i stønadene negativt til husholdningenes disponible realinntekt i 1994.

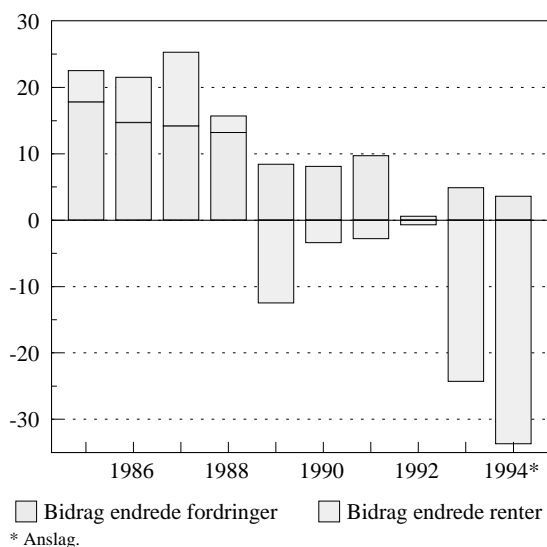
Bidragene fra *direkte skatter* vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med innføringen av det nye skattesystemet i 1992 førte likevel lettelse i den direkte beskatningen til et anslått bidrag på 2,4 milliarder 1991-kroner til økningen i husholdningenes disponible realinntekt. Både i 1993 og 1994 er det anslått en svak økning i gjennomsnittsskatten for husholdningene i alt, og med positiv realinntektsvekst fås dermed et negativt bidrag fra skatter i begge disse årene.

Som vist i tabell 2.2, bidro utviklingen i realverdien av *netto renteutgifter* stort sett negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt gjennom siste

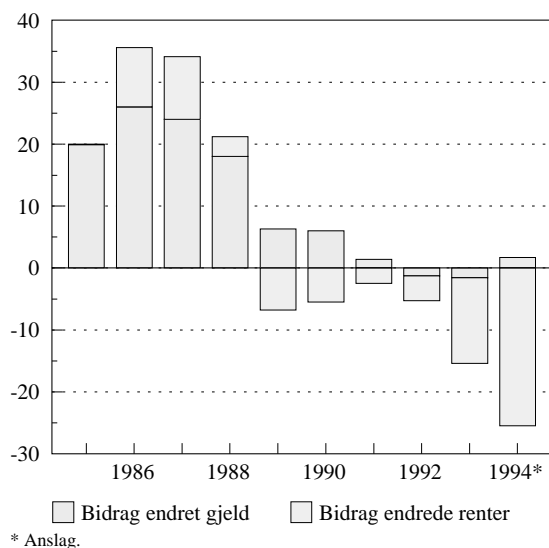
halvdel av 1980-årene. I de siste årene har denne utviklingen snudd, noe som blant annet har sammenheng med den sterke finansielle konsolideringen i husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. For 1993 og 1994 viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene bare svake positive vekstbidrag fra netto renteinntekter.

Veksten i renteinntektene og renteutgiftene kan splittes på henholdsvis endring i fordringer/gjeld og endring i gjennomsnittlige rentesatser. En slik analyse foretatt av Norges Bank, er vist i figur 2.2.

Figuren viser at gjeldsveksten var betydelig sterkere enn fordringsveksten i årene før 1988, hvoretter det motsatte har vært tilfelle. *Renteutgiftene* nådde en topp i 1988 og har deretter, med unntak for en meget liten økning i 1990, blitt redusert stadig mer hvert år frem til og med 1994. Ifølge Norges Banks beregninger utgjorde renteutgiftene i 1994 nominelt bare 60 prosent av nivået i 1988. Nedgangen i renteutgiftene i de fire siste årene er i hovedsak styrt av nedgangen i rentenivået og bare i liten grad av utviklingen i husholdningenes brutto gjeld. For 1994 viser disse beregningene at rentenedgangen bidro med vel 25 prosentpoeng til den kraftig nedgang (knappe 24 prosent) i renteutgiftene.



Figur 2.2a Husholdningenes renteinntekter. Vekst i prosent¹⁾



Figur 2.2b Husholdningenes renteutgifter. Vekst i prosent¹⁾

1. Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, som en følge av ulike metoder og forskjeller i datamaterialet. Veksten i renteinntekter og -utgifter i figurene 2.2a og 2.2b vil derfor ikke samsvare helt med de tilsvarende tallene i tabell 2.1 og 2.2. Forholdet mellom de ulike bidragene vil likevel være omtrent de samme.

Kilde: Norges Bank

I de seks siste årene har endringer i rentesatsene bidratt negativt mens endringene i bruttofordringene har bidratt positivt til veksten i husholdningenes *renteinntekter*. De årlige endringene i renteinntektene var forholdsvis beskjedene i årene 1989 til 1992, men har i de siste to årene som en følge av den sterke rentenedgangen falt kraftig. Ifølge Norges Banks anslag bidro nedgangen i rentesatsene i 1994 med vel -34 prosentpoeng, mens fordringsveksten bidro positivt med knappe 4 prosentpoeng.

Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Nedenfor er det derfor gitt tall for husholdningenes gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til 96 100 kroner i 1994. Med omtrent 2,4 personer i gjennomsnitt pr. husholdning (Folke- og bolig tellingen 1990) blir gjennomsnittlig disponibel inntekt pr. husholdning om lag 230 600 kroner.

Tabell 2.3 viser årlig prosentvis vekst i disponibel *realinntekt* i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1985-1994. Veksten ser i 1993 ut til å ha vært 1,9 prosent. De foreløpige nasjonalregnskapstallene innebærer en vekst i disponibel realinntekt pr. person på 1,7 prosent i 1994 som er litt lavere enn den gjennomsnittlige årlige veksten i femårsperioden 1990 til 1994, men langt høyere enn gjennomsnittet i den foregående femårsperioden som bare var på 0,4 prosent.

Tabell 2.3: Vekst i disponibel realinntekt pr. person.¹⁾ Prosent.

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
							*	*	*	*
Disponibel realinntekt pr. person	1.1	1.8	-1.5	0.3	0.2	2.4	1.2	4.0	1.9	1.7

*) Foreløpige tall

1) Basert på tall for folkemengden ved utgangen av året

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det foreligger på det nåværende tidspunkt ikke ny informasjon om veksten i disponibel realinntekt i husholdningssektoren fordelt på lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede i forhold til tallene gitt i tabell 2c i Beregningsutvalgets rapport nr. 2 1994 (NOU 1994: 14).kap2

2.2 BEREGNEDE ENDRINGER I INNTEKTER FOR UTVALGTE LØNNSTAKERHUSHOLDNINGER

- *Inntektsskattereglene for 1993, 1994 og 1995 er i all hovedsak en videreføring av skattereglene for 1992. For lønnstakere som har hatt en lønnsvekst om lag på linje med justeringen av inntektsgrensene i skattesystemet har skattereglene i liten grad påvirket utviklingen i reallønn etter skatt siden 1992. Lønnstakere som har hatt en lønnsvekst på 2,7 prosent fra 1993 til 1994, som tilsvarer anslått gjennomsnittlig årslønnsvekst, fikk isolert sett en økning i reallønn etter skatt på vel 1 prosent fra 1993 til 1994. For lønnstakere med netto renteutgifter kan rentefallet ha bidratt til en større vekst i disponibel realinntekt i perioden.*

Under lønnsoppgjør forhandles det om lønnsutviklingen og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike grupper av lønnstakerhusholdninger. Skatter og økning i priser vil bidra til at realverdien av det lønnstillegget som lønnstakeren mottar blir mindre enn det nominelle lønnsstillegget det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt*.

For mange lønnstakerhusholdninger har utviklingen etter 1992, i inntekt som er disponibel til konsum, i større grad vært påvirket av endringer i rentenivået enn av endringer i skattereglene, jf. også omtale i "[Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge nasjonalregnskapet](#)" i avsnitt 2.1.

Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1992 til 1994 for utvalgte lønnstakerhusholdninger

Reglene for beskatning av inntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 1994. Maksimal skatt på alminnelig inntekt er for lønnstakere 28 prosent i disse årene. Samlet maksimal marginalskatt på lønn var 48,8 prosent i 1992 og 49,5 prosent i 1993 og 1994. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1992 til 1995 fremgår i vedlegg 5, tabell 5.2.

Beregningsutvalget har i tabell 2.4 beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1993 på henholdsvis 200 000 kroner og 350 000 kroner. Beregningene er utført for henholdsvis enslige lønnstakere, for

Boks 2.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge, inklusive selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren. Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hoved-sektorene i nasjonalregnskapet målt ved disponibel inntekt. I perioden 1980-1994 tilfalt mellom 57 og 68 prosent av Norges disponible inntekt husholdningene.

Med *disponibel inntekt for en husholdning* menes den inntekten som står til disposisjon til privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing, fra bruttoinntekten, for å komme fram til den disponible inntekten. Utviklingen i *disponibel realinntekt* for en husholdning blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i renteutgifter og prisutviklingen.

- En husholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnskakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet. Husholdningene er derimot «eiere» av produksjonssektoren for boligjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.
- *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. BSU, aksjeplasseringer og pensjonsforsikringer påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopptak, vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivnings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.
- Om *renteutgifter* skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, bør prinsipielt sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, bør alle renteutgifter naturlig komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt. I nasjonalregnskapet regnes som nevnt avkastning av boligkapitalen som en del av husholdningenes inntekter, mens andre varige konsumgoder betraktes som konsumert når de er kjøpt. Husholdningenes totale netto renteutgifter trekkes fra i beregningen av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet. I prinsippet burde en her ha skilt ut andelen av renteutgiftene som er brukt til å finansiere konsumkapital utenom bolig, men datamaterialet gir ikke grunnlag for en slik oppsplitting.
- Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. at en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningene inntekter med en felles prisindeks – enten konsumprisindeksen eller deflatoren for totalt privat konsum i nasjonalregnskapet. I beregningene som er basert på tall fra nasjonalregnskapet, benyttes den sistnevnte prisindeksen.

Boks 2.1 forts. Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for *levestandard*. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. En får ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdningsgrupper. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene, selv om denne posten er et viktig bidrag til levekårene. Direkte skatter kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i indirekte skatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene i det aktuelle året. Et eksempel på dette er såkalte «*fremmede renter*», som er avkastningen på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksje-gevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene. Slike beregninger er under arbeid i Statistisk sentralbyrå i forbindelse med den pågående hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet.

lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn. Det er beregningsmessig forutsatt at barna er mellom 3 og 12 år.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2. Utvalget har i beregningene i tabell 2.4 lagt til grunn en lønnsvekst på 2,9 prosent fra 1992 til 1993 og 2,7 prosent fra 1993 til 1994. Dette tilsvarer gjennomsnittlig årslønnsvekst i perioden. I januarrapporten la utvalget til grunn en lønnsvekst på 2 3/4 prosent fra 1993 til 1994. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent fra 1992 til 1993 og 1,4 prosent fra 1993 til 1994.

Tabell 2.4 viser at reallønnen etter skatt var om lag uendret eller økte noe fra 1992 til 1993 for de valgte eksemplene. Tabellen viser at reallønnen etter skatt økte med vel 1 prosent fra 1993 til 1994 med de forutsetninger som er benyttet her. Det henger hovedsakelig sammen med at lønnsveksten som er lagt til grunn er høyere enn prisveksten fra 1993 til 1994.

Tabell 2.4: Beregnet endring i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Prosentvis endring.

Lønnsinntekt i 1993	Netto fradrag utover standardfradrag i 1993	1992-1993	1993-1994
200 000 kroner			
<i>Enslig lønnstaker uten barn¹⁾</i>	0 kr	0.5	1.2
	20000 kr	0.5	1.2
	50000 kr	0.5	1.2
<i>Ektepar med én inntekt og 2 barn²⁾</i>	0 kr	0.1	1.0
	20000 kr	0.1	1.0
	50000 kr	0.1	1.1
350 000 kroner			
<i>Enslig lønnstaker uten barn²⁾</i>	0 kr	0.1	1.1
	50000 kr	0.1	1.1
	100000 kr	0.1	1.1
<i>Ektepar med én inntekt og 2 barn²⁾</i>	0 kr	-0.1	1.0
	50000 kr	0.0	1.0
	100000 kr	0.0	1.1
<i>Ektepar med 2 barn, hvor den ene ektefellen tjener 200 000 kroner og den andre 150 000 kroner³⁾</i>	0 kr	0.3	1.1
	50000 kr	0.3	1.1
	100000 kr	0.3	1.1

- 1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.
- 2) Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.
- 3) Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

I januarrapporten ble det beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte inntektsgrupper fra 1992 til 1993 og fra 1993 til 1994. Nedenfor er beregnet vekst i reallønn etter skatt fra 1993 til 1994 for utvalgte grupper oppdatert. I tabell 5.1. i vedlegg 5 er det gjengitt beregnet vekst i reallønn etter skatt for 1992/1993 og 1993/1994 for flere grupper. Det er tatt utgangspunkt i samme data som i tabell 3.1.

For lønnstakere med 200 000 kroner i inntekt og en lønnsvekst på 2,9 prosent eller om lag som anslått for gjennomsnittet av voksne industriarbeidere, økte reallønnen etter skatt med knapt 1 1/2 prosent fra 1993 til 1994. For lønnstakere med 350 000 kroner i inntekt og en lønnsvekst på 3,4 prosent, eller om lag som for ledende funksjonærer, økte reallønnen etter skatt med knapt 1 3/4 prosent fra 1993 til 1994. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt fra 1993 til 1994.

Den gjennomsnittlige årslønnsveksten for ansatte i staten er anslått til 2,2 prosent fra 1993 til 1994. Anslagene bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå. I 1993 var gjennomsnittlig årslønn i staten 208 700 kroner. For lønnstakere med en lønnsinntekt på 200 000 kroner i 1993 og en lønnsvekst om lag som for gjennomsnittet av statlig ansatte økte reallønnen etter skatt med om lag 3/4 prosent fra 1993 til 1994.

I tabell 2.4 er det beregningsmessig antatt at fradragene vokser i takt med lønnen. I første del av "*Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene*" i kapittel 2 ble det gjengitt tall for utviklingen i husholdningenes renteinntekter og renteutgifter, jf. figurene 2.2. a og b. Figurene illustrerer at husholdningenes netto renteutgifter har blitt betydelig redusert i perioden 1992 til 1994. For slike lønnsstakere kan reduksjonen i netto renteutgifter i større grad ha bidratt til vekst i disponibel realinntekt i perioden enn endringer i lønn og skatt, jf. også beregninger i januarrapporten.

Boks 2.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle lønnsstakere.
- Ved beregning av endring i reallønn etter skatt har en illustrasjonsmessig også foretatt beregninger for utvalgte husholdninger med fradrag utover minstefradraget, for eksempel i form av gjeldsrenter. Det er rent beregningsmessig lagt til grunn at gjeldsrentene over tid øker i takt med den nominelle lønnen, dvs. at fradragene utgjør en fast andel av lønnsinntekten.
- En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende mulighetene til å tilpasse seg endringer i skattesystemet.
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Andre overføringer fra offentlige budsjetter er det ikke tatt hensyn til.
- Det er brukt samme prisindeks for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i sammensetning av inntekter og husholdninger, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstypene enn det de sterkt forenklede forutsetningene skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnsstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til reallønn etter skatt ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med konsumprisindeksen.

2.3 UTVIKLINGEN I PENSJONSYTELSE FRA FOLKETRYGDEN FRA 1992 TIL 1994

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er ett grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar), særtillegg og kompensasjonstillegg (fram til 1.5.1992). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden ble endret 1.mai 1992, 1. mai 1993 og 1. mai 1994. Fra 1.mai 1992 økte grunnbeløpet med 1 000 kroner til 36 500 kroner.¹ Fra 1. mai 1993 ble grunnbeløpet i folketrygden økt med 800 kroner til 37 300 kroner. Etter forslag fra Regjeringen ble særtillegget for minstepensjonistektepar økt til det dobbelte av særtilleggssatsen for enslige fra og med 1. januar 1994, dvs. fra 109,6 prosent til 121,0 prosent. Fra 1. mai 1994 ble grunnbeløpet økt med 780 kroner til 38 080 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag for alder, uførhet m.v. ved skatteliggingen. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer at minstepensjonister uten netto formue ikke skal betale skatt. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Skattereduksjonsregelen medfører at også pensjonister med inntekt noe utover minstepensjonen ikke betaler skatt.

Gjennomsnittlig årlig minstepensjon var i 1993 59 440 kroner for enslige og 96 128 kroner for ektepar. I 1994 var gjennomsnittlig årlig minstepensjon 60 701 kroner for enslige og 102 496 kroner for ektepar. Tabell 2.5 nedenfor viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue. Ved omregning til realinntekter har en brukt konsumprisindeksen.

Tabell 2.5: Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	1992-1993	1993-1994
Utbetalt pensjon		
– Enslig	2.4	2.1
– Ektepar	2.4	6.6
Disponibel realinntekt		
– Enslig	0.1	0.7
– Ektepar	0.1	5.1

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Fra 1992 til 1993 var den isolerte økningen i grunnbeløpet 2,4 prosent. Økningen i konsumprisene fra 1992 til 1993 var 2,3 prosent.

Økningen i særtillegget for minstepensjonistektepar fra 1.1. 1994 har ført til at også enkelte pensjonistektepar som var tilleggspensjonister i 1993 fikk høyere pensjon som følge av at særtilleggssatsen ble økt. Pensjonistektepar med tilleggspensjon mellom 109,6 og 121 prosent av G har hatt en sterkere vekst i samlet pensjon enn økningen i grunnbeløpet (mellom 6,6 og 2,1 prosent).

1. I tillegg ble det innenfor rammen av trygdeoppgjøret gitt andre inntektshevende tiltak. Dersom de samlede bevilgningene gitt ved trygdeoppgjøret i 1992 hadde blitt brukt til å regulere grunnbeløpet ville det gitt en økning i grunnbeløpet på 2,6 prosent fra 1992 til 1993, dvs. 0,2 prosentpoeng mer enn den faktiske økningen i G.

Det er flere årsaker til at gjennomsnittlig pensjonsinntekt for pensjonister sett under ett reelt sett har økt de siste årene. Foruten økninger i grunnbeløpet, mottar en stadig større del av pensjonistene tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon for pensjonistene som gruppe øker dermed etter hvert som nye pensjonistkull kommer til, selv om ikke pensjonen for den enkelte pensjonist øker. For pensjonister med minstepensjon har også endringer i særtillegget påvirket utviklingen.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

For den *disponible* realinntekten kan resultatet variere noe, avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Pensjonsregulering i 1995

I St. prp. nr. 60 (1994-1995) la Regjeringen fram forslag om pensjonsregulering pr. 1. mai 1995. Forslaget, som innebærer at grunnbeløpet i folketrygden økes med 1 150 kroner til 39 230 kroner, ble vedtatt av Stortinget. Minstepensjonen blir etter dette hhv. 63 372 kroner for enslige og 107 136 kroner for ektepar fra 1. mai 1995.

KAPITTEL 3

Lønnsutviklingen i senere år

- *Gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle grupper fra 1993 til 1994 er anslått til 2,7 prosent.
For arbeidergrupper er årslønnsveksten beregnet til 2,6 prosent for industriarbeidere, 0,3 prosent for arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet, 2,3 prosent i landtransport og 1,9 prosent i hotell og restaurantvirksomhet.
For funksjonærgrupper er årslønnsveksten beregnet til 3,5 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter. I forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting er anslaget henholdsvis 3,8 og 2,8 prosent. I forsikringsvirksomhet er årslønnsveksten beregnet til 5,0 prosent og i varehandelen til 2,8 prosent. I det offentlige er lønnsveksten fra 1993 til 1994 anslått til 2,2 prosent i staten og 2,4 prosent i kommunene.
Lønnsveksten for enkelte grupper er påvirket av endringer i aldersstrukturen. I følge tall fra nasjonalregnskapet økte lønn pr. normalårsverk med 3,0 prosent for fastlands-Norge fra 1993 til 1994. Etter konkurransetype var lønnsveksten i utekonkurrerende næringer 3,5 prosent, i hjemmekonkurrerende næringer 3,2 prosent og i skjermet sektor inklusive offentlig forvaltning 3,0 prosent.
Overhenget til 1995 for alle grupper sett under ett, er anslått til 1,0 prosent eller 0,2 prosentpoeng lavere enn overhenget til 1994. I staten og i kommunene er overhenget til 1995 anslått til 0,9 prosent. For funksjonærer i NHO-bedrifter er anslaget 1,4 prosent, for forretningsmessig tjenesteyting 0,8 prosent og for forretnings- og sparebanker 1,2 prosent. For arbeidere i NHO-bedrifter er anslaget 0,8 prosent.*

3.1 LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE

I Beregningsutvalgets rapport fra januar i år (NOU 1995: 7), ble det lagt fram en del statistikk og beregninger over lønnsutviklingen fra 1993 til 1994 og dessuten anslag på overhenget til 1995 for ulike grupper. I denne rapporten gis det en ajourført oversikt over lønnsutviklingen fra 1993 til 1994 og overhenget til 1995. For endel grupper i stat og kommuner er oppgjøret gått til tvungen lønnsnemnd. For andre grupper er lønnsoppgjøret i 1995 stort sett ferdig. Utvalget gir en oversikt over lønnstilleggene i 1995 for endel grupper.inntek95

Beregningene bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst er ført fram til 1994 og gjengis i tabell 3.1. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. I tabell 3.1 presenteres også beregnet gjennomsnittlig årslønn i kroner.

Tabell 3.1 er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f. eks skifttillegg og ulempetillegg, er med i tallene.

Boks 3.1 Grunnlaget for beregning av årslønn

For de fleste grupper av lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjørene og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 3.1 bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I kommunal- og fylkeskommunal virksomhet (ekskl. skolesektoren) antas det at om lag 1/3 av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen om lag 1/5.

Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte i et område avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for heltidsansatte og deltidsansatte sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for ett område. På den annen side har lavlønnstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises det til vedlegg 2.

Tabell 3.1 viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert endel mellom de ulike gruppene. Ansatte i varehandelen, funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting, forretnings- og sparebanker, forsikring og i NHO-bedrifter, har hatt den sterkeste prosentvise lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. For ansatte i varehandel må den forholdsvis sterke prosentvise lønnsveksten ses i sammenheng med at det ofte har vært gitt like kronetillegg i oppgjørene. I varehandelen, i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling på eller i overkant av gjennomsnittet i perioden 1984-94.

Den laveste gjennomsnittlige lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor og for offentlige ansatte. Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 3.1, gir en samlet årslønnsvekst på 2,7 prosent fra 1993 til 1994. Gruppene i tabell 3.1 mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i alle sektorer.

Tabell 3.1 viser også gjennomsnittlig lønnsnivå for alle innen hver gruppe og for noen grupper også for lønnstakere i ledende stillinger. Gjennomsnittlig årslønns-

Boks 3.2 Metoder for beregning av årslønn

Utgangspunktet for beregningene er gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningene forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 3.1, er annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at for arbeidere registrerer en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerer månedsfortjenesten en gang i året.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter NHOs oppgaver over dagtidarbeidere, 2-skiftarbeidere osv.

For månedslønte i tabell 3.1 beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks i september. En kan dermed anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøkning på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

nivå for alle grupper under ett i tabell 3.1, kan beregnes til om lag kr 220 000 i 1994. I følge nasjonalregnskapet utgjorde gjennomsnittlig lønn pr. normalårsverk om lag kr 212 000 i 1994.

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ¹⁾					Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restaurant ²⁾
	Arbeidere I alt	Industri I alt	Bygg- og anlegg		Landtrans port	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
			I alt	Byggeev.						
1984-85	7.4	7.4	7.5	7.5	6.2	8.5	8.9	7.9	8.0	7.5
1985-86	10.4	10.0	11.6	9.9	10.5	9.8	10.0	10.9	10.1	10.1
1986-87	8.6	8.1	10.8	10.5	4.6	8.0	7.4	8.5	10.6	7.0
1987-88	6.1	5.8	5.5	6.7	6.7	5.6	4.7	8.4	9.4	4.9
1988-89	3.9	5.0	1.2	2.7	4.7	3.6	2.3	4.5	2.6	6.4
1989-90	4.6	5.6	1.7	1.0	4.6	5.7	4.6	6.7	6.8	5.9
1990-91	4.8	4.8	3.4	1.8	6.1	5.8	5.6	5.6	6.9	6.6
1991-92	3.0	3.0	2.5	0.9	2.1	4.3	4.3	3.7	4.3	3.3
1992-93	2.8	2.4	2.7	1.3	1.9	3.7	3.6	3.2	2.9	1.7

Tabell 3.1: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ¹⁾					Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restaurant ²⁾
	Arbeidere	Industri	Bygg- og anlegg		Landtrans- port	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
	I alt	I alt	I alt	Byggeev.						
1993-94	2.6	2.9	0,3 ⁶⁾	2.5	2.3	3.5	3.4	2.8	1.7	1.9
1984-94	69.0	70.4	57.6	54.1	62.0	76.2	70.1	82.3	84.0	70.8
Gj.sn.	5.4	5.5	4.7	4.4	4.9	5.8	5.5	6.2	6.3	5.5
1989-94	19.1	20.1	11.0	7.7	18.1	25.2	23.4	24.0	24.6	20.9
Gj.sn.	3.6	3.7	2.1	1.5	3.4	4.6	4.3	4.4	4.5	3.9
Årslønn 1994	202500	194700	210000	199800	175600	265800	385700	205400	325400	151800

År	Forretnings- og sparebanker		Forsikring		Staten		Kommunene ³⁾		Skolesektor ⁴⁾		Forretningsm. tjenesteyting	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende ⁵⁾	I alt	Helse	I alt	I alt	Ledende	
1984-85	8.1	8.1	6.7	7.3	7.0	7.4	7.3	8.1	6.8	8.5	8.4	
1985-86	9.3	9.5	8.8	7.9	9.2	7.1	10.0	9.7	8.4	10.2	10.3	
1986-87	5.8	4.7	5.4	2.8	7.3	7.6	7.5	7.5	7.3	9.5	8.7	
1987-88	9.9	7.3	11.6	8.7	3.3	1.7	3.6	3.7	6.9	8.1	8.3	
1988-89	4.0	2.6	3.1	1.7	4.8	2.7	4.7	4.6	4.7	3.0	1.6	
1989-90	6.1	5.3	7.3	5.5	5.4	2.6	4.3	6.0	4.6	4.9	3.6	
1990-91	5.9	3.6	4.4	4.7	4.9	3.8	5.5	5.6	3.8	5.4	4.7	
1991-92	3.0	2.5	3.3	3.4	4.3	2.4	2.9	3.5	3.6	4.2	4.1	
1992-93	3.6	3.1	3.4	4.1	2.6	2.1	2.5	2.8	2.1	3.9	3.1	
1993-94	3.8	3.8	5.0	5.6	2.2	0.9	2.4	2.4	1.7	2.8	1.8	
1984-94	77.8	63.3	76.9	65.2	64.1	45.2	63.6	68.6	62.4	79.4	69.5	
Gj.sn.	5.9	5.0	5.9	5.1	5.1	3.8	5.0	5.4	5.0	6.0	5.4	
1989-94	24.5	19.7	25.6	25.6	20.9	12.3	18.8	22.0	16.8	23.1	18.5	
Gj.sn.	4.5	3.7	4.7	4.7	3.9	2.4	3.5	4.0	3.2	4.2	3.5	
Årslønn 1994	226000	352100	263000	389200	213300	289200	199100	200500	232000	271200	372100	

- 1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87. Omfatter arbeidere som inngår i NHOs kvartalsstatistikk.
- 2) I perioden 1982-85 omfatter tallene månedslønne. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønne med. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for måneds- og timelønne.
- 3) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren, men ekskl. skoleverket. Oslo og Bærum er ikke med i tallene for de siste fire årene.
- 4) Lønnsveksten for de to siste årene er beregnet etter en annen definisjon av skoleverket enn i tidligere år, jf. definisjon i teksten om skoleverket.
- 5) Før 1991 omfattet gruppen byråsjef, underdirektør og ekspedisjonssjef. Ekspedisjonssjefer ble tatt ut av tariffområdet i 1991. For 1991-92 omfatter gruppen byråsjef og underdirektør, mens avdelingsdirektører er inkludert for de to siste årene. Lokale forhandlinger pr. 1. mai 1993 på

- 0,4 prosent og pr. 1. september 1994 på 0,35 prosent er ikke med i vekstberegningene.
- 6) Korrigert for nedgangen i antall arbeidede timer i oljerelatert virksomhet og for omgjøring av direkte lønn til indirekte lønnskostnader i anleggsvirksomhet (f eks brakketillegg og klesgodtgjørelse), blir årslønnsveksten 2,5 prosent.

Merknad:

I vedlegg 5, tabell 5.1, er det beregnet vekst i reallønn etter skatt for 1992-93 og 1993-94 for de samme gruppene som er med i denne tabellen.

Kilde:

I tabell 3.2 har en samlet gruppene i tabell 3.1 i tre grupperinger. Tabellen viser gjennomsnittlig lønnsutvikling for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien
- arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet
- ansatte i offentlig forvaltning

Næringene/gruppene i annen næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 3.2: Årslønnsvekst i prosent for tre hovedgrupper av lønnstakere¹⁾

	Industrien			Annen privat næringsvirksomhet			Offentlig forvaltning
	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	I alt
1985-86	10.0	9.2	9.7	10.6	10.6	10.6	9.5
1986-87	8.1	7.6	7.9	8.8	8.4	8.5	7.3
1987-88	5.8	5.6	5.7	6.0	8.6	7.8	4.2
1988-89	5.0	3.6	4.5	2.7	4.0	3.7	4.8
1989-90	5.6	6.2	5.8	3.0	6.1	5.3	4.8
1990-91	4.8	5.4	5.1	4.4	5.6	5.3	4.9
1991-92	3.0	3.8	3.3	2.5	3.9	3.5	3.5
1992-93	2.4	3.5	2.9	2.5	3.4	3.2	2.4
1993-94	2.9	3.5	3.1	1.3	3.1	2.8	2.2
1985-94	58.7	60.0	59.3	49.9	68.0	63.3	52.8
Gj.sn pr. år	5.3	5.4	5.3	4.6	5.9	5.6	4.8

1) Omfatter bare grupper som er med i tabell 3.1.

Tabell 3.2 viser at funksjonærer under ett i næringsvirksomhet utenom industrien har hatt noe sterkere lønnsutvikling enn gjennomsnittet i perioden 1985-94, mens arbeidere i annen næringsvirksomhet og ansatte i offentlig forvaltning har hatt den svakeste lønnsutviklingen i denne perioden.

Fra 1993 til 1994 er det funksjonærene i industrien som har hatt den høyeste lønnsutviklingen. Arbeidere i annen næringsvirksomhet har hatt den laveste. Dette kommer av forholdsvis lav lønnsvekst blant arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet. Dette skyldes bl.a strukturendringer i anleggsbransjen, jf "[Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder](#)" i avsnitt 3.3.

Endringer i aldersstrukturen

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f.eks. endrede kvalifikasjoner blant arbeidstakerne, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid etc. For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer.

For grupper der alder har stor betydning for lønnen til en arbeidstaker, vil endringer i alderssammensetningen kunne påvirke lønnsutviklingen. I den følgende oppstillingen illustreres dette med tall for hvordan endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen fra tellingstidspunktet i 1993 til tellingstidspunktet i 1994 for en del grupper. (Alle tall i prosentpoeng).

	Menn	Kvinner	Gj.sn.
- Funksjonærer i NHO-bedrifter	-	-	0.4
- Forretnings- og sparebanker	0.5	0.5	0.5
- Forretningsmessig tjenesteyting	0.1	0.3	0.2
- Forsikring	0.4	0.6	0.5

Boks 3.3 Endringer i aldersstrukturen

Ved nærmere analyse av lønnsstatistikken for noen grupper, har det vist seg at en del av lønnsveksten siden 1987 skyldtes endringer i aldersstrukturen. Dette er den motsatte utviklingen av hva som vanligvis var tilfelle tidligere på 80-tallet. En har ikke beregnet slike virkninger i årene før 1987.

Utvalget har antatt at i de første årene i perioden 1987-94 kom endringene i aldersstrukturen i hovedsak som følge av at andelen yngre arbeidstakerne ble redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trakk lønnsveksten opp. I de siste årene skyldes endringene trolig i større grad liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen har skjedd på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. I 1994 kan det synes som om effekten av rekruttering på høyere lønnsnivå enn avgangen har avtatt, bl.a. hos funksjonærene i NHO-bedrifter.

Lønnsøking som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøking er derfor lagt til midt i året (1.juli).

3.2 LØNNSUTVIKLINGEN IFØLGE NASJONALREGNSKAPET

Tabell 3.3 viser lønnsøkning pr. sysselsatt normalårsverk basert på definisjoner og beregningsopplegg fra nasjonalregnskapet. I en sammenligning med tabell 3.1 bør det understrekes at lønnsbegrepet er noe forskjellig i de to tabellene. Lønnsbegrepet i tabell 3.1 er årslønn, mens lønnsbegrepet i tabell 3.3 er utbetalt lønn målt i forhold til antall sysselsatte normalårsverk. Årslønn er i tabell 3.1 definert som lønn for en heltidsansatt person som jobber normalarbeidstid, avbrutt av ferie, men eksklusive overtid, effekter av arbeidskonflikter og variasjoner i antall arbeidsdager i året.

Lønn pr. normalårsverk i nasjonalregnskapet er derimot medregnet ovetidsbetaling, fratrukket lønnstrekk ved eventuelle arbeidskonflikter og korreksjoner for ferielønnstillegg. For nærmere orientering om lønns- og sysselsettingsbegreper i nasjonalregnskapet vises til en artikkel om dette emnet i Økonomiske analyser nr. 7 1989 utgitt av Statistisk sentralbyrå.

Som det fremgår av tabell 3.3, er lønnsveksten pr. normalårsverk i følge nasjonalregnskapets definisjoner 3,0 prosent for alle næringer samlet fra 1993-1994. For fastlands-Norge, der utenriks sjøfart og oljevirkomheten er holdt utenom, var lønnsveksten den samme.

Fordelt på konkurransetype er lønnsveksten fra 1993 til 1994 beregnet til 3,0 prosent for skjermede næringer medregnet offentlig forvaltning, 3,5 prosent for utekonkurrerende næringer og 3,2 prosent for hjemmekonkurrerende næringer.

Lønnsveksten i næringsvirksomhet er anslått til 3,1 prosent, mot 2,8 prosent i offentlig forvaltning. Lønnsveksten både i statlig og kommunal forvaltning er beregnet til 2,8 prosent. Noe av lønnsveksten i statlig forvaltning henger sammen med en nedgang i antall rekrutter – noe som bidrar til en beregnet lønnsvekst i forsvaret på 3,5 prosent, mens den gjennomsnittlige lønnsveksten i den sivile delen er anslått til 2,2 prosent. Lønnsveksten i følge nasjonalregnskapet i den kommunale forvaltningen utenom undervisningssektoren er påvirket av at innskudd i kommunale pensjonskasser føres som lønn. En stor økning i disse innskuddene i 1994 bidro med om lag 0,5 prosentpoeng til lønnsveksten i kommunene som helhet. Lønnsveksten for industri i alt, som inkluderer både timelønte arbeidere og månedslønte funksjonærer, er beregnet til 3,1 prosent fra 1993 til 1994.

Lønnsveksten for bygge- og anleggssektoren, som omfatter både privat og offentlig virksomhet, er foreløpig anslått til 2,1 prosent. For offentlig bygge- og anleggsvirksomhet er det lagt til grunn at lønnsveksten følger offentlig virksomhet forøvrig.

Tabell 3.3: Lønnsøkning etter næring iflg. nasjonalregnskapet. Lønn pr. normalårsverk. Prosentvis økning fra året før.

	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
ALLE NÆRINGER	4.1	4.7	5.1	3.6	2.9	3.0
NÆRINGSVIRKSOMHET	4.0	5.0	5.3	3.8	3.1	3.1
Primærnæringer	3.4	3.4	2.9	3.8	1.8	2.6
Jordbruk	4.0	5.0	5.1	2.3	2.4	2.5
Skogbruk	4.0	4.2	5.0	3.0	0.9	1.9
Fiske og fangst	5.7	3.2	3.9	2.5	3.1	4.4
Oljeutvinning,rørtransport	3.9	3.6	5.1	4.0	4.3	3.8
Olje-og gassutvinning	3.8	3.6	5.1	4.0	4.3	3.8
Rørtransport	4.6	10.8	5.1	3.4	4.3	3.5
Bergverksdrift	7.5	6.6	7.6	3.3	3.7	3.2
Industri i alt	5.4	5.9	5.7	3.7	3.1	3.1
Skjermet industri	4.4	6.2	5.4	3.0	2.6	2.8
Utekonkurrerende industri	6.9	6.7	6.4	3.3	2.4	3.6
Hjemmekonkurrerende industri	5.4	5.6	5.7	4.2	3.5	3.1
Elektrisitetsforsyning	4.8	3.0	5.1	3.6	2.5	2.5
Bygge-og anleggsvirksomhet	2.4	2.8	3.8	3.3	2.0	2.1

Tabell 3.3: Lønnsøkning etter næring iflg. nasjonalregnskapet. Lønn pr. normalårsverk. Prosentvis økning fra året før.

	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994*
Varehandel	5.1	6.5	5.6	3.8	3.0	3.3
Utenriks sjøfart og oljeboring	-9.0	-2.3	3.2	1.8	7.1	3.0
Utenriks sjøfart	-8.6	-3.8	2.8	1.7	7.2	3.0
Oljeboring	7.3	7.0	7.1	3.3	4.3	3.5
Samferdsel ellers	3.1	5.1	5.6	4.6	2.5	3.1
Boligtjenester	2.7	4.8	5.5	4.6	3.4	3.4
Finansiell tjenesteyting	5.2	5.6	5.4	3.3	3.4	4.2
Annen næringsvirksomhet	4.1	4.7	5.2	3.8	3.4	3.1
Hotell- og restaurantvirksomhet	6.4	6.2	6.6	3.7	3.2	3.1
Forretningsmessig tjenesteyting	2.9	4.7	6.0	4.4	3.9	2.8
Tjenesteyting ellers	4.4	4.2	4.6	3.5	3.0	3.1
OFFENTLIG FORVALTNING	4.6	4.1	4.9	3.4	2.6	2.8
Statlig forvaltning	3.6	4.1	4.6	4.5	3.0	2.8
Sivil statlig forvaltning	4.0	4.1	4.8	3.9	2.5	2.2
Forsvar	3.1	4.9	3.1	3.6	3.9	3.5
Kommunal forvaltning	5.0	4.1	5.0	2.9	2.4	2.8
Ekskl. arbeidsmarkedstiltak	5.3	4.2	5.2	3.3	2.3	2.6
Skoleverket	6.8	4.4	3.9	2.9	2.2	2.1
Utenom skoleverket	4.3	4.0	5.6	3.0	2.5	3.1
KONKURRANSETYPE						
Fastlands-Norge	4.3	4.8	5.1	3.6	2.7	3.0
Skjermede næringer	4.1	4.7	5.0	3.5	2.7	3.0
Utekonkurrerende næringer	7.0	6.7	6.5	3.2	2.6	3.5
Hjemmekonkurrerende næringer	5.0	5.7	5.6	4.3	3.4	3.2

*) Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3.3 LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO/NHO-området. (Grupper som inngår i NHOs kvartalsstatistikk)

Fra 1993 til 1994 er lønnsveksten i anleggsvirksomhet og oljevirksomhet, offshore sterkt preget av strukturelle sysselsettingsendringer. Gjennomsnittlig lønnsutviklingen innenfor industri fra 1993 til 1994 er mer i tråd med den gjennomsnittlige lønnsveksten knyttet til den enkelte arbeidstaker i industri og er i liten grad preget av strukturelle sysselsettingsendringer og store endringer i arbeidsinnhold.

Som i forrige rapport (NOU 1995: 7) legger utvalget større vekt på omtale av enkeltgruppene, mens beskrivelsen av arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og transportvirksomhet, ikke er beskrevet som en samlet gruppe, som i tidligere rapporter. For sammenligning med rapportene i de tidligere årene er det i vedlegg 5, tabell 5.3 satt opp en oversikt over samlet total lønnsvekst

og tariffmessig lønnstillegg og lønnsglidning for alle arbeidergrupper som inngår i NHOs kvartalsstatistikk.

- *For INDUSTRIARBEIDERE eksklusiv offshorevirksomhet økte årslønnen fra 1993 til 1994 med 2,9 prosent, mot 2,4 prosent året før.*

Den prosentvise årslønnsveksten de siste årene kan dekomponeres slik:

	1992	1993	1994
Overheng fra året før:	1.4	1.1	0.9
Tariff tillegg:	0.3	0.5	0.9
Bidrag fra sentrale og bransjevisse tariff tillegg:	0.3	0.5	0.9
Bidrag fra lavlønnstillegg og garantit tillegg 1.okt:	0.1	0.0	0.0
Lønns glidning: Bidrag fra respektive år:	1.2	0.8	1.1

Den kvartalsvise lønnsutviklingen og fordeling på tariffmessige tillegg og lønns glidning for industriarbeidere.

Boks 3.4 Tariff tillegg og lønns glidning

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnstillegg, garantit tillegg, tillegg på minste lønns satser etc. som følge av sentrale og forbundsvisse forhandlinger. Utenom lavlønnstillegg og garantit tillegg er de fleste tariff tilleggene gitt fra 1. april.

Lønns glidningen framkommer som en differanse mellom total lønnsøkning og tariffmessig lønnsøkning og er dermed en restpost. Lønns glidning blir således et statistisk begrep hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeide osv. har betydning.

Målt fra tilsvarende kvartaler året før har lønnsveksten i løpet av alle kvartaler i 1994 ligget i underkant eller på 3 prosent. Lønnsveksten fra 1.kvartal 1994 til 1.kvartal 1995 ligger på 2,9 prosent. For hele tariffperioden 1.april 1994 til 1.april 1995, har den kvartalsvise lønnsveksten vært svært stabil.

Tallene er basert på NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere. Utviklingstallene og anslagene er korrigert for eventuelle etterbetalinger mellom kvartaler. Timefortjenestene er forøvrig eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37.5 t/uke.

De gjennomsnittlige generelle tilleggene inklusive den direkte effekten av skift tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til:

Pr. 1.april 1991: 134 øre/time, 1,5 prosent.

Pr. 1.april 1992: 38 øre/time, 0,4 prosent.

Pr. 1.april 1993: 65 øre/time, 0,7 prosent.

Pr. 1.april 1994:¹⁾ 126 øre/time, 1,3 prosent.

Pr. 1.april 1995: 107 øre/time, 1,1 prosent

¹⁾ På grunn av forbundsvisse lønnsreguleringer i 1994, ble tilleggene gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31.mars. Ca. 3/4 av tariff tilleggene etter lønnsoppgjøret i LO/NHO-området i 1994 gjelder fra 2.kvartal 1994 og ca. 1/4 gjelder fra 3.kvartal.

Tabell 3.4 viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner).

Som tabell 3.4 viser, økte lønnsveksten etter lønnsreguleringslovens opphør 1. april 1990 til 6,7 prosent fra 1. kvartal 1990 til 1. kvartal 1991, hvorefter den falt til 2,3 prosent i siste halvår av 1993, i forhold til tilsvarende kvartaler året før. I 1994 var det en svak stigning i lønnsveksten, noe som har klar sammenheng med noe høyere gjennomsnittlige tariff tillegg i 1994 enn i 1993. Lønns glidningen for industriarbeidere har vært forholdsvis stabil de siste to årene, men tok seg noe opp i overgangen fra 4. kvartal 1993 til 1. kvartal 1994, for deretter å falle ned på et lavere nivå fra 2. kvartal 1994. Dette avspeiler seg i tabellen.

Diverset tillegg omfatter skift tillegg og andre lønns elementer som er knyttet til arbeidets art og er en del av årslønnen. Denne type lønnsvekst bidro fra 1993 til 1994 med 0,1 prosent høyere lønnsvekst. Disse former for lønnstillegg bidro i sterkere grad til lønnsvekst i tidligere år. Fra 1. kvartal 1994 til 1. kvartal 1995 er lønnsveksten med og uten diverset tillegg den samme.

Tabell 3.4: Tariffmessig lønnsøkning og lønns glidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønns glidning som prosentandel av total lønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	Herav		
		Tariffmessig økning	Lønns glidning	
1988 1. kv	7.5	0.2	7.3	97
1989 1. »	3.2	1.8	1.4	44
1990 1. »	5.0	4.1	0.9	18
1991 1. »	6.7 ¹⁾ 2)	3.3	3.5	51
1991 2. »	4.0 ¹⁾ 2)	2.0	2.0	51
1991 3. »	4.3 ¹⁾ 2)	2.0	2.3	55
1991 4. »	4.4	1.8	2.6	59
1992 1. »	3.9	1.6	2.3	60
1992 2. »	2.7	0.5	2.2	82
1992 3. »	2.7	0.5	2.3	83
1992 4. »	2.6	0.4	2.1	83
1993 1. »	2.4	0.4	2.0	81
1993 2. »	2.6	0.7	1.9	72
1993 3. »	2.3	0.7	1.6	65
1993 4. »	2.3	0.7	1.5	65
1994 1. »	2.9	0.8	2.2	75
1994 2. »	2.7 ¹⁾	1.1	1.7	62
1994 3. »	3.0 ¹⁾	1.3	1.7	55
1994 4. »	3.0	1.3	1.7	57
1995 1. »	2.9	1.3	1.6	55

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

- 1) Korrigert for etterbetalinger.
- 2) Lønnsøkningen som følger av lønnstrekk til Lavlønsfondet ble avvirket 1. oktober 1990 er ikke med.

Merknad: Tilsvarende tabell for voksne arbeidere i NHOs kvartalsstatistikk er gjengitt i vedlegg 5, tabell 5.3.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

- *For arbeidere i BYGGEVIRKSOMHET økte årslønnen fra 1993 til 1994 til 2,5 prosent, mot 1,3 prosent året før.*

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømrerfaget, murere, grunnarbeide innenfor sten-, jord- og sementarbeide, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagmestere o.l. Lønnsveksten i byggevirksomhet steg endel utover i 1994. Den kvartalsvise lønnsutviklingen målt fra tilsvarende kvartal året før økte fra 1,2 prosent i 1.kvartal 1994, til 2,6 prosent i 2.kvartal, 2,9 prosent i 3.kvartal og til 3,1 prosent i 4.kvartal 1994.

Tall for 1.kvartal 1995 viser en vekst på 3,2 prosent fra 1.kvartal 1994.

Basert på de faktiske innrapporterte timer og lønnsutbetaling for *anleggsarbeidere* gikk registrert årslønn ned med 2,5 prosent fra 1993 til 1994. Korrigert for nedgang i antall arbeidede timer fra oljerelaterte oppdrag (se nedenfor) var det en vekst i årslønn for anleggssektoren på 1,6 prosent fra 1993 til 1994.

Anleggsbransjen består av kraftlinjefirmaer og anleggsbedrifter med oppdrag både innenfor kraftverkssektoren, oljerelaterte virksomheter og veiprosjekter (inkl. tunnelarbeider). I 1993 og 1994 har det vært store variasjoner i omfanget av anleggsprosjekter og i typer av prosjekter og arbeidsoperasjoner med tildels betydelige lønnsforskjeller. Blant annet ble antall timer i oljerelaterte oppdrag nærmest halvert i løpet av 1994, i forhold til slutten av 1993. Dette har sammenheng med gjennomføring av enkeltprosjekter med egne akkordavtaler og bonussystemer etc. og har ført til betydelige variasjoner i timefortjenester og antall arbeidede timer kvartaler imellom.

Gjennomføringen av tariffoppgjøret i anleggsvirksomhet førte til at endel av lønnstilleggene ble gitt som indirekte lønnskostnader som brakketillegg, hjemreise-tillegg, klesgodtgjørelse o.s.v. Slike tillegg er ikke med i den registrerte lønnsveksten og betyr ved full gjennomføring i alle bedrifter i bransjen ca. 1,5 prosent lavere registrert lønnsvekst pr. dato i forhold til om tillegg var gitt som lønn. For årslønnsveksten fra 1993 til 1994 vil dette forklare knapt 1 prosent lavere vekst.

I 1.kvartal 1995 fortsatte nedgangen i gjennomsnittlige timefortjenester, gjennom en sterk reduksjon i skifttimer og andre timer som har høyere fortjenestenivå på grunn av arbeidets art. Mens grunnlønnssatsene omlag har holdt seg uendret i tariffperioden 1.april 1994 til 1.april 1995 har diversetilleggene (betaling knyttet til arbeidets art som f.eks. skifttillegg) i gjennomsnitt blitt halvert i samme perioden ned til vel 7 kr/time.

- *For bygge- og anleggsvirksomhet samlet ble det registrert et lønnsnivå i 1994 som lå bare 0,3 prosent over lønnsnivået for 1993. Den svake utviklingen i gjennomsnittlig lønnsnivå skyldes i hovedsak forhold innenfor anleggssektoren beskrevet overfor. Med de samme korrigeringer for oljerelaterte oppdrag beskrevet overfor for anleggsvirksomhet, ville lønnsveksten fra 1993 til 1994 vært 2,5 prosent for bygge- og anleggsvirksomhet under ett.*

Anleggsvirksomhet utgjorde for 1994 16,3 prosent av bygge- og anleggsvirksomhet under ett, men andelen arbeidede timer var langt mindre mot slutten av 1994 og begynnelsen av 1995. Ettersom anleggsvirksomhet i gjennomsnitt er ca.30 kr. høyere betalt pr. time enn byggevirksomhet vil denne strukturelle endringen bety at registrert lønnsvekst for bygge- og anleggsvirksomhet samlet blir langt lavere.

I 1. kvartal 1995 er det en nedgang for bygge- og anleggsvirksomhet under ett på 0,1 prosent fra 1.kvartal 1994, mens korrigeringer for oljerelaterte oppdrag betyr en vekst på 0,8 prosent.

- *For LANDTRANSPORT som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. økte årslønn fra 1993 til 1994 med 2,3 prosent, mot 1,9 prosent året før.*

Stor stabilitet preger lønnsutviklingen i bransjen og tariff tilleggene utgjør nesten hele lønnsveksten. I store deler av rutebilsektoren er det innført nye lønnsystemer, slik at prognosene framover kan være noe usikre.

Lønnsutviklingen i 1.kvartal 1995 viser en vekst på 2,6 prosent fra samme kvartal året før. Med de tariff tillegg som ble avtalt fra 1 april 1995, lønnsoverhenget fra 1994 og utviklingen frem til 1.kvartal 1995, vil veksten fra 1994 til 1995 bli 2,6 prosent.

- *I OLJEVIRKSOMHETEN, OFFSHORE ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, oljeservicebedrifter samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet ble det registrert et gjennomsnittlig årslønnsnivå i 1994 som lå 4,7 prosent høyere enn registrert lønnsnivå i 1993, men store deler av økningen skyldes strukturelle endringer i arbeidsstokken mellom typer av arbeidsoperasjoner med tildels betydelige lønnsforskjeller og har liten sammenheng med tilleggene til den enkelte arbeidstaker.*

Gjennomsnittstallene for lønnsveksten innenfor oljesektoren, offshore gjenspeiler ofte i liten grad tariff tilleggene og lønnstilleggene som er blitt gitt fra et år til et annet, men reflekterer i langt større grad endringer i sysselsettingen. De generelle tilleggene gis vanligvis fra 1. juli. Lønnsoppgjøret for store deler av oljesektoren ble i 1994 behandlet av Rikslønnsnemnda. Tilleggene ble gitt forholdsvis sent på året.

Oppgjørformer med stadig endrede reguleringstidspunkter og lønnseffekter som følge av store endringer i antall arbeidstakere, fører til at lønnsveksten for enkelte år ikke er helt sammenlignbare med lønnsvekst for andre områder. Vi har i det foreliggende forsøkt å beskrive strukturelle endringer og hva som i særlig grad har påvirket lønnsveksten fra 1993 til 1994.

Diverset tilleggene som også omfatter offshore tillegg, utgjør mere enn 1/3 av lønnen. Diverset tilleggene har variert betydelig. Registrert lønnsvekst uten diverset tillegg fra 1993 til 1994 var 2,7 prosent.

Den store lønnsforskjellen med og uten diverset tillegg, gjenspeiler også i stor grad sysselsettingsvirkninger. Fra 1993 til 1994 er antall offshore timer innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet betydelig redusert. Gjennomsnittlig lønnsnivå for denne gruppen offshorearbeidere ligger ca 50 kr/t lavere enn for øvrige offshorearbeidere, hvorav ca. 30 kr/t av forskjellen skyldes lavere diverset tillegg (inkl. offshore tillegg) eller tillegg som følger av arbeidets art. Korrigert for nedgangen i antall offshore timer innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet ville årslønnsveksten fra 1993 til 1994 blitt ca. 3 prosent.

Catering kom inn i lønnsstatistikken fra 1.kvartal 1994 og representerer ca. 7-8 prosent av statistikkmassen. Catering har et lavere lønnsnivå enn gjennomsnittlig lønnsnivå for offshorearbeidere i oljebedriftene, men ligger høyere enn offshorear-

beidere innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet. For offshoregruppen under ett bidrar catering til at lønnsnivået blir ca. 0,5 prosent lavere.

Lønnsstatistikk for 1.kvartal 1995 viser en vekst på 2,6 prosent fra tilsvarende kvartal i 1994.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

- For FUNKSJONÆRENE i NHO-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) økte årslønnen fra 1993 til 1994 med 3,5 prosent, mot 3,7 prosent året før.

Beregningene over årslønnsveksten baserer seg på statistikk pr. 1.september, opplysninger fra bedriftene om normale lønnsreguleringstidspunkter og beregning av eventuelle alderseffekter. Den registrerte gjennomsnittlige månedslønnen økte med 3,4 prosent fra 1.september 1993 til 1.september 1994, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene, mot 3,7 prosent året før. Det er stort sett svært lik lønnsvekst for alle vesentlige funksjonærgrupper.

Noe av lønnsveksten skyldes at *aldersgrupper* med noe høyere lønnsnivå utgjør en relativ større del av funksjonærmassen i 1994, basert på beregninger for de bedrifter som er med på begge tellingstidspunktene. Lønnsvekst som følge av endringer i aldersstrukturen eller andre tillegg som er påløpt i tellingsperiodene, er antatt pågått jevnt i hele tellingsperioden. Med samme aldersfordeling pr. 1. september 1994 og pr. 1. september 1993, ville lønnsveksten isolert sett vært 0,4 prosentpoeng lavere.

Lønnsoverhenget inn i 1995 er beregnet til 1,4 prosent.

For *funksjonærene i industri* var lønnsveksten fra 1.september 1993 til 1.september 1994 3,5 prosent. Årslønnsveksten er også beregnet til 3,5 prosent fra 1993 til 1994, den samme som året før. Lønnsoverhenget inn i 1995 er beregnet til 1,4 prosent.

For *ledende funksjonærer* (i alle bransjer) var lønnsøkningen fra 1.september 1993 til 1.september 1994 3,6 prosent. Årslønnsveksten for denne gruppen er beregnet til 3,4 prosent fra 1993 til 1994. Lønnsoverhenget inn i 1995 er beregnet til 1,5 prosent.

Lønnskostnader i NHO-bedrifter.

Tabell 3.5 viser utviklingen fra 1988 til 1995 for de «obligatoriske» indirekte personalkostnadene. Lønn under sykdom bygger blant annet på NHOs kvartalsvise fraværstatistikk for arbeidere, fravær betalt av bedriftene. Disse kostnadene har bidratt til en betydelig reduksjon av lønnskostnadene for industriarbeidere fra 1988.

Endringer i regelverket for yrkesskadeforsikring er ikke tatt med i beregningene i tabell 3.5. Fra 1991 ble kostnader som var relatert til yrkesskadeforsikring «obligatorisk». Norges Forsikringsforbund har tidligere overfor utvalget antydnet en økning i premiebetalingene på i overkant av 800 mill. kroner fra 1990 til 1991. Dette gir 0,27 prosent høyere lønnskostnadsvekst for alle grupper under ett, unntatt i statssektoren. En bransjevis vurdering i NHO-området i 1990/91 av veiledende premiesatser som ble brukt i de fem største forsikringsselskaper, kombinert med opplysninger omkring avtaler med forsikringsselskapene som klart var avvikende fra veiledende priser, viste at prosentsatsene sannsynlig ville ligget på i alle fall det doble i forhold til næringslivet forøvrig og langt høyere for industriarbeidere. Det er ikke gjennomført undersøkelser i bedriftene. Tall for 1992 og 1993 tyder på at det har

vært en liten økning i premiesatsene fra 1991. Det er usikkerhet omkring utviklingen i 1994 og 1995.

I tillegg til de indirekte personalkostnader som er med i tabell 3.5, vil bedriftene ha kostnader ved bedriftsvise ordninger. Det kan drøftes i hvor stor grad slike ordninger skal tas med i de indirekte personalkostnadene eller bør betraktes som driftskostnader forøvrig. I tabell 3.5 har vi fulgt internasjonale standarder for de «obligatoriske» personalkostnader i Norge. De bedriftsvise og mere frivillige ordningene er ikke med i oppstillingene.

Regjeringens «næringslivspakke» som ble vedtatt høsten 1992, førte blant annet til en nedgang i arbeidsgiveravgiftene med 2,4 prosentpoeng av avgiftsgrunnlaget fra 1. januar 1993. Dette førte til at de gjennomsnittlige «obligatoriske» indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid gikk ned, og lønnskostnadene pr. arbeidet time økte langt svakere enn den direkte timefortjenesten fra 1992 til 1993. I tillegg var det færre bevegelige helligdager som falt på ukens 5 første dager i 1993 og i 1994, enn i årene før. Fra 1993 gikk derfor de indirekte personalkostnadene ned med ca. 3 prosentpoeng.

Tabell 3.5: «Obligatoriske» indirekte personalkostnader fordelt på kostnadskomponenter. I prosent av timefortjenesten pr. arbeidet time. Anslag for 1995.

	1988	1990	1992	1993	1994	1995
Indirekte personalkost. pr. arbeidet time	41.9	42.0	39.6	36.2	36.2	36.9
Lønn for <i>bevegelige hellig- og høytidsdager</i>	3.5	4.3	3.4	3.0	3.0	3.9
Lønn under <i>sykdom og permisjon</i>	6.3	5.8	5.1	5.0	5.0	...
<i>Feriepenger:</i>	1)					
Ordinære	10.4	10.8	10.7	10.6	10.6	10.6
Gammel ordning:						
Sykelønn (3.mnd.):	1.0	1.0				
Ny ordning:						
Sykelønn i arbeidsgiverperioden			0.4	0.4	0.4	...
Eldre arbeidstakere			0.5	0.5	0.5	...
<i>Obligatoriske avgifter:</i>						
Arbeidsgiveravgiften til Folketrygden:						
Satsene	19.3	18.8	18.3	15.3	15.3	15.1
Økt beregningsgrunnlag (pensjonspremier o.l.)	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	...
	2)					
«LO-NHO-ordningene»	1.0	0.9	0.7	0.8	1.1	1.1

- 1) Ny ferielov med overgangsordning i 1989 og 1990 fører til at noe av økningen i feriepengeprosenten skyldes beregningsmåten. Feriepengene er beregnet påløpt.
- 2) Lavlønnfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning og AFP-ordningen.

Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I utvalgets rapport fra januar i år ble det gitt anslag på årslønnsveksten fra 1993 til 1994 for en del grupper i privat virksomhet utenom LO/NHO-området. For de grup-

per det ikke forelå lønnsstatistikk for, ble anslagene i hovedsak gjort på grunnlag av overhenget til 1994, oppgaver over tariff tillegg i 1994 og anslag på lønns glidning i 1994. I denne rapporten er anslagene oppdatert på grunnlag av lønnsstatistikk for 1994.

For de grupper slike beregninger er gjort, er lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen lagt til 1. juli 1994. Denne form for glidning er dermed lagt til samme dato som i de foregående år. Ved å legge denne lønnsveksten til 1. juli, gir det samme resultat som en jevn fordeling over året.

I *hoteller og restauranter* steg den gjennomsnittlige timefortjenesten for fastlønte (heltid og deltid) etter NHOs lønnsstatistikk med 2,2 prosent for menn og kvinner under ett fra oktober 1993 til oktober 1994.

For heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige timefortjenesten med 0,6 prosent for voksne menn og kvinner under ett fra perioden 1. mai 1993 – 31. oktober 1993 til 1. mai 1994 – 31. oktober 1994, mens dagsfortjenesten i den samme perioden økte med 1,2 prosent.

For alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale ble det fra 1. april 1994 gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr. time. Søndagstilleggene ble økt med 10 prosent som tilsvarer 16 øre i gjennomsnitt. Økingen i kvelds- og natttilleggene bidro også med noen tiendeler i oppgjøret. Videre ble det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1994 på kr 0,58 pr. time.

Gjennomsnittlig årslønnsvekst pr. årsverk (heltid og deltid) for prosentlønte er beregnet til 2,3 prosent fra 1993 til 1994.

For alle fastlønte som utgjør ca 80 prosent av timene, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til 2,6 prosent.

For fastlønte og prosentlønte under ett (heltid og deltid) har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til 1,9 prosent. Andelen arbeidede timer for prosentlønte med høyt lønnsnivå har gått ned. Dette forholdet trekker ned gjennomsnittlig lønnsvekst for hele området under ett.

For alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale og kokker ble det fra 1. april 1995 gitt et generelt tillegg på kr 1,65 pr. time. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1995.

Overhenget til 1995 for fastlønte, beregnet til 1,2 prosent (alle bedrifter), og tariff tillegg 1. april 1995 gir en årslønnsvekst for denne gruppen på om lag 2 3/4 prosent fra 1994 til 1995. I tillegg kommer garantitillegget 1. oktober 1995 og eventuell lønns glidning. Fra 1993 til 1994 bidro garantitillegget til årslønnsveksten med 0,2 prosentpoeng, mens bidraget fra lønns glidningen var null.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,6 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1993 til 1. september 1994.

I oppgjøret våren 1994 ble det gitt et sentralt lønnstillegg fra 1. mai på kr 2 100 opp til lønnstrinn 23 (ca kr 216 000) og 1 prosent på de øvrige lønnstrinn. Ifølge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,6 prosent 1. januar og 1,1 prosent 1. juli 1994.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1994, beregnet til 1,4 prosent, lønnstilleggene fra 1. januar, 1. mai og 1. juli 1994 og lønnsøking som skyldes endringer i aldersstrukturen, vil gi en årslønnsvekst på 3,8 prosent fra 1993 til 1994.

I oppgjøret våren 1995 ble det gitt et generelt tillegg på alle lønnstrinn på 1,4 prosent fra 1. mai. Videre skal det fra 1. mai gis et lavlønnstillegg i lønnstrinnene 8 til og med 22, dvs fra ca kr 127 000 pr år til ca kr 210 700. Tillegget innebærer kr 1 500 pr år på lønnstrinn 8 og deretter en reduksjon av tillegget med kr 100 pr lønnstrinn.

Overhenget til 1995, beregnet til 1,2 prosent, og de sentrale tillegg i 1995, gir en årslønnsvekst på 2 1/4 prosent fra 1994 til 1995. I tillegg kommer lokale tillegg 1.januar og 1.juli 1995 og annen glidning (strukturendringer). Fra 1993 til 1994 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lokale tillegg og strukturendringer 1,7 prosentpoeng.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 5,5 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1993 til 1. september 1994.

I oppgjøret våren 1994, ble det gitt et generelt tillegg på 1,25 prosent fra 1. mai. I følge opplysninger fra Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,0 prosent 1. januar 1994. I tillegg ble det i 1994 gitt engangsutbetalinger i form av bonus og aksjeopsjoner til ansatte i noen forsikringsselskaper.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1994, beregnet til 0,8 prosent og lønns-tilleggene (inklusive bonusutbetalingene) i 1994, gir en årslønnsvekst på 5,0 prosent fra 1993 til 1994.

I oppgjøret våren 1995, ble det gitt et generelt tillegg på 1,2 prosent til alle fra 1. mai. I tillegg ble det gitt kr 1000 pr. år til alle med årslønn under kr 201 000. I følge opplysninger fra Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,1 prosent 1. januar 1995.

Overhenget til 1995, beregnet til 1,3 prosent, og de sentrale tillegg i 1995, gir en årslønnsvekst på 2 1/4 prosent fra 1994 til 1995. I tillegg kommer lokale tillegg 1.januar og 1.juli 1995 og annen glidning (strukturendringer). Fra 1993 til 1994 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lokale tillegg og strukturendringer (inklusive bonusutbetalinger) 3,4 prosentpoeng. Eksklusive bonusutbetalingene var bidraget 2,1 prosentpoeng.

I *varehandel* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte med 2,6 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1993 til 1. september 1994.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon ble det i oppgjøret våren 1994 enighet om et generelt tillegg fra 1. april på kr 230 pr. måned eller kr 1,42 pr. time.

For varehandelen under ett har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til 2,8 prosent.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon ble det i oppgjøret våren 1995 enighet om et gjennomsnittlig generelt tillegg fra 1. april på kr 210 pr. måned eller kr 1,30 pr. time.

For varehandelen under ett utgjør overhenget til 1995 0,8 prosent. Dersom avtalen mellom HK og HSH blir retningsgivende for hele varehandelen, utgjør dette knapt 1 prosent. Samlet bidrar dette til en årslønnsvekst på 1 3/4 prosent fra 1994 til 1995. Fra 1993 til 1994 bidro lønnsglidningen til årslønnsveksten med 1,0 prosentpoeng.

For noen grupper er lønnsspredningen stor både mellom menn og kvinner og mellom ulike stillingsgrupper. Det gjennomsnittlige lønnsnivå som er gjengitt i tabell 3.1, kan derfor være lite representativt for store grupper innen vedkommende næring. Varehandelen er den største gruppen innen privat virksomhet, målt ved selsesetningen, av de gruppene som er med i tabell 3.1. I tabell 3.6 vises lønnsutvikling og lønnsnivå for noen stillingsgrupper innen varehandelen for å vise spredningen rundt det gjennomsnittlige lønnsnivået som er brukt i tabell 3.1.

Tabellen viser at lønnsnivået i 1994 for disse stillingsgruppene varierte fra kr 159 100 for kvinnelige butikkfunksjonærer til kr 272 400 for mannlige kontorfunksjonærer.

Forretningsmessig tjenesteyting omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggetek-

nisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1993 til 1. september 1994 steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 1,9 prosent for menn og kvinner under ett. Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til 2,8 prosent.

Tabell 3.6: Årslønnsvekst for enkelte stillingsgrupper innen varehandelen. Heltidsansatte.

	Kontorfunksjonærer			Butikkfunksjonærer			Lagerfunksjonærer			Salgsfunksjonærer			Varehandelen i alt		
	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner	Alle	Menn	Kvinner
1984-85	7.4	7.9	8.2	7.0	7.2	6.9	7.3	7.3	7.8	7.8	7.8	10.0	7.9	7.9	8.0
1985-86	10.3	10.9	10.9	10.8	10.9	11.2	9.7	9.7	11.4	9.9	10.1	10.6	10.9	10.9	11.7
1986-87	9.6	10.3	9.2	7.1	7.8	7.0	7.4	7.5	7.4	8.0	8.4	7.1	8.5	9.0	8.4
1987-88	9.2	8.9	9.0	6.9	7.0	7.2	7.1	7.2	6.5	7.4	7.5	8.7	8.4	8.5	8.4
1988-89	4.0	3.4	4.5	5.4	4.4	6.0	4.4	4.2	5.6	3.1	2.9	4.9	4.5	3.9	5.5
1989-90	6.8	6.4	6.8	8.0	7.1	8.5	5.6	5.6	6.1	5.4	5.4	6.0	6.7	6.2	7.5
1990-91	5.9	5.6	6.0	5.9	5.1	6.5	4.9	4.9	5.6	6.2	6.0	7.8	5.6	5.4	6.2
1991-92	4.1	3.4	4.4	3.8	3.3	4.2	3.3	3.3	4.0	4.2	4.1	4.3	3.7	3.6	4.1
1992-93	3.1	2.7	3.4	3.4	3.1	3.6	2.4	2.4	3.3	2.5	2.8	1.6	3.2	3.0	3.7
1993-94	3.3	2.9	3.7	3.4	2.5	3.9	2.8	2.8	2.9	3.0	3.1	2.7	2.8	2.4	3.6
1984-93	84.9	82.5	89.1	81.6	75.9	87.3	70.3	70.3	79.7	74.5	75.4	84.8	82.3	79.8	90.9
Gj.sn	6.3	6.2	6.6	6.1	5.8	6.5	5.5	5.5	6.0	5.7	5.8	6.3	6.2	6.0	6.7
Årslønn 1994	233200	272400	197600	170100	183600	159100	182100	184100	165800	249000	252400	221100	205400	220000	179000
Antall ¹	13620	6716	6904	16156	7105	9051	6474	5725	749	7643	6765	878	50698	32521	18177

- 1) Antall med i lønnsstatistikken i 1994. I 1993 og 1994 var statistikken basert på utvalgsundersøkelser. For 1991 og 1992 omfatter statistikken foretak med 5 eller flere ansatte. Før 1991 omfattet statistikken foretak med 3 eller flere ansatte.

En har ingen oversikt over lønnstillegg i 1995 i forretningsmessig tjenesteyting. Overhenget til 1995 har utvalget beregnet til 0,8 prosent.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for voksne sjømenn med 2,3 prosent fra november 1993 til november 1994. Den gjennomsnittlige hyren steg med 1,4 prosent i det samme tidsrommet.

I oppgjøret våren 1995 ble det fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,65 pr. time.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

Lønnsstatistikken for statstilsatte pr. 1. oktober 1994 omfattet 183.236 arbeidstakere som utførte 167.044 årsverk. Lønnsveksten pr. årsverk fra 1. oktober 1993 til

1. oktober 1994 var på 2,3 prosent. For heltidstilsatte var økningen 2,5 prosent i den samme perioden. Både for heltidsansatte menn og kvinner var økningen 2,6 prosent.

I lønnsforhandlingene for 1. avtaleår våren 1994 ble staten, hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag enige om følgende:

- med virkning fra 1. mai 1994 gis det et generelt tillegg på 2 100 kr pr. år på samtlige trinn på hovedlønnstabellen. Dette utgjør 1,0 prosent gjennomsnittlig lønnsvekst.
- med virkning fra 1. juli 1994 ble det avsatt 0,2 prosent til sentrale justeringsforhandlinger.
- med virkning fra 1. september 1994 ble det ført lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,4 prosent av lønnsmassen, herav utgjorde tidligere tildelte midler (resirkulerte midler) 0,05 prosent.
- For å stimulere til planmessig arbeid med oppbygging av kompetanse, særlig rettet inn mot effektivisering og omstilling, ble det avsatt 30 millioner kroner.

Med virkning fra 1. mai 1994 ble det laget en ny hovedlønnstabell A med 75 lønns-trinn. Tabell B ble omformet til å inneholde 90 lønnstrinn.

Avsetningen av 25 mill. kr fra oppgjøret i 1993 for å stimulere til økt inntak av lærlinger, ble overført til tariffperioden 1994-96 fram til nytt system for fag- og yrkesopplæring under Reform '94 trådte i kraft.

Årslønnsveksten fra 1993 til 1994 er beregnet til 2,2 prosent. I disse tallene er den registrerte lønnsglidningen beregningsmessig lagt inn med 2/3 fra 1. mai 1994 og 1/3 fra 1. juli 1994.

Oppstillingen på neste side viser lønnsutviklingen for noen stillingsgrupper innenfor forvaltningen. Disse gruppene gir ikke et dekkende totalbilde for alle stats-tilsatte.

	Gjennomsnittslønn			Vekst fra		Heltidstilsatte
	1992	1993	1994	1992-93	1993-94	pr. 1.10.94
Kontorstillinger ¹⁾	157693	161223	167112	2.2	3.7	10857
Fagarbeidere ²⁾	187273	191718	194952	2.4	-	7362 ⁵⁾
Saksbehandlere ³⁾	199718	203763	207600	2.0	1.9	27451
Politibetjenter	206460	212704	219368	3.0	3.1	3448
Lederstillinger ⁴⁾	280744	286627	289224	2.1	0.9	2557

Merknad: Lokale forhandlinger på 0,35 prosent av lønnsmassen pr. 1.9.94 er ikke inkl. i lønnsvekst-beregningene ovenfor.

- 1) Omfatter hele lønnsplanen for kontorstillinger.
- 2) Omfatter gjennomgående fagarbeider m/fagbrev stillingskode 1203. Stillingskoden for fagarbeidere er endret pr. 1.7.94 og det kan derfor ikke oppgis sammenlignbare tall for 1993 og 1994. For 1993 omfattet dette stillingskode 1117 fagarbeider.
- 3) Omfatter hele lønnsplanen for saksbehandlere.
- 4) Omfatter underdirektør, byråsjef og avdelingsdirektør.
- 5) Pr. 1.10.93 er det registrert 4.162 personer i st.kode 1117, mens det pr. 1.10.94 er registrert 7.362 personer i kode 1203. Dette skyldes endring av fagarbeideravlønning i HTA pr. 1.7.94. Tallene er derfor ikke sammenlignbare. Undersøkelser av ca. 3.700 identiske fagarbeidere viser en vekst på 2,6 prosent fra 1.10.93 til 1.10.94.

Tariffoppgjøret i staten våren 1995, som Administrasjonsdepartementet ble enige med Statstjenestemannskartellet, YS-K og Norsk Lærerlag om, hadde disse hovedelementene av lønnsmessig karakter:

- hovedlønnstabellen i staten har på alle trinn pr. 1. mai 1995 fått et generelt tillegg på kr 3.600. Det generelle tillegget utgjør ca 1,7 prosent av lønnsmassen pr. dato,
- det avsettes en pott på 1,0 prosent pr. 1. juli 1995 til sentrale justeringsforhandlinger,
- med virkning fra 1. september 1995 skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,35 prosent av lønnsmassen, hvorav 0,05 prosent er tidligere tildelte midler.

Overhenget i staten inn i 1995 er beregnet til ca 0,9 prosent. Sammen med de avtalte tillegg i 1995 gir dette en årslønnsvekst fra 1994 til 1995 på vel 2 1/2 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. Fra 1993 til 1994 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 0,4 prosentpoeng.

Skoleverket

Lønnsstatistikken for skoleverket pr. 1. oktober 1994 omfattet 86.007 arbeidstakere. Disse utførte 76.844 årsverk. Lønnsveksten pr. årsverk fra 1. oktober 1993 til 1. oktober 1994 var 1,5 prosent. Lønnsveksten i full post var i samme periode 0,9 prosent. For kvinner i full post var stigningen 1,2 prosent, og for menn i full post 1,0 prosent. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i skoleverket fra 1993 til 1994 er beregnet til 1,7 prosent. I tillegg ble en ny arbeidstidsavtale gjort gjeldende pr. 1.1.94 og leseplikten for undervisningspersonale over 60 år ble redusert med 7 prosent pr. 1.8.94. Nettokostnadene for disse elementene er beregnet til om lag 1 1/2 prosent.

Elementene bak lønnsveksten i skoleverket fra 1. oktober 1993 til 1. oktober 1994 følger de samme hovedtrekk som for statstilsatte. Elementene i lønnsoppgjøret for staten pr. 1. mai 1995 vil være gjeldende også for skoleverket.

Kommunene

Ifølge lønnsstatistikk fra Kommunenes Sentralforbund steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere inklusive ansatte i helsevesen og sosial omsorg, men eksklusiv skoleverket og ansatte som er timelønne med 1,7 prosent fra 1. oktober 1993 til 1. oktober 1994. Ansatte i Oslo og Bærum er ikke med i disse lønnsveksttallene. Lønnsutviklingen inkluderer ikke resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. oktober 1994 på 0,5 prosent. Årslønnsveksten for 1993-94 i tabell 3.1 er korrigert for dette.

I oppgjøret våren 1994 ble det med virkning fra 1. mai 1994 enighet om et kronetillegg på lønnsregulativet på kr 2 100 pr. år. Dette utgjorde 1,14 prosent pr. 1. mai eller 0,76 prosent på årsbasis. I tillegg ble det avsatt en pott på 0,5 prosent av lønnsmassen pr. 1. oktober eller 0,12 prosent på årsbasis til lokale forhandlinger.

Ved uravstemmingen 10. juni ble avtalen forkastet av de 5 AF-forbundene Norsk Sykepleierforbund, Norske Fysioterapeuters Forbund, Norsk Ergoterapeutforbund, Norsk Radiografiforbund og Norsk Bioingeniørforbund. Oppgjøret for disse gikk til tvungen lønnsnemnd. Kjennelsen ble avgitt 25. oktober 1994. De nevnte gruppene fikk med virkning fra 1. juli 1994 det samme generelle tillegget som de andre kommuneansatte fikk fra 1. mai. Se vedlegg 1 for nærmere omtale av oppgjøret/kjennelsen.

Årslønnsveksten fra 1993 til 1994 er beregnet til 2,4 prosent.

I oppgjøret våren 1995 ble det med virkning fra 1. mai 1995 enighet om et generelt kronetillegg på lønnsregulativet på kr 3 600 pr. år. Dette utgjorde 1,9 prosent pr. 1. mai eller 1,3 prosent på årsbasis. I tillegg ble det fra 1. mai gitt kr 2 200 pr. år til alle arbeidstakere som avlønnes i stillingskoder hvor kvinneandelen er 75 prosent eller høyere. Dette tillegget omfatter 3/4 av alle ansatte i kommunene.

Overhenget til 1995, beregnet til 0,9 prosent, og de avtalte lønnstilleggene i 1995 gir et bidrag til årslønnsveksten fra 1994 til 1995 på vel 2 1/2 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. Fra 1993 til 1994 er bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten beregnet til 0,3 prosentpoeng.

3.4 LØNSSOVERHENGET

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1994 og 1995 for en del områder.

Område/gruppe:	1994	1995
Arbeidere i alt ¹⁾	1.2	0.8
Herav: industriarbeidere	0.9	1.1
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1.5	1.4
Staten	0.9	0.9
Kommunene	1.25	0.9
Varehandelen	1.1	1.0
Forretnings- og sparebanker	1.4	1.2
Forsikring	0.8	1.3
Forretningsmessig tjenesteyting	1.7	0.8
Veid gjennomsnitt ²⁾	1.2	1.0

1) Omfatter arbeidere i NHO's kvartalsstatistikk

2) Omfatter noen flere grupper enn de som er med i tabellen

For de fleste grupper ser overhenget til 1995 ut til å bli av samme størrelsesorden eller noe lavere enn til 1994. Størst nedgang i overhenget er det i forretningsmessig tjenesteyting.

Samlet overheng til 1995 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til 1,0 prosent. Samlet overheng til 1994 for de samme gruppene var 1,2 prosent og til 1993 1,0 prosent.

3.5 LØNSSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

- *I de fleste sektorer/bransjer har det vært lønnsutjevning mellom kvinner og menn i det siste ti-året. Utjevningen fortsatte også inn i 1994.*

Lønnsbegrepet

I dette avsnittet har en lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i "*Lønnsutviklingen i senere år*" i kapittel 3, dvs time- eller månedsfortjenesten eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Videre er timelønnen for arbeidere i

Boks 3.5 LØNSSOVERHENGET

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Det utarbeides ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer.

NHO-bedrifter omregnet til 37,5 time, se vedlegg III. Forskjellen mellom kvinners og menns timefortjeneste reduseres med vel 1 prosentpoeng dersom en går fra uomregnede til omregnede tall.

Utvikling i de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

Vi har ikke noe godt mål for den relative lønnsforskjellen mellom *alle* menn og kvinner under ett. Levekårsundersøkelsen 1991 viser imidlertid at gjennomsnittlig timelønn for kvinner utgjorde 81,5 prosent av gjennomsnittlig timelønn for menn, mens Levekårsundersøkelsen 1980 viste en andel på 77 prosent. Lønnsbegrepet som brukes i disse undersøkelsene er inklusiv overtidsbetaling.

Tabell 3.7: Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn. Heltidsansatte. Kroner og prosent.

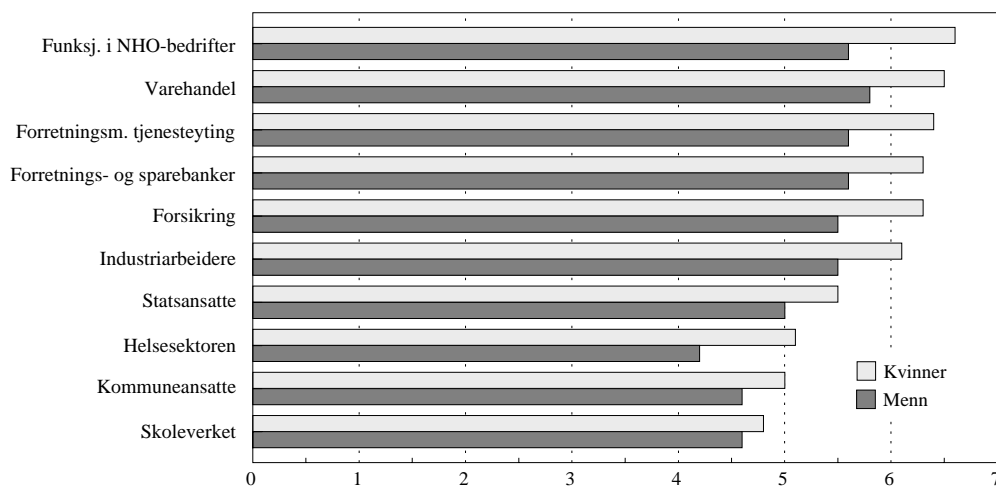
												Årslønn 1994		Kvinneandel 1994 ²⁾
	1980	1982	1984	1986	1989	1990	1991	1992	1993	1994	Menn	Kvinner		
												Kr	Kr	
Industri (3)	84.0	85.5	86.6	86.7	88.8	89.7	90.3	90.3	90.5	90.5	197900	179100	17	
Funksj. i NHO (4)	65.2	67.6	68.7	69.7	72.3	73.5	74.3	74.8	75.3	75.5	282100	213000	27	
Varehandelen (5)	74.5	76.5	76.5	77.1	77.9	78.9	79.5	79.9	80.5	81.4	222000	179000	36	
Forretnings- og sparebanker	74.8	77.4	78.6	78.5	80.1	81.4	82.7	83.3	83.7	84.0	244800	205500	48	
Forretn. messig tjenesteyting	-	68.7	68.7	68.7	70.5	71.1	71.9	72.2	72.6	73.8	296700	219000	32	
Forsikringsvirksomhet	63.8	65.5	65.5	67.2	69.5	70.7	71.2	71.8	71.3	71.8	305200	219000	49	

Tabell 3.7: Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn. Heltidsansatte. Kroner og prosent.

	1980	1982	1984	1986	1989	1990	1991	1992	1993	1994	Årslønn 1994		Kvinneandel 1994 ²⁾
											Menn Kr	Kvinner Kr	
Interesseorganisasjoner	-	70.7	70.6	71.1	71.6	73.4	75.5	76.4	77.6	78.5	273700	214800	54
Statsansatte (6,7)	80.9	82.9	84.0	83.9	83.7	84.8	86.0	87.0	88.0	88.3	222200	196200	34
Skoleverket	88.0	89.7	90.9	90.1	89.3	89.6	90.2	90.7	91.6	92.3	236300	218100	49
Ansatte i kommunene (8)	83.3	88.5	87.4	87.5	89.3	89.8	90.2	90.9	91.0	91.6	206600	189200	57
Helsesektoren (9)	-	-	77.3	78.2	78.1								
Herav:													
Ansatte med behandling av klienter (10)	-	-	69.7	71.5	70.7	71.9	73.3	74.3	74.7	75.4	268700	202600	77

- 1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.
- 2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper. For industrien er tallet beregnet med utg.pkt. i antall arbeidede timer for h.h.v. menn og kvinner.
- 3) Industrien omfatter arbeidere i industribedrifter tilsluttet NHO (offshorevirksomheten er ikke tatt med).
- 4) Fra 1981 til 1982 økte antallet funksjonærer med over 5 prosent. Tilgangen skyldes vesentlig nye medlemsbedrifter i oljevirksomheten og jernindustrien.
- 5) Fra og med 1990 omfatter lønnsstatistikken for ansatte i varehandelen i prinsippet alle bedrifter i engros- og detaljhandel som sysselsatte 5 eller flere personer medregnet eiere, og ikke 3 eller flere som tidligere. For 1993 og 1994 er statistikken basert på en utvalgsundersøkelse.
- 6) Statistikken for 1988 og 1989 er ikke direkte sammenlignbar med tidligere år. Dette skyldes i hovedsak, at enkelte statsetater er omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Av disse var Norsk Rikskringkasting, Statens teknologiske institutt og Televerkets konkurransevirkosomhet, TBK, de største. I statistikken for 1988 er det også kommet til variable tillegg som tidligere ikke var med. Dette gjelder særlig for Forsvaret.
- 7) De statlige skolene under Kulturdepartementet ble fra 1.januar 1989 ført over til Statens Sentrale Tjenestemannsregister.
- 8) Fra og med 1982 omfatter statistikken for kommunalt ansatte også ansatte i fylkeskommunal og felles kommunal og felles fylkeskommunal virksomhet.
- 9) Lønnsstatistikk for helse- og sosialtjenester er ikke utarbeidet etter 1989.
- 10) Tall fra og med 1990 er hentet fra lønnsstatistikken til Kommunenes Sentralforbund.

Kilde: SSBs lønnsstatistikk og beregninger i AD.



Figur 3.1 Gjennomsnittlig lønnsutvikling for heltidsansatte kvinner og menn. 1984-94. Prosent.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I figur 3.1 og tabell 3.7 går en nærmere inn på lønnsutviklingen for *heltidsansatte* kvinner og menn i henholdsvis periodene 1984-94 og 1980-94.

Figuren og tabellen viser at det generelt sett har vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de sektorer vi har tall for. Sterkest har tilnærmingen vært innenfor de sektorene hvor forskjellene i utgangspunktet var størst, bl.a for ansatte innen forsikringsvirksomhet og blant funksjonærene i NHO-bedrifter.

Tabell 3.7 viser at det er relativt store lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i de ulike gruppene. Imidlertid er gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I forsikring f eks er alle ansatte med, mens bare timelønte er med i industrien, dvs en mer homogen gruppe av arbeidstakere. Av tabell 3.7 går det videre fram at de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn er uendret fra 1993 til 1994 blant arbeidere i industrien.

Tilnærmingen i lønnsnivå innen de ulike sektorer/næringer var sterk tidlig på 1980-tallet, for så å stagnere, og for enkelte sektorer gå noe tilbake på midten av tiåret. De senere år (1988-94) har kvinner hatt en høyere lønnsvekst enn menn og tilbakegangen på midten av 80-tallet er mer enn innhentet. Det har vært en tilnærming i relativt lønnsnivå innen alle sektorer utvalget gir tall for i denne perioden. Vi vet forholdsvis lite om årsakene til stagnasjonen og tilbakegangen i tilnærmingen mellom manns- og kvinnelønninger i en del sektorer og industribransjer på midten av 1980-tallet. Imidlertid faller tilbakegangen sammen med forholdsvis høy lønnsglidning og lave sentrale tillegg. Bedringen i kvinners relative lønnsnivå innen hver enkelt sektor fra 1987 til 1989 antas imidlertid å ha sammenheng med bl.a de faste kronetilleggene, som ble gitt både i 1988 og 1989 og med inntektsreguleringslovene i disse to årene. I årene 1990 til 1993 hadde en også en klar lavlønsprofil ved det sentrale oppgjøret (bl. a i LO/NHO-oppgjøret), ved at de med lavest inntekt fikk høyest kronetillegg.

For de siste årene har utvalget for noen grupper beregnet at endel av den registrerte lønnsveksten har kommet ved endringer i aldersstrukturen, jf. "[Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere](#)" i avsnitt 3.1. De lønsmessige virkninger av endringer i aldersstrukturen har vanligvis vært høyere for kvinner enn for menn. Dette betyr at endel av lønnsstigningen mellom kvinner og menn i de siste årene skyldes slike strukturendringer. Utvalget har ikke foretatt slike beregninger for de

årene det var vekst i sysselsettingen. I enkelte sektorer/bransjer kan en ikke se bort fra at noe av den stagnasjonen (tibakegangen) i tilnærmingen mellom kvinne- og mannlønninger en så rundt midten av 1980-tallet, skyldtes veksten i den kvinnelige sysselsettingen. I perioder med rask vekst i sysselsettingen vil forholdsvis mange av de ansatte være nyansatte. Disse får (vanligvis) lavere lønn enn gjennomsnittet for de som allerede er ansatt.

Tabell 3.8 viser utviklingen innen en del bransjer i industrien og i landtransport. I store trekk finner vi den samme utviklingen som for sektorene/næringene i tabell 3.7. I treindustrien og i elektrokjemisk industri, som er mannsdominerte bransjer, var det om lag lik gjennomsnittlig timelønn i 1994, mens den største relative lønnsforskjellen var i bakerier og konditorier.

Flere undersøkelser (bl.a «Hva betyr andelen kvinner i et yrke for lønn», M.N.Hansen, ISF) har vist at det er en sterk tendens til at lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Av kolonnene 2 og 3 i tabell 3.8 ser vi at det ikke er en slik entydig sammenheng, men at det er en sterk tendens til at sterkt kvinnedominerte bransjer som f. eks konfeksjonsfabrikker og vaskerier og renserier, har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi at det gjennomsnittlige lønnsnivået er langt høyere i sterkt mannsdominerte bransjer som elektrokjemisk industri og i mekaniske verksteder. Sjokolade og sukkervareindustrien har også nokså lik andel kvinner og menn. Lønnsnivået her er på linje med gjennomsnittet i industrien.

Tabell 3.8: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-94.

Kvinneandel i prosent ¹⁾		Lønnsnivå å	Bransje	1980-1994									
1980	1994	1994 ²⁾		1980	1983	1985	1987	1990	1991	1992	1993	1994	
16	17	99.84	Industrien i alt	84.0	86.4	86.4	87.1	89.7	90.3	90.3	90.5	90.5	
28	30	92.55	Kjøttindustri	87.9	89.9	89.6	90.1	91.0	91.9	91.5	92.1	91.4	
44	40	87.30	Fiskeindustri	93.7	93.2	91.7	93.9	96.1	95.1	94.7	93.7	92.8	
61	52	99.76	Sjokolade,sukkerv.ind	91.1	91.3	92.5	92.6	95.2	94.8	95.4	95.7	95.8	
29	29	96.43	Bakeri og konditori	80.7	84.8	83.6	84.8	83.7	87.0	88.9	90.5	89.3	
68	60	86.71	Tekstil-og bekledding	89.7	91.6	89.6	88.8	91.0	91.3	92.1	92.5	92.6	
87	81	82.14	Konfeksjonsfabrikker	88.0	91.8	86.8	86.2	85.1	87.5	93.4	94.4	94.8	
7	16	88.70	Treindustri	91.8	93.9	96.8	94.9	98.7	99.4	100.0	100.7	101.5	
12	11	96.68	Treforedling- og papir- vareindustri	89.0	92.4	92.4	92.9	93.0	93.4	93.5	93.1	93.1	
17	22	126.65	Grafisk industri	82.3	82.4	82.0	81.0	85.9	85.4	86.5	87.2	87.5	
21	21	95.06	Kjemisk industri ialt	88.3	91.1	91.6	91.9	92.4	92.4	91.8	92.9	93.0	
4	8	107.70	Elektrokjemisk ind.	94.6	97.1	98.3	96.5	97.3	99.5	99.3	99.9	100.3	
8	8	99.40	Mekaniske verksteder	89.4	91.2	92.1	91.6	92.9	92.9	92.3	92.1	92.6	
75	68	81.67	Vaskerier og renserier	89.3	93.2	92.1	93.1	94.6	95.9	95.0	94.5	96.0	
4	6	90.06	Landtransport	90.4	91.5	91.6	91.4	93.4	93.3	93.8	93.8	94.8	

1) Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.

2) Gjennomsnittlig timefortjeneste for voksne arbeidere (eksklusive overtidstillegg og omregnet

til 37,5 t/uke).

Kilde: NHO's kvartalsstatistikk for arbeidere.

Likelønnsstrekk ved lønnsoppgjørene i 1995

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene vil være av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom menn og kvinner vil utvikle seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen.
2. Formen på de lokale tilleggene (lønnsglidningen), bl.a. fordelingen av eventuelle avsetninger til lokale forhandlinger.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

Nedenfor gis hovedtrekkene i de sentrale oppgjørene våren 1995 i privat og offentlig sektor.

Privat sektor

I LO/NHO-området ble det gitt et likt generelt kronetillegg til alle. I minstelønnsområder ble likevel hoveddelen av tilleggene gitt på individuelt grunnlag, avhengig av den enkeltes timelønn. Jo lavere lønn den enkelte har som andel av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn (basert på timelønnen i 4. kvartal 1994 ekskl. alle tillegg), jo høyere ble tillegget. I normallønnsområder der gjennomsnittslønnen var lavere enn 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn ble det gitt et tillegg utover det generelle.

Ettersom mange kvinner arbeider i stillinger og bransjer med et relativt lavt lønnsnivå, har det sentrale oppgjøret en klar lavlønn- og likelønnsprofil. Hvor sterkt det sentrale oppgjøret vil påvirke de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn, vil også avhenge av innretningen av de lokale tilleggene.

I varehandel er det enighet om en avtale etter samme mønster som i LO/NHO-området.

I forsikring og i forretnings- og sparebanker ble det gitt et generelt prosenttillegg til alle. I tillegg ble det gitt et kronetillegg på de lavere og midlere lønnsnivå, noe som slo sterkere ut for kvinner enn for menn.

Offentlig sektor

Både i staten og i kommunene ble det gitt et generelt tillegg til alle. Dette ga i gjennomsnitt noe sterkere vekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønngruppen. I staten ble det dessuten avsatt en pott både til sentrale og lokale forhandlinger hvor partene er enige om at kvinner skal få en større andel enn en prorata fordeling tilsier. I kommunene ble partene enige om at arbeidstakere som avlønnes i stillingskoder hvor kvinneandelen er 75 prosent eller høyere skal gis ytterligere et tillegg, noe som ga oppgjøret i kommunesektoren en klar kvinne- og lavlønnprofil.

Nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 1995 er gitt i vedlegg I.

Nærmere om noen av faktorene bak de relative lønnsforskjellene mellom menn og kvinner

Deler av de lønnsforskjeller som er vist foran kan tilskrives ulike former for diskriminering. I Levekår i Norge, NOU 1993:17, sies det at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan framkomme ved flere forskjellige mekanismer som kan inneholde elementer av diskriminering, selv om formen for diskriminering vil være forskjellig. En situasjon kan være at kvinner og menn er ulikt fordelt på stillinger og foretak som har forskjellige lønnsnivå. Dette kan innebære et element av diskriminering som dels skyldes at menn og kvinner har ulik adgang til stillinger og virksomheter, og dels ulike muligheter ved senere forfremmelser. Dette er en form for *stillingsdiskriminering*. En annen situasjon som det pekes på i utredningen kan være at kvinner mottar lavere lønn enn menn med den samme stillingen og innen den samme virksomheten. Denne formen kalles *direkte diskriminering*. Et tredje forhold som trekkes fram kan være at kvinnedominerte stillinger tenderer mot å være dårligere betalt enn mannsdominerte stillinger, og det til tross for at krav til utdanningslengde og enkelte andre lønnsrelevante faktorer ellers er like, altså en form for *verdsettingsdiskriminering*.

For å belyse omfanget av stillings- og lønnsdiskriminering er det gjennomført en analyse av individuelle lønnsdata (Petersen, Becken og Snartland, 1993). Analysen er basert på individuelle lønnsoppgaver for 1990 for vel 440 000 arbeidstakere fordelt på de viktigste grupper av privat ansatte i norsk økonomi: Arbeidere i NHO-bedrifter, funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i varehandel, ansatte i banker, ansatte i forsikring og ansatte i forretningsmessig tjenesteyting. Analysen er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av de 6 gruppene. Resultatene av analysen er oppsummert i vedlegg 5, tabell 5.5.

Det framgår at det er flere forhold som har betydning for at kvinner har lavere lønn enn menn i gjennomsnitt. De relativt store lønnsforskjellene i gjennomsnittstall for hovedgrupper av næringer reduseres når tallene brytes ned. Lønnsforskjellene mellom gruppene som er med i vedleggstabell 5.5, varierer fra 2-6 prosent når vi sammenlikner kvinner og menn som arbeider i samme stilling og bedrift.

Av vedleggstabell 5.5 ser vi videre at for kvinner og menn i samme stilling i ulike bedrifter blir lønnsforskjellene langt mindre enn når vi sammenlikner kvinners og menns lønn i samme bedrift. Dette betyr at det er stillingskategori som virkelig betyr noe for lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Som nevnt kan dette skyldes at kvinnedominerte stillinger tenderer mot å være dårligere betalt enn mannsdominerte stillinger selv om kompetansekrav og enkelte andre lønnsrelevante faktorer er like. Men resultatet kan også indikere at kvinner og menn har ulik adgang til stillinger og forfremmelser. Dette kan bl.a skyldes at menn i gjennomsnitt fortsatt har noe høyere utdanningsnivå enn kvinner, men det kan også skyldes en tendens til at arbeidsgivere «satser» mer på menn enn kvinner ved forfremmelser o.l. Dette kan være bevisst eller ubevisst ved at kvinner og menn blir tilbudt ulike arbeidsoppgaver gjennom hele karrieren.

Vedleggstabellen viser ellers at lønnsforskjellene også i noen grad skyldes at kvinner og menn er fordelt på høyt og lavtlønnsbransjer, men at det som nevnt er stilling som betyr mest. Etter stilling betyr bedrift mest i varehandelen, mens det er bransje som betyr mest blant arbeidere i NHO-bedrifter.

1994-data for funksjonærgruppen i NHO-bedrifter

Undersøkelsen som det er referert til foran (Petersen, Becken og Snartland, 1993), er utført på data for året 1990. Det er mulig å gjøre samme undersøkelse på data for

1994 når det gjelder funksjonærgruppen i NHO-bedriftene. Mens kvinner i samme stilling og bedrift i 1990 i gjennomsnitt hadde 93,9 prosent av menns lønn, er resultatet for 1994 95,8 prosent. I dette materialet er gjennomsnittsalderen ca 2 år lavere for kvinner enn for menn innenfor samme stilling i samme bedrift. Det er derfor sannsynlig at korrigert for alder, er lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i samme stilling og bedrift innen funksjonærgruppen i NHO-bedriftene mindre enn 4 prosent i 1994.

Nærmere om noen årsaksforhold basert på 1990-datene

I fase 2 av prosjektet beskrevet ovenfor har en forsøkt å finne årsakene til de ulike lønnsgapene en fant i fase 1. Spesielt har en sett på:

1. Hva er årsakene til lønnsgapet mellom kvinner og menn med samme stillingsbetegnelse og som arbeider i samme bedrift?
2. Hva forklarer lønnsgapet mellom kvinner og menn innen samme bedrift?
3. Finner en større lønnsgap ved enkelte stillingstyper når en analyserer de som har samme stilling i samme bedrift?
4. Stillingsstrukturen i kvinne- og mannsdominerte virksomheter.
5. Graden av kjønnsatskillelse på stillingsnivå og stilling-virksomhetsnivå.

Enkelte hovedfunn

På stilling-virksomhetsnivå er det spesielt ulikhet i kvinners og menns alder som har betydning for lønnsgapet. Det viser seg at menns gjennomsnittsalder betyr mer for lønnsgapet mellom kjønnene enn kvinners gjennomsnittsalder, i det lønnsgapet øker med menns alder, men ikke reduseres i samme grad når kvinners alder øker.

Også organisasjonstilknytning betyr en del for lønnsgapet på stilling-virksomhetsnivå. De virksomheter som er knyttet til en arbeidsgiverorganisasjon, har gjennomgående noe mindre lønnsgap på stilling-virksomhetsnivå enn de som ikke er tilknyttet en slik organisasjon. Dette kan indikere at graden av organisering og graden av forhandlingsbasert lønn har betydning for størrelsen på lønnsgapet mellom kvinner og menn.

Det prosentvise lønnsgapet mellom kvinner og menn med tilsvarende stillinger innen den enkelte bedrift, øker med stigende gjennomsnittslønn i bedriften. Det vil si at der lønnen generelt sett er høy, og der det er en viss spredning i lønn, er også lønnsgapet mellom kvinner og menn større.

Verken kvinnelig lederandel eller bedriftens geografiske beliggenhet har betydning for lønnsgapet på stillings-virksomhetsnivå.

Det er større grad av lønnsulikhet i manns- enn i kvinnedominerte virksomheter. Kvinnedominerte virksomheter er gjennomgående mindre hierarkisk oppbygget og har en lavere lederandel enn mannsdominerte. Andelen kvinnelige ledere er imidlertid større i kvinnedominerte enn i mannsdominerte virksomheter.

En finner at i den grad gapet mellom kvinners og menns lønn varierer mellom ulike bedrifter, så skyldes dette variasjoner i menns lønn. Kvinners lønn er stort sett den samme, uavhengig av lønnsgapet for virksomheten. Et resultat er at både menn og kvinner tjener på å ha personlig lønnsavtale, men at lønnsgapet i slike virksomheter øker likevel, fordi menn tjener relativt mer på dette.

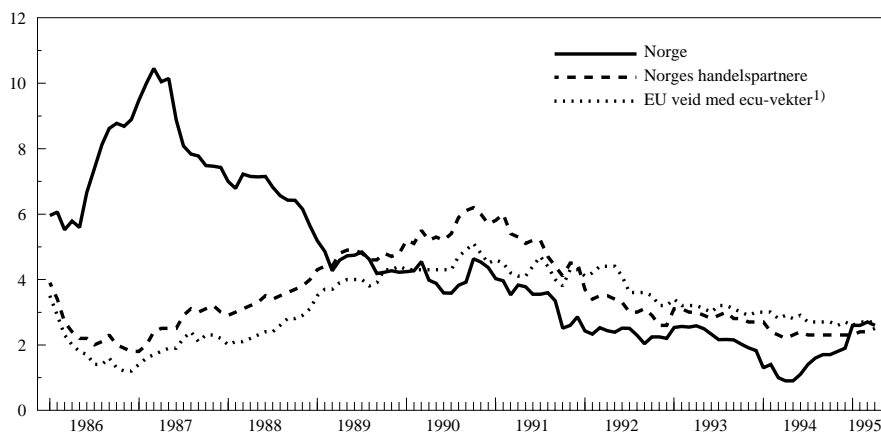
Graden av kjønnsatskillelse på stillingsnivå er ganske høy i de sektorer som er undersøkt, men har gått noe ned fra 1984 til 1990.

KAPITTEL 4

Prisutvikling og konsumprisindeksen

- Gjennomsnittlig økte konsumprisindeksen med 2,6 prosent de fem første månedene i år sammenlignet med tilsvarende periode i fjor. Tolvmånedersveksten i konsumprisindeksen har stort sett vært avtagende siden 1987, men steg noe gjennom andre halvår i 1994. Ved årskiftet 1994/1995 fikk vi en markert stigning i tolvmånedersveksten. Den tiltakende prisveksten de siste tolv månedene skyldes i hovedsak økt merverdiavgift, økte særavgifter og prisstigning på elektrisitet.

Figur 4.1 gir en oversikt over tolvmånedersveksten i konsumprisindeksen i Norge, hos våre handelspartnere sammenveid med konkurransevnevekter og i EU-landene sammenveid med ecu-vekter². I mars 1987 var prisstigningen 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. Etter det ble forskjellen gradvis redusert, og fra mars 1989 og fram til januar 1995 økte prisene mindre enn hos våre handelspartnere. I april 1995 var prisstigningen i Norge 0,1 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for våre handelspartnere, mens den var 0,1 prosentpoeng lavere enn den gjennomsnittlige prisstigningen i EU-landene. Figuren viser at fram til januar 1992 var prisstigningen i EU-landene lavere enn hos våre handelspartnere sett under ett, og at den senere har vært høyere i EU-landene.



Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere og EU-landene. Prosentvis endring fra året før.

1. EU-12. Veid sammen med ECU-vekter. Eksklusive Spania og Portugal fram til oktober 1989 da disse landenes valutaer ble tatt med i ECU-kurven.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolvmånedersperiode for en del OECD-land, framgår av tabell 4.1.

2. For en nærmere orientering om sammenveiling av konsumprisvekst internasjonalt, se vedlegg E i rapport nr. 2, 1992.

Tabell 4.1: Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Gjennomsnitt	Endring fra året før i prosent			
		1985-94	1992	1993	1994
Norge	4.5	2.3	2.3	1.4	2.6
USA	3.6	3.0	3.0	2.6	3.1
Japan	1.5	1.7	1.3	0.7	-0.2
Tyskland(vest)	2.4	4.0	4.1	3.0	2.3
Frankrike	2.8	2.4	2.1	1.7	1.6
Storbritannia	4.8	3.7	1.6	2.5	3.3
Italia	5.4	5.3	4.2	3.9	5.2
Sverige	5.5	2.3	4.6	2.2	2.9
Danmark	3.1	2.1	1.3	2.0	2.4
Finland	3.9	2.9	2.2	1.1	1.5
OECD-området ¹⁾²⁾	3.6	3.2	2.8	2.4	3.7
EU-12, ecu-veid	3.2	3.7	3.2	2.8	2.7
Norges handelspart	3.5	3.1	2.9	2.3	2.5

1) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum som vekter.

2) Eksklusive Tyrkia

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Den gjennomsnittlige konsumprisvekst i Norge fra 1993 til 1994 var 1,4 prosent, noe som er den laveste siden 1960. Fra 1992 til 1993 var den gjennomsnittlige konsumprisveksten 2,3 prosent. De fem første månedene i år økte konsumprisindeksen i gjennomsnitt med 2,6 prosent sammenlignet med samme periode i fjor.

Tabell 4.2 viser at prisstigningstakten, regnet i forhold til samme måned året før, falt fra juni 1993 fram til mai 1994. Etter dette har prisstigningstakten igjen økt, og ved årskiftet 1994/1995 fikk vi en markert oppgang i tolv månedersveksten. Den tiltakende prisveksten de siste tolv månedene skyldes i hovedsak økt merverdiavgift, økte særavgifter og prisstigning på elektrisitet.

En viktig forklaringsfaktor bak den lave prisveksten i 1994 var rentenedgangen gjennom 1993 og inn i 1994. Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen, og rentenedgangen bidro til at veksten i husleiene nærmest stoppet opp fram til desember 1994. Etter dette har husleiene igjen begynt å stige og har derfor i mindre grad bidratt til å holde konsumprisindeksen nede det siste halve året.

De fem første månedene i år har ellers vist en gjennomsnittlig prisvekst på omlag 2,6 prosent.

Tabell 4.2: Konsumprisindeksen

	Indekstall			Endring fra året før i prosent		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Januar	247.2	250.4	257.0	2.5	1.3	2.6
Februar	247.9	251.4	257.9	2.6	1.4	2.6
Mars	250.1	252.7	259.4	2.5	1.0	2.7
April	250.7	252.9	259.6	2.6	0.9	2.6
Mai	250.8	253.1	259.9	2.5	0.9	2.7
Juni	250.9	253.7		2.3	1.1	
Juli	250.7	254.2		2.2	1.4	
August	250.1	254.2		2.2	1.6	
September	251.2	255.4		2.2	1.7	
Oktober	251.4	255.6		2.0	1.7	
November	251.2	255.8		1.9	1.8	
Desember	250.9	255.7		1.8	1.9	
Årsgjennomsnitt	250.3	253.8		2.3	1.4	

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.3 gir en oversikt over prisendringene fra perioden mai 1993 – mai 1994 til perioden mai 1994 – mai 1995 for de enkelte konsumgruppene.

Totalt sett er prisstigningen betraktelig høyere i den siste perioden. Det samme gjelder for de enkelte konsumgruppene bortsett fra gruppene «Klær og skotøy» og «Fritidssysler og utdanning» som har hatt en lavere prisvekst i den siste perioden. Over toårsperioden er det gruppene «Bolig, lys og brensel» og «Reiser og transport» som isolert sett har bidratt mest til den totale prisveksten, jfr. de to siste kolonnene i tabellen. Det er spesielt prisoppgang på elektrisitet, bensin og kjøp av biler som har bidratt til prisveksten i disse gruppene. Fra mai 1994 til mai 1995 har det vært en prisvekst på matvarer i alt. Gruppene som særlig hadde en økning er «Poteter og varer av poteter» og «Kaffe, te, kakao og kokesjokolade». Matvarer som faller inn i gruppene «Kjøtt, kjøttvarer og flesk» og «Melk, fløte, ost og egg» har hatt et prisfall.

Tabell 4.3: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe.

	Vekt f.o.m. aug. 1994	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		mai 93–mai 94	mai 94–mai 95	mai 93–mai 94	mai 94–mai 95
Totalt	1001.0	0.9	2.7	0.9	2.7
Matvarer	143.7	1.4	2.1	0.2	0.3
Drikkevarer og tobakk	38.1	1.9	6.1	0.1	0.2
Klær og skotøy	65.4	1.2	0.5	0.1	0.0
Bolig, lys og brensel	259.3	0.3	2.9	0.1	0.7
Møbler og husholdn. art.	82.3	1.1	1.8	0.1	0.1
Helsepleie	24.3	1.8	5.6	0.0	0.1
Reiser og transport	194.8	0.5	4.1	0.1	0.8
Fritidssysler og utdanning	107.9	2.5	1.8	0.3	0.2
Andre varer og tjenes- ter	85.2	0.1	1.4	0.0	0.1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.4 gir en oversikt over prisendringene for varer og tjenester gruppert etter leveringssektor. Denne måten å splitte opp konsumprisindeksen gjør det lettere å danne seg et bilde av hvilke prisimpulser som ligger bak konsumprisveksten. Tabellen viser at alle leveringssektorene, bortsett fra jordbruksvarer, har hatt en høyere prisstigning i perioden mai 94 – mai 95 enn i perioden mai 93 – mai 94.

Det er først og fremst «Andre norskproduserte konsumvarer» som har hatt en betydelig prisøkning. Prisveksten skyldes stort sett en generell prisvekst på forbruksvarer. Prisveksten i sektoren «Importerte konsumvarer» kommer i første rekke av økte priser for importerte konsumvarer uten norsk konkurranse. Når det gjelder prisveksten i gruppen «Andre tjenester», er det spesielt tjenester som har arbeidslønn som dominerende prisledd, som har økt. Også økt egenandel ved hjemmehjelp har bidratt til denne prisveksten.

Tabell 4.4: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor.

	Vekt f.o.m. aug. 1994	Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
		mai 93–mai 94	mai 94–mai 95	mai 93–mai 94	mai 94–mai 95
Totalt	1001.0	0.9	2.7	0.9	2.7
Jordbruksvarer	82.2	0.7	0.2	0.1	0.0
Fiskevarer	10.4	-1.4	0.9	0.0	0.0
Andre norskprod. konsumvarer	290.0	0.8	4.8	0.2	1.4
Importerte konsumva- rer	215.0	2.1	2.5	0.4	0.5
Husleie	179.3	0.4	1.2	0.1	0.2
Andre tjenester	224.1	0.7	2.3	0.2	0.5

Kilde: Statistisk sentralbyrå

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurransevne**5.1 INNLEDNING**

Industriens konkurransevne vil avhenge av en rekke faktorer, jf. diskusjonen i boks 5.1. Mange av faktorene er vanskelige å måle. I tillegg kan begrepet konkurransevne defineres både i forhold til en enkelt bedrift, en næring og for landet under ett. Det vil derfor være umulig å konstruere en enkelt *indikator* som på en fullstendig måte kan gi et mål på konkurransevnen. I de følgende avsnittene beskrives derfor utviklingen i noen sentrale indikatorer som kan bidra til å forklare norsk industris evne til å konkurrere internasjonalt.

I ettertid kan en et stykke på veg avlese industriens konkurransevne ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme, og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import- og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i "*Markedsandeler*" i avsnitt 5.2.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten timelønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursene vil bl.a. være av betydning, og er nærmere omtalt i vedlegg 4.

En bestemt utvikling i timelønnskostnadene målt i felles valuta kan motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en indikator for utviklingen i industriens konkurransevne. Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet i felles valuta (RLPE) i "*Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien*" i avsnitt 5.3.

Beregningsutvalget mener tallene for utvikling i relative lønnskostnader pr. produsert enhet har krav på betydelig interesse for å belyse utviklingen i norsk industris konkurransevne. Momentene som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. Dette er drøftet mer utfyllende i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1986 (NOU 1986:14).

I tillegg til en analyse av utviklingen i de relative lønnskostnadene pr. produsert enhet bør en mer fullstendig analyse av industriens kostnadmessige konkurransevne også omfatte *nivå*tall for kostnader og produktivitet for å gi grunnlag for å vurdere nivåforskjeller mellom landenes konkurransevne. På grunn av store metodemessige problemer er det imidlertid foreløpig ikke etablert standarder for internasjonale sammenlikninger av produktivetsnivåene i ulike land. For lønnskostnadsnivået finnes det derimot internasjonale sammenlikninger for direkte og totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere. I "*Sammenligning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land.*" i avsnitt 5.4 omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land.

Boks 5.1 Om konkurranseevnebegrepet

Landets konkurranseevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over en viss tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked, og med andre norske næringer på markedene for innsatsfaktorene arbeidskraft, kapital og råvarer. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurranseevne. I 1995 ventes driftsregnskapet overfor utlandet å vise overskudd for sjuende år på rad. Overskuddene i disse årene må bl.a. ses i sammenheng med en sterk økning i oljeproduksjonen.

Industriens konkurranseevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen. En forbedring av industriens evne til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. *Industriens konkurranseevne* avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene, direkte og indirekte via innenlandske underleveranser, utgjør om lag halvparten av de totale variable enhetskostnadene i norsk industri. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

5.2 MARKEDSANDELER

- *Markedsandelene for eksport økte betydelig fra 1993 til 1994 ifølge foreløpige tall, mens hjemmemarkedsandelene fortsatte å falle.*

Boks 5.1 forts. Om konkurranseevnebegrepet

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for enkelte norske bedrifter.

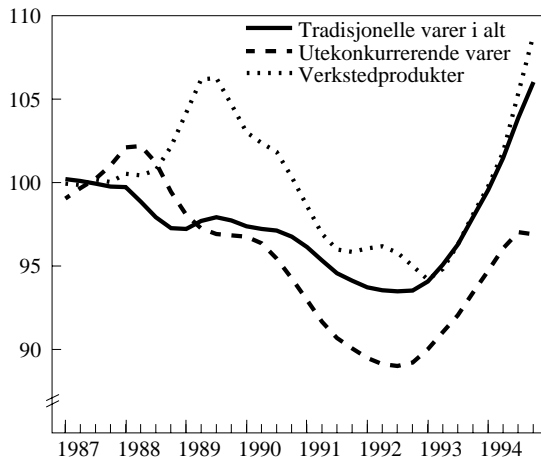
Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. På kort sikt vil den nominelle renten korrigert for valutakursendringer kunne avvike betydelig fra ett land til et annet. For den enkelte bedrift vil forholdet mellom realrenten etter skatt og den marginale realavkastningen av kapital etter skatt si noe om muligheten til å gjennomføre bedriftsøkonomiske lønnsomme investeringer.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i det konkurranseevnebegrepet som benyttes i denne rapporten. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Eksportmarkedsandelene i norsk industri har vært relativt stabile siden 1990, etter en klar nedgang på store deler av 1980-tallet. Fra 1992 til 1993 økte imidlertid markedsandelene relativt betydelig, men denne utviklingen må ses i sammenheng med omleggingen av statistikkgrunnlaget i EU i forbindelse med opprettelsen av det indre markedet. Fjerningen av grensekontrollen har resultert i at den interne handelen i EU i 1993 trolig er for lavt anslått, og dermed at veksten i eksportmarkedsandeler er overvurdert. I revisjoner av tallgrunnlaget for 1993 har det imidlertid vært gjort forsøk på å minimere bruddet i serien. Blant annet er vekstratene for vareimporten i endel enkeltland innen EU justert opp i 1993. Også i 1994 kan statistikk-omleggingen ha spilt en rolle for utviklingen.

Foreløpige tall for 1994 viser likevel en klar vekst i eksportmarkedsandelene fra 1993 til 1994. Volumveksten i eksporten av tradisjonelle varer på vel 14 pst. fra 1993 til 1994, var den sterkeste på 30 år. Hovedforklaringen til økningen er den internasjonale konjunkturoppgangen og dermed økt etterspørsel fra Norges viktigste handelspartnere. For enkelte viktige eksportvarer bidro trolig reduksjonen i eksportpriser i forhold til konkurrerende produkter gjennom de siste årene til økte markedsandeler i fjor.

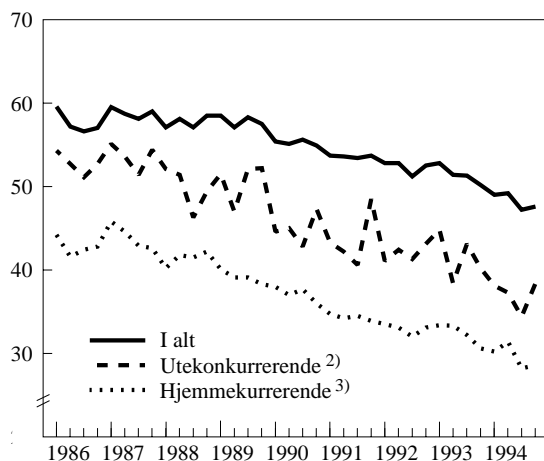


Figur 5.1 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle varer. Volumindeks 1987=100.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Siden 1985 har *hjemmemarkedsandelene* for tradisjonelle industrivarer eksklusive skip og oljeplattformer falt med vel 18 pst. Som det framgår av figur 5.2 og tabell 5.6 vedlegg 5, har produsenter av tekstil- og bekledningsvarer, verkstedsprodukter, kjemiske råvarer og metaller hatt de største tapene av markedsandeler i denne perioden. For andre varer fra industri og bergverk ble markedsandelene på hjemmemarkedet i hovedsak opprettholdt i andre halvdel av 1980-tallet, for deretter å avta noe igjen. Utviklingen må bl.a. ses i sammenheng med den økte internasjonale arbeidsdelingen, som har bidratt til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene i hele perioden. Samtidig har de norske hjemmeprisene økt klart mer enn prisene på konkurrerende importvarer i denne perioden.

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var det en klar nedgang i hjemmemarkedsandelene for mange industrivarer fra 1993 til 1994, noe som delvis hadde sammenheng med en oppgang i investeringene og en dreining av konsumet mot mer importintensive varer. I tillegg økte eksporten betydelig for en del av varene som hadde sterk nedgang i hjemmemarkedsandelene i fjor.



Figur 5.2 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer¹). Volumandeler.

1) Utenom skip og plattformer

2) Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

3) Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedsprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.3 LØNSSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

- Etter flere år med bedring tyder foreløpige, men fortsatt svært usikre tall for 1994 på en klar svekkelse i industriens kostnadmessige konkurranseevne fra 1993 til 1994.

Tabell 5.1 viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere målt i felles valuta siden 1980, samt bidragene til denne utviklingen fra de ulike faktorene lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser. Det må imidlertid understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over lang tid og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaks-virkningssammenheng. For eksempel kan depresieringen av den norske kronen fra 1980 og fram til 1987 bl.a. ses som et resultat av den sterke lønnsveksten i Norge i perioden. På kort sikt kan også RLPE-utviklingen bli påvirket av konjunkturmessige svingninger i produktivitetsveksten og endringer i antall arbeidsdager mm., som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene.

Boks 5.2 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på veg avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene* og *eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, selssetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve *kostnadsnivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen forøvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

Endringene i norsk industri *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vektorer som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

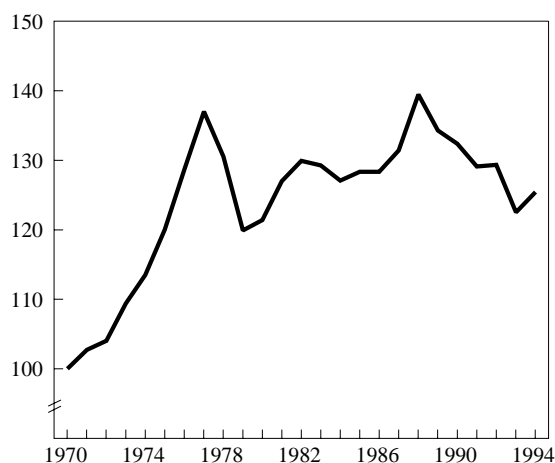
Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes ved import.

Tabell 5.1: Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Prosentvis endring fra året før ¹⁾

	Gj.snitt 1981-88	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
<i>Norges handelspartnere</i>								
Lønnskostnader ³⁾	6.8	4.3	6.8	7.5	6.3	5.4	3.0	3.0
Produktivitet	3.4	4.3	3.7	2.7	1.8	3.5	2.5	5.3
LPE, nasjonal valuta	3.3	0.0	3.0	4.6	4.4	1.9	0.6	-2.0
<i>Norsk industri</i>								
Lønnskostnader ³⁾	10.1	6.1	4.3	5.7	4.7	2.8	0.9	2.7
Produktivitet	2.8	-0.5	5.2	2.6	0.7	1.8	2.0	1.1
LPE	7.2	6.6	-0.8	3.0	3.9	1.0	-1.1	1.6
Relativ LPE (RLPE), nasjonal valuta	3.8	6.7	-3.6	-1.5	-0.5	-0.9	-1.7	3.7
Valutakurs ²⁾	2.0	0.6	0.1	-0.2	2.1	-1.1	3.7	1.2
RLPE, felles valuta	1.8	6.1	-3.7	-1.4	-2.5	0.3	-5.3	2.4

- 1) Tall for handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt med løpende konkurransevnevekter på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår.
- 2) Positive tall innebærer en effektiv svekkelse av den norske krone.
- 3) Lønnskostnader pr. time. Lønnsbegrepet som brukes i sammenlikninger av konkurransevnen mellom land inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidsbetaling i industriarbeiderlønningene, jf . *"Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder"* i avsnitt 3.3.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.



Figur 5.3 Relative lønnskostnader pr. produsert enhet (RLPE) i industrien. Indeks 1970=100.

Kilde: IMF, OECD og Statistisk sentralbyrå.

De internasjonale anslagene som er gjengitt i dette avsnittet, bygger i hovedsak på anslag fra OECD, DRI (Data Resources Incorporated) og enkelte nasjonale kilder. Usikkerheten ved anslagene, både de utenlandske og de norske er svært stor, og særlig anslagene for produktiviteten revideres erfaringsmessig betydelig i ettertid. Dette har bl.a. sammenheng med at produksjonsutviklingen i de første foreløpige regnskapene bygger på korttidssindikatorer som produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede bruttoproduksjonen og ikke selve verdiskapingen fordi den ikke tar hensyn til utviklingen i vareinnsatsen. Dette ivaretas først i senere regnskap. Ulik kvalitet og ulike oppdateringsrutiner av nasjonalregnskapsstatistikken hos handelspartnerne innebærer også betydelig usikkerhet og ofte store revisjoner.

Lønnskostnadene pr. time hos våre viktigste handelspartnere økte med vel 3 prosent fra 1993 til 1994, mens arbeidsproduktiviteten økte med hele 5,3 prosent, dvs. klart høyere enn gjennomsnittet de senere årene, jf. tabell 5.1. Produktivitetssveksten i 1994 er oppjustert med 1 prosentpoeng siden januarrapporten, og hele 2 3/4 prosentpoeng siden junirapporten i fjor. En betydelig vekst i produksjonen gjennom fjoråret i bl.a. Tyskland og Frankrike, bidro til den sterke produktivitetutviklingen. Produksjonen ble oppjustert flere ganger gjennom året, og også mot slutten av 1994 var produksjonsveksten i bl.a. Tyskland høyere enn tidligere antatt. Produktivitetssveksten ble ytterligere forsterket ved at det fortsatt var en viss sysselsetningsnedgang i Tyskland i 1994.

Timelønnskostnadene i norsk industri økte med 2,7 prosent fra 1993 til 1994 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall, dvs. noe mindre enn hos handelspartnerne. Siden 1989 har dermed lønnskostnadsveksten i norsk industri ligget lavere enn hos

handelspartnerne. Foreløpige anslag viser at arbeidsproduktiviteten i norsk industri økte med bare vel 1 prosent fra 1993 til 1994, dvs. en klar nedjustering siden januarrapporten. Den sterke industriproduksjonen i fjor medførte i første rekke at sysselsettingen økte betydelig og for første gang på 7 år, og ga liten vekst i produktiviteten.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet (LPE) i norsk industri kan anslås å ha økt med vel 1 1/2 prosent fra 1993 til 1994, mens LPE hos handelspartnerne avtok med 2 prosent. Forskjellen på hele 3 1/2 prosentpoeng skyldes i hovedsak den svært lave produktivitetsveksten i norsk industri.

Kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs-, jf. vedlegg 4, – svekket seg med 1,2 prosent fra 1993 til 1994. Selv om en tar hensyn til dette, kan relative lønnskostnader pr. produsert enhet (RLPE) alt i alt ha økt med nesten 2 1/2 prosent fra 1993 til 1994, og dermed ført til en like stor svekkelse av den kostnadsmessige konkurranseevnen.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i RLPE er svært usikre. Erfaringsmessig er usikkerheten spesielt stor i de foreløpige anslagene for produktivitetsutviklingen både i Norge og i utlandet, men det er også knyttet betydelig usikkerhet til anslagene for lønnskostnadsveksten. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer at et veid gjennomsnitt ikke gir et korrekt uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor. Tabell 5.7 i vedlegg 5 gjengir utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte landene som inngår i beregningen.

5.4 SAMMENLIGNING AV NIVÅER PÅ ARBEIDSKRAFTKOSTNADER I INDUSTRIEN I NORGE OG ANDRE LAND.

Det er bare for arbeidere i industrien at det har vært foretatt internasjonale sammenlikninger av totale lønnskostnader pr. time, basert på harmonisert statistikk.

Som følge av endringer i arbeidsoppgaver over tid, er skillet mellom «ansatt som funksjonær» og «ansatt som arbeider» ikke like tydelig som før. Generelt er de fleste arbeidere (iallefall i Norge) timelønnet, mens funksjonærer er månedslønnet eller årslønnet. Definisjonen av begrepene arbeidere og funksjonærer i lønnsstatistikken er idag knyttet langt mere til avlønningsform og lønnsforhandlingssystem og i mindre grad til arbeidsfunksjoner. Sammenligningene av lønnsnivåene for arbeidere mellom land i dette avsnittet gjelder således bare en del av de sysselsatte innenfor industrien, da funksjonærene ikke er med. På slutten av dette kapitlet drøftes mulige nivåforskjeller, dersom funksjonærene hadde vært med.

Beregningsutvalget vil understreke at en rangering av nivåfall for lønnskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurranseevnen. Som et supplement til de øvrige indikatorene, kan likevel sammenstillingen ha interesse.

Industriarbeidere: Lønnskostnader pr. time i forhold til gjennomsnittet av våre handelspartnere.

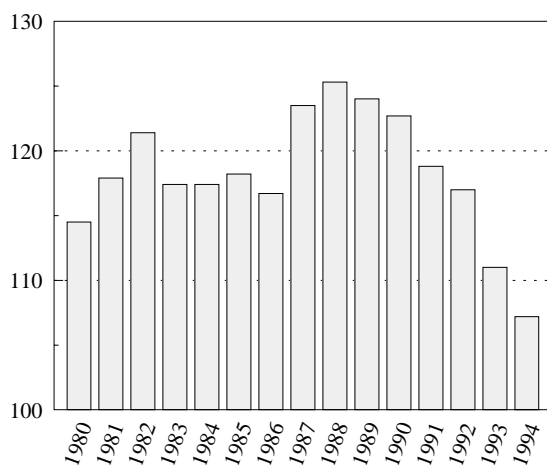
Lønnskostnadene består av lønn pr. faktisk arbeidet time, lønn for ikke-arbeidet tid (ekskl.lønn under sykdom,feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader som arbeidsgiveravgifter, pensjonsutgifter osv. og som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Strukturen på lønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger pr.arbeidet time og lavere indirekte personal-

kostnader, mens noen land har lave faktiske lønninger pr. arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Vedlegg 5, tabell 5.8 viser faktisk lønn pr. arbeidet time og totale indirekte personalkostnader.

I rapport nr. 1 i 1995 (NOU 1995: 7) ble det presentert sammenligninger av totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i Norge i forhold til en rekke andre industrialiserte land frem til 1994, målt i norske kroner. Lønnskostnadstallene frem til 1993 var sammenstilt av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA, mens utviklingen fra 1993 til 1994 i hovedsak bygget på anslag fra OECD. Beregningsutvalget presenterer i denne rapporten oppdaterte tall for 1994 fra BLS, i tillegg til mindre revideringer av tallene for de seneste årene.

Fig 5.4 og tabell 5.2 viser lønnskostnader pr. time for norske industriarbeidere regnet i felles valuta.



Figur 5.4 Lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere=100.

I 1988 lå lønnskostnadene for norske industriarbeidere, ca. 25 prosent høyere enn gjennomsnittet for handelspartnerne og Norge lå høyest av samtlige land i tabell 5.2 både i 1988 og 1989.

I årene fra 1988 til 1991 økte lønnskostnadene for norske industriarbeidere mindre enn i de andre nordiske landene og de fleste mellom-europeiske landene målt i norske kroner, mens lønnskostnadene økte sterkere enn i USA, Canada og Japan.

Fra 1991 har forholdene overfor de nordiske landene Sverige og Finland, utviklet seg noe annerledes enn overfor andre land, hovedsakelig p.g.a. valutakursendringene. I 1991 og 1992 lå gjennomsnittlige lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Sverige klart over Norge. Fra 1993 til 1994 stoppet nedgangen i lønnskostnadsnivået i Sverige i forhold til Norge opp, etter et fall på 19 prosentpoeng fra 1992 til 1993. Finland lå i 1990 og 1991 tett opp mot det norske nivået. Finland senket deretter i likhet med Sverige sitt nivå i forhold til Norge betydelig og lønnskostnadene i 1993 lå i Finland på 82 prosent av det norske nivået, en nedgang på 16 prosentpoeng på 2 år. Denne utviklingen ble kraftig snudd fra 1993 til 1994 slik at lønnskostnadene i Finland i forhold til for norske industriarbeidere økte med 8 prosentpoeng til 90 prosent av lønnskostnadsnivået i Norge, det samme som for Sverige.

Av landene i tabell 5.2 er det 6 av 16 land som i 1994 har et høyere gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere enn Norge. Disse landene representerer ca.

36 prosent av våre handelspartnere. (Målt ved konkurransevektene brukt i "*Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien*" i kap 5.3)

Funksjonærene, slik de defineres i statistikken, har fått stadig større betydning for lønssummen både i Norge og i de fleste andre land. Omlag 45 prosent av lønssummen i norsk industri gjelder funksjonærer.

Ulike indikatorer for enkelte land innenfor EU-området, indikerer at lønnskostnadene i Norge er på nivå med, eller noe i overkant av gjennomsnittet for våre handelspartnere for 1994, dersom funksjonærene hadde vært med i sammenligningene for industrien. Arbeidstid og de indirekte personalkostnadene er forskjellige for arbeidere og funksjonærer i de ulike landene. I tillegg kan fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere være svært forskjellig. Utvalget mener likevel at tallmessige indikasjoner peker helt klart mot ovenstående konklusjon.

For *produktivitetsnivåer* har det bare sporadisk vært foretatt internasjonale sammenligninger og det er ennå ikke etablert standarder for hvordan slike sammenligninger skal gjøres.

For en mer fullstendig sammenligning, burde man også ha produktivitetstall på nivåbasis.

Tabell 5.2: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Indeks Norge=100.¹⁾

Landene	1980	1985	1988	1990	1991	1992	1993	1994
Tyskland-vest	107	93	99	102	105	110	127	131
Sveits	96	93	98	97	100	101	112	119
Belgia	113	87	86	90	92	97	105	110
Østerrike	77	73	79	82	84	89	100	104
Japan	48	61	68	60	68	71	94	102
Nederland	104	85	86	85	85	88	99	100
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Danmark	94	79	82	84	84	87	95	98
Sverige	108	93	91	98	102	107	88	90
Finland	71	79	85	98	98	87	82	90
USA	85	126	75	70	72	70	83	82
Frankrike	77	73	70	71	71	73	80	82
Italia	71	74	76	83	86	85	79	78
Canada	75	106	73	74	79	74	81	75
Storbritannia	65	60	57	59	63	62	63	66
Irland	51	57	54	55	56	58	60	60
Spania	51	45	46	53	56	58	57	55
Norge i forhold til gj.sn. for handelspartnere (Handelsp.=100)	115	118	125	123	119	117	111	107

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

KAPITTEL 6

Økonomiske utsikter**6.1 INTERNASJONAL ØKONOMI**

- *Konjunkturoppgangen er nå godt befestet i OECD-området, og utsiktene for de nærmeste årene synes å være gode. Arbeidsledigheten vil trolig fortsatt reduseres noe framover. Inflasjonen i OECD-landene synes å ha nådd et vendepunkt og har tiltatt noe den siste tiden.*

Den økonomiske aktiviteten tok seg klart opp i fjor etter tre år med lavkonjunktur i OECD-området. I USA, Storbritannia, Australia og New Zealand, der omslaget kom først, er den økonomiske veksten fortsatt høy. Også Kontinental-Europa, Sverige, Finland og Danmark hadde et markert oppsving i fjor. For OECD-området totalt økte *bruttonasjonalproduktet (BNP)* med 2,9 prosent fra 1993 til 1994 ifølge foreløpige tall, mens veksten hos våre viktigste handelspartnere var hele 3,0 prosent, – etter svak nedgang året før. Prognoser fra bl.a. OECD, IMF og nasjonale myndigheter indikerer fortsatt sterk vekst i år og neste år, om lag i samme størrelsesorden som i 1994. En forventet avdemping av veksten i USA og Storbritannia vil trolig bli oppveid av fortsatt god vekst i Kontinental-Europa og tiltakende vekst i Japan. Den økonomiske veksten i OECD-området i 1995 er imidlertid nedjustert noe i OECDs nyeste prognoser sammenliknet med tilsvarende prognoser i desember 1994 (Economic Outlook nr. 56). Nedjusteringen har hovedsakelig sammenheng med svakere utvikling i Japan og Mexico enn en tidligere la til grunn.

Arbeidsledigheten i OECD-området nådde en topp i første halvår i fjor, og utgjorde da 8,3 prosent av arbeidsstyrken, men har siden avtatt noe. Det antatt høyere aktivitetsnivået internasjonalt anslås å bidra til en fortsatt moderat nedgang i ledigheten i inneværende og neste år.

Prisveksten i OECD-området avtok moderat fra 1993 til 1994, og var i 1994 på sitt laveste nivå siden midten av 1960-tallet, med en gjennomsnittlig vekst på 2,4 prosent i OECD-landene, og 2,3 prosent hos våre viktigste handelspartnere, jf. også omtale av prisveksten i "*Prisutvikling og konsumprisindeksen*" i kap. 4. Utviklingen de siste månedene, først og fremst i USA og Storbritannia, kan tyde på at den avtakende prisveksten de siste årene nå er i ferd med å snu, og det forventes en viss økning i inflasjonen igjen.

Budsjettunderskuddene har blitt redusert. Blant annet har økt økonomisk aktivitet bidratt til økt skatteinntang og reduserte utgifter til arbeidsledighetstrygd o.l. Også mer kontraktiv finanspolitikk i mange av OECD-landene i fjor bidro til redusert underskudd. Målt som andel av BNP avtok budsjettunderskuddet i OECD-området fra 4,4 prosent av BNP i 1993 til 3,9.

De internasjonale *valutamarkedene* var preget av uro de første månedene i år. Fram til slutten av april svekket amerikanske dollar seg i flere omganger mot tyske mark og japanske yen. I Europa ble den spanske og den portugisiske valutaen devaluert, og flere andre valutaer, deriblant svenske kroner, britiske pund og italienske lire, svekket seg mot tyske mark. Det har imidlertid vært noe roligere på valutamarkedene den siste tiden, og kursen på flere av valutaene som var hardest presset tidligere i år, har styrket seg noe igjen. De store valutakursendringene, og særlig den sterke appresieringen av tyske mark, bidrar likevel til usikkerhet omkring den økonomiske utviklingen i Vest-Europa.

I de landene som har kommet lengst i konjunkturoppgangen, deriblant USA og Storbritannia, er signalrentene hevet flere ganger for å unngå presstendenser i økonomien, og de korte rentene har økt markert siden begynnelsen av 1994. *Tremånedersrenten* på amerikanske dollar økte til vel 6 prosent i mai, og lå da mer enn 2 1/2 prosentpoeng over nivået ved årsskiftet 1994/95. I enkelte vesteuropeiske land har pengepolitikken blitt strammet pga. av presset mot valutaen gjennom de første månedene i år, og de kortsiktige pengemarkedsrentene har også her økt. I vesteuropeiske land som har sterke valutaer, deriblant Tyskland, har imidlertid de korte rentene falt siden årsskiftet.

Det var en klar oppgang i det *langsiktige rentenivået* gjennom 1994, og ved utgangen av året lå de lange rentene i Tyskland om lag 1 3/4 prosent over bunnivået ett år tidligere. Økningen i det langsiktige rentenivået hadde trolig sammenheng med at den økonomiske veksten ble sterkere enn forventet. Siden nyttår har de langsiktige rentene falt noe igjen i de fleste landene. Nivået ligger imidlertid fortsatt betydelig over det kortsiktige.

6.2 NORSK ØKONOMI

- *Høy BNP-vekst i norsk økonomi – i år som i fjor. Sterk vekst i sysselsettingen peker i retning av fortsatt nedgang i arbeidsledigheten.*

Flere år med moderat produksjonsvekst i Norge ble i annet halvår 1993 avløst av et klart oppsving. Det markerte rentefallet i Norge og i de fleste andre europeiske OECD-land gjennom 1993 og et stykke ut i 1994 slo raskt ut i økt etterspørsel fra husholdningene og etterhvert også i betydelig vekst i eksporten av tradisjonelle varer. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte *bruttonasjonalprodukt i fastlands-Norge* med 3,9 prosent i 1994. Kraftig økning av petroleumsproduksjonen bidro til at BNP totalt steg med hele 5,1 prosent.

I årene før det siste oppsvinget var det vekst i etterspørselen fra offentlig sektor og fra petroleumsvirksomheten som i første rekke var drivkreftene i norsk økonomi. Vekstimpulsen fra disse områdene ble gradvis redusert samtidig med at utviklingen i *tradisjonell eksport og husholdningenes etterspørsel* utløste konjunkturoppgangen. I 1995 ventes disse vekstimpulsene å avta, mens impulsene fra næringslivsinvesteringene i fastlands-Norge trolig vil øke. Det er særlig i industrien, i bygg og anlegg og i samferdselssektoren en venter markert økning i investeringene i 1995. Den spesielt sterke veksten i husholdningenes etterspørsel i 1994 var trolig i noen grad en forbigående gjeninnhentingseffekt etter flere år med lavt nivå på kjøp av varige forbruksvarer. Produksjonsveksten både for Norge totalt og i fastlandsnæringsene er i 1995 antatt å holde seg om lag på samme nivå som i 1994, men med utsikter til lavere vekst i 1996.

Utviklingen i *petroleumsinvesteringene* ser ut til å bidra negativt til produksjonsveksten i 1995. Investeringene vil riktignok holdes oppe mens enkelte store utbyggingsprosjekter sluttføres, men en betydelig del av investeringene i 1995 vil imidlertid bestå av import og dermed ikke bidra til etterspørsel mot norsk leverandøriindustri.

Den markerte produksjonsveksten i fastlands-Norge bidro til at *sysselsettingen* i 1994 økte for første gang siden 1987. I gjennomsnitt vokste sysselsettingen med 30000 personer fra 1993 til 1994. Arbeidsstyrken økte også, men ikke mer enn at ledighetsraten ble redusert fra 6,0 prosent i 1993 til 5,4 prosent i 1994. Den sterke aktivitetsveksten i fjor sammen med en god produksjonsutvikling også inneværende år, er antatt å føre til at sysselsettingen øker med rundt 30000 også i år.

Den demografiske utviklingen tilsier en årlig økning i *arbeidstilbudet* på 10000-15000, forutsatt uendrede yrkesfrekvenser etter utdanning, kjønn og alder. Nedgangen i yrkesfrekvensene gjennom perioden 1988 til 1993, har nå imidlertid snudd til økning slik at arbeidstilbudet i 1994 økte med knappe 20000. For mange grupper ligger yrkesfrekvensene fortsatt klart lavere enn toppnivåene i andre halvdel av 1980-tallet. Dette bidrar til ekstra usikkerhet knyttet til ledighetsanslagene. Ifølge prognosene til Statistisk sentralbyrå, Norges Bank og Finansdepartementet reduseres *arbeidsledigheten* med noe under 10000 eller knappe 0,5 prosentpoeng fra 1994 til 1995.

Høy vekst i husholdningenes bilkjøp og næringslivets investeringer i maskiner, er noen av faktorene bak den sterke importveksten i 1994. I 1995 vil økningen av importen av tradisjonelle varer trolig bli mindre enn i fjor. Kraftig volumøkning i petroleumsproduksjonen, god vekst i den tradisjonelle eksporten, en gunstig utvikling i bytteforholdet, samt reduserte netto rentebetalinger til utlandet er faktorer bak en antatt økning i overskuddet på *driftsbalansen* i 1995 fra om lag 24 milliarder kroner i 1994. Ulike vurderinger av størrelsen på importøkningen bidrar til at anslagene på driftsbalansen i 1995 spenner fra 30 til 39 milliarder kroner.

Den sterke nedgangen i *rentesatsene* i det norske pengemarkedet gjennom 1993 flatet ut gjennom de fem første måneder i 1994. Deretter steg rentene inntil EU-avstemningen, hvoretter de raskt falt ned til i underkant av nivået i ECU-området. I Statistisk sentralbyrås prognose for 1995 venter en at pengemarkedsrentene både i Norge og i ECU-området vil gå svakt ned gjennom resten av 1995. Rentene husholdningene står overfor vil trolig endre seg lite gjennom 1995.

Tabell 6.1: Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1994	1995		
	Regnskap	SSB ¹⁾	FIN ²⁾	NB ³⁾
Privat konsum	4.4	2.7	2.6	3.00
Offentlig konsum	2.7	1.2	1.2	1.25
Bruttoinvesteringer i alt	7.9	16.7	..	9.25
- fastlands-Norge, fast kapital	6.2	15.4	14.0	12.75
- påløpte oljeinvesteringer	1.8	13.9	4.0	3.50
Eksport	7.6	7.9	8.3	8
- tradisjonelle varer	14.3	9.4	7.5	8.25
Import	7.2	9.9	7.5	7.25
- tradisjonelle varer	15.2	8.9	5.8	5.75
Bruttonasjonalprodukt	5.1	4.8	5.1	4.50
- fastlands-Norge	3.9	4.0	3.1	3.25
Sysselsatte personer	1.5	1.8	1.6	1.25
Arbeidsledighetsrate (nivå)	5.4	5.1	5.0	5.00
Årslønnsvekst	2.7	3.1	2.5	3.25
Konsumprisindeksen	1.4	2.5	2.5	2.50
Driftsbalansen, milliarder kroner	23.7	30.0	35.7	39

MEMO:

Tabell 6.1: Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	1994	1995	
		1994	1995
Gjennomsnittlig lånerente ⁴⁾ (nivå)	8.4	8.0	..
Råoljepris i kroner (nivå)	112.0	112.8	115
Importveid kronekurs ⁵⁾	1.3	-3.4	..

- 1) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 5/1995.
- 2) FIN: Anslag ifølge Finansdepartementet, Revidert nasjonalbudsjett 1995.
- 3) NB: Anslag ifølge Norges Bank, Penger og kreditt 1995/2.
- 4) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.
- 5) Positivt fortegn innebærer depresiering av norske kroner

6.3 ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1995

I utvalgets rapport fra januar ble det utarbeidet anslag på konsumprisutviklingen i inneværende år, og utvalget regnet med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 2 1/2 prosent fra 1994 til 1995. I rapporten som nå legges fram har utvalget gjennomgått prisutsiktene på nytt på grunnlag av ny informasjon, bl.a. utviklingen i konsumprisindeksen fram til og med mai i år. Utvalget har imidlertid ikke gjennomført nye beregninger med kvartalsmodellen KVARTS.

Målt som vekst over 12 måneder har konsumprisindeksen hittil i år vist en stabil vekst i området 2,6 – 2,7 prosent. I "*Prisutvikling og konsumprisindeksen*" i kapittel 4 er det redegjort nærmere for utviklingen i prisindeksen hittil i år. Økte avgifter fra 1. juli 1994 og økte råvarepriser – i første rekke økning i kaffeprisene – bidro til å heve prisnivået i andre halvår i fjor. Stortinget har ikke vedtatt noen tilsvarende avgiftsøkning i år, og utvalget venter ikke at fjorårets utvikling i kaffeprisene gjentas i år. Disse forholdene vil, dersom den underliggende prisveksten er stabil, bidra til en lavere konsumprisvekst i andre halvår enn i første halvår.

Finansdepartementet, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank har i henholdsvis Revidert nasjonalbudsjett for 1995 (10. mai), Økonomiske analyser 5/95 (15. juni) og Penger og kreditt 1995/2 (14. juni) anslått en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1994 til 1995 på 2 1/2 prosent. Med bakgrunn i disse beregningene og en vurdering av utviklingen i konsumprisindeksen hittil i år, regner utvalget fortsatt med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 2 1/2 prosent fra 1994 til 1995.

Vedlegg 1

Lønnsoppgjørene i 1994 og 1995

1 LØNNSOPPGJØRENE I 1994

I 1994 var det etter vanlig mønster igjen hovedrevisjon for de fleste avtaleområder. For første gang siden 1986 ble hovedrevisjonen i LO/NHO-området gjennomført ved for-bundsvise forhandlinger. I privat sektor for øvrig foregår oppgjørene hvert år bransjevist/forbundsvist. I hovedoppgjørene i stat og kommune er det alltid sentrale forhandlinger.

Oppgjørene i privat sektor

LO/NHO-området

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 17. januar. Hovedpunktene i vedtaket var:

- øking av kjøpekraften for de lavere og midlere inntekter.
- videreføre, eventuelt videreutvikle garantiordningene.
- varig statlig medfinansiering av avtalefestet pensjon for 64-åringene.
- lokale forhandlinger gjennomføres etter de bestemmelser og kriterier som er fastlagt i de enkelte avtaler.
- oppgjøret gjennomføres ved forbundsvise forhandlinger.

I NHOs hovedstyremøte 9. februar ble følgende hovedprinsipper lagt til grunn for oppgjøret:

- gjennom tariffoppgjørene legges forholdene til rette for lokal, bedriftsvis lønnsfastsettelse basert på bedriftenes økonomiske situasjon.
- det er særlig nødvendig å få utvidede og mer fleksible driftstider, fjerne lønnsbindende bestemmelser og utvikle tidsmessige lønssystemer.
- permanent statlig medfinansiering av avtalefestet pensjon også for 64-åringene.
- på bakgrunn av gjennomføringen av Reform 94 er det nødvendig at nye betalingsregler fastsettes gjennom årets oppgjør for lærlingene og at de får en betaling tilpasset den nye situasjonen.

De forbundsvise oppgjørene i LO/NHO-området ble innledet 14. mars mellom Fellesforbundet og Teknologibedriftenes Landsforening (TBL) om verkstedsoverenskomsten. På endel andre områder ble det også startet forhandlinger umiddelbart etter at forhandlingene om verkstedsoverenskomsten var startet. Dette gjaldt bl.a. hotell- og restaurant, kontor- og lageransatte, transport, tekstil og bekledning.

Et viktig punkt tidlig i forhandlingene mellom Fellesforbundet og TBL var statlig medfinansiering av avtalefestet pensjon (AFP) for 64-åringene. Partene tok opp dette spørsmålet i brev av 18. mars til Statsministeren.

Den 22. mars var det et møte mellom Fellesforbundet/TBL og Statsministeren om AFP. Den 24. mars gikk det et brev til partene fra Statsministeren. I dette brevet heter det bl.a:

«Regjeringen er innstilt på å foreslå at staten medfinansierer 40 pst av løpende AFP-pensjoner for 64-årige arbeidstakere i privat sektor, dvs at statens bidrag blir det samme som for 65- og 66-åringer. Forutsetningen for en

slik medfinansiering er at oppgjøret legger til rette for fortsatt lav kostnadsvekst og bedring av konkurransevnen, og dermed styrker grunnlaget for økt sysselsetting. Det er ikke aktuelt for Regjeringen i framtiden å medfinansiere ytterligere nedsettelse av aldersgrensen i AFP, dersom partene avtaler dette, eller å foreslå ytterligere endringer i skattereglene i en slik sammenheng.»

Stortinget gjorde nødvendig vedtak om statlig medfinansiering 17. juni.

Etter at spørsmålet om statlig medfinansiering av 64-åringer innenfor AFP-ordningen i privat sektor var avklart, fortsatte forhandlingene mellom Fellesforbundet og TBL. Den 25. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Samme dag ble det også brudd i forhandlingene i hotell- og restaurantnæringen og for kontor- og lageransatte. Den 11. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning mellom Fellesforbundet og TBL som ble anbefalt av partene. Meklingsforslaget ble godkjent ved uravstemming 6. mai.

Det ble enighet om følgende tillegg/endringer:

- et generelt tillegg på kr 1,- pr time fra 1. april
- øking i overtidssatsen (fra 40 til 50 prosent) for de to første timene
- skifttillegg økes med gjennomsnittlig 5,1 prosent

Videre ble partene enige om å nedsette et utvalg til å drøfte spørsmål vedrørende arbeidstid, overtid, skift og midlertidige ansettelser. Det ble ingen endringer i lavlønnsgarantiordningen. Det ble heller ingen endringer i reglene for de lokale forhandlingene. De skal fortsatt skje ut fra den økonomiske situasjon, i den enkelte bedrift og følge de retningslinjene LO og NHO tidligere har blitt enige om.

Resultatet av oppgjøret for verkstedsoverenskomsten trakk opp et hovedmønster som i store trekk også ble resultatet i forhandlingene for de andre overenskomstene innen LO/NHO-området. Enkelte områder skiller seg ut. Dette gjelder bl.a. sjømenn i innenriksfart hvor lavlønnsgarantiordningen for fergetrafikken ble opphevet mot å innføre skifttillegg på kvelds- og nattferger og å gi kr 1,50 pr time i lønnsøking på hurtigrutene. For aviser ble det gitt 4 ekstra feriedager for ansatte med mer enn 10 års ansettelse istedenfor et generelt tillegg. For bussjåfører i rutebilselskaper (både LO- og YS-organiserte) ble det sammen med visse endringer i avtaleverket gitt kr 2,50 pr. time i Oslo og kr 2,75 utenfor Oslo.

For mange overenskomster ble det brudd i forhandlingene og de gikk til mekling. Likevel ble det ingen omfattende konflikter. Norsk Transportarbeiderforbund tok ut om lag 1000 godsspeditører i en streik som varte i 14 dager. Ved tobakksfabrikkene var det en 6 dagers lang streik.

Privat sektor utenom LO/NHO

I varehandelen ble Handel og Kontor og Handel- og Servicenæringens Hovedorganisasjon enige om et tillegg fra 1. april på kr 230,- pr måned eller kr 1,42 pr time. Det ble gjort visse endringer i tilleggene for ubekvem arbeidstid og i tidspunktene for når disse tilleggene trer i kraft. I kooperasjonen ble forslaget til tariffavtale forkastet ved uravstemming. Oppgjøret gikk til mekling. Den 17. juni anbefalte partene et forslag til avtale.

I *forretnings- og sparebanker* kom partene fram til en avtale som ga et generelt tillegg fra 1. mai på kr 2100,- pr år opp til lønnstrinn 23 (om lag kr 216 000) og 1 prosent på de øvrige trinn.

I *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,25 prosent.

På de *faste installasjonene i Nordsjøen* gikk oppgjøret mellom Oljeindustriens Landsforening og Ojearbeidernes Fellessammenslutning (OFS) og Norsk Arbeidslederforbund til tvungen lønnsnemnd. Dette oppgjøret omfattet operatørselskaper, oljeboringsbedrifter og forpleiningsselskaper. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 16. oktober 1994. Kjennelsen innebar bl.a et generelt tillegg på kr 3 850 pr. år. Dette er på linje med det andre grupper fikk i generelt tillegg i 1994.

Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* ble det den 30. april enighet mellom Administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedsammenslutninger og Norsk Lærerlag om følgende:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på alle trinn på hovedlønnstabellen på kr 2100 pr år.
- med virkning fra 1. september skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,35 prosent.
- med virkning fra 1. juli gjøres det endringer i lønnsrammesystemets oppbygging, beregnet til 0,2 prosent pr dato.

Videre ble det avsatt 30 mill kroner til kompetanseutvikling. Leseplikten for lærere over 60 år ble redusert.

Avtalen ble vedtatt av arbeidstakerorganisasjonene ved uravstemming 10. juni

I oppgjøret mellom *staten og Norsk Politiforbund/Lensmannsetatens Landslag* ble det ikke oppnådd enighet verken gjennom forhandlinger eller gjennom mekling. Da politiet ikke hadde streikerett, ble oppgjøret brakt inn for Rikslønnsnemnda i medhold av lov av 18. juni 1958 om offentlige tjenestemenn. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 3. januar i år. Det ble bl.a gitt et generelt tillegg på kr 2 100 pr. år.

I *kommunene* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på kr 2100 pr år. Med virkning fra 1. oktober skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,5 prosent pr dato.

Ved uravstemmingen 10. juni ble avtalen forkastet av de 5 AF-forbundene Norsk Sykepleierforbund, Norske Fysioterapeuters Forbund, Norsk Ergoterapeutforbund, Norsk Radiografforbund og Norsk Bioingeniørforbund. Mekling førte heller ikke fram og 28. juni ble det iverksatt streik. Etter 3 dager fremmet Regjeringen forslag om tvungen lønnsnemnd. Kjennelsen som ble avgitt 25. oktober 1994 ga samme tillegg for disse gruppene som andre kommuneansatte, men med virkning fra 1. juli 1994. Fellesbestemmelsene ble imidlertid endret, slik at gravide arbeidstakere som etter lov eller forskrift må slutte p.g.a arbeidsmiljøet, får en utvidet rett til lønn som svarer til perioden fra fratredelsen til fødselen. Tilsvarende rett ble gitt gravide arbeidstakere som kan omplasseres.

Dette medførte nye forhandlinger for de andre gruppene i kommunesektoren som hadde reforhandlingsklausuler (LO-K og YS-K). I disse forhandlingene ble det oppnådd enighet om tilsvarende endring av fellesbestemmelsene som sykepleierne og de andre gruppene fikk i Rikslønnsnemnda. I tillegg ble det enighet om at deltidsansatte skulle gis muligheter til å øke sin stillingsstørrelse inntil hel stilling når det arbeidsmessig lå til rette for det. AF-K deltok ikke i reforhandlingene, men sluttet seg senere til den forhandlingsprotokollen det ble enighet om.

2 LØNNSOPPGJØRENE I 1995

På de fleste tariffområder ble det i 1994 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1995.

*Oppgjørene i privat sektor**LO/NHO-området*

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjørene 14. februar 1995. Hovedpunktene i vedtaket var kjøpekraftsforbedring for lavere og midlere inntekter og en prioritering av lønnsutjevningen mellom kvinner og menn. Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene ved oppgjøret.

Hovedstyret i NHO la bl.a følgende prinsipper til grunn for lønnsoppgjøret:

- lønnsveksten må tilpasses den enkelte bedrifts økonomiske og konkurransemessige forutsetninger.
- bedriftene må gis rom for å bygge opp økonomisk motstandsevne mot framtidige konjunktursvingninger og endringer i den internasjonale og nasjonale konkurransesituasjonen.
- den bedriftsvise lønnsutviklingen må være tilpasset målet for den totale lønnsutvikling i Norge.
- små grupper med sterk markedsposisjon må ikke gis anledning til å misbruke dette utgangspunktet til å presse fram lønnstillegg som bidrar til å undergrave ansvarligheten i norsk arbeidsliv.
- ledes og høyere funksjonærers inntektsutvikling må avpasses lønnsutviklingen for bedriftens øvrige ansatte.

Forhandlingene mellom LO og NHO startet 8. mars. Den 15. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 3. april la Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning som ble anbefalt av partene. Det ble enighet om følgende tillegg fra 1. april:

- et generelt tillegg på kr. 0,80 pr. time til alle.
- i minstelønnsområder gis det ytterligere et tillegg på kr 0,80 pr. time for voksne arbeidere med en timelønn under kr. 85,38, dvs totalt kr 1,60 pr time. Ytterligere kr 0,50 gis til voksne arbeidere med en timelønn under kr 75,90, dvs totalt kr 2,10 pr time.
- i nærmere spesifiserte normallønnsoverenskomster gis voksne arbeidere kr 0,85 pr time utover det generelle tillegg, dvs kr 1,65 pr time. Disse overenskomstene har i hovedsak et lønnsnivå som ligger under 90 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

De sentrale tilleggene slo gjennomsnittlig ut med kr 1,13 pr time eller 1,1 prosent pr 1. april.

På vanlig måte blir det gitt garantitillegg fra 1. oktober 1995.

Oppgjøret mellom LO og NHO fikk en lavlønsprofil som særlig tok sikte på å komme de kvinnelige arbeidstakerne til gode. Hoveddelen av lavlønnstilleggene ble gitt på individuelt grunnlag avhengig av den enkelte ansattes lønn noe som ble antatt å øke treffsikkerheten. Mange kvinner arbeider i stillinger og bransjer med et relativt lavt lønnsnivå.

Privat sektor utenom LO/NHO

Mellom NHO og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS) ble det også brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 3. april ble det oppnådd enighet om en avtale som ga de samme sentrale lønnstilleggene som i LO/NHO-oppgjøret.

I varehandel ble Handel og Kontor (HK) og Handels- og Servicenæringenes Hovedorganisasjon (HSH) den 5. april enige om en avtale etter samme mønster som avtalen mellom LO og NHO. Avtalen gir et gjennomsnittlig lønnstillegg på kr 1,32

pr time fra 1. april. Avtalen omfatter direkte om lag 11 000 medlemmer i HK, men blir retningsgivende for langt flere ansatte i varehandelen.

I *forsikringsvirksomhet* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,2 prosent. Ansatte med en årslønn under kr 201 000 gis ytterligere kr 1 000 pr år. Gjennomsnittlig betyr oppgjøret et tillegg på 1,32 prosent fra 1. mai.

I *forretnings- og sparebanker* ble det den 5. mai brudd i forhandlingene mellom Bankenes Arbeidsgiverforening og Finansforbundet. Den 12. juni ble det etter mekling enighet om et generelt tillegg på alle lønnstrinn på 1,4 prosent fra 1. mai. Videre skal det fra 1. mai gis et lavlønnstillegg i lønnstinnene 8 (ca kr 127 00 pr år før regulering) til og med 22 (ca kr 210 700 pr år før regulering). Tillegget innebærer kr 1 500 pr år på lønnstrinn 8 og deretter en reduksjon av tillegget med kr 100 pr lønnstrinn. Gjennomsnittlig betyr oppgjøret et tillegg på 1,51 prosent fra 1. mai.

Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* ble den 29. april enighet mellom Administrasjonsdepartementet og Statstjenestemannskartellet, YS-Seksjon stat og Norsk Lærerlag om følgende:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på alle trinn på hovedlønnstabellen på kr 3 600 pr år.
- det føres sentrale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent pr 1. juli.
- det føres lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,35 prosent av lønnsmassen pr 1. september. Av dette utgjør 0,05 prosent lønnsmidler som blir ledige pga lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere.

Det er enighet om at kvinner skal få en større andel av potten enn en pro ratafordeling tilsier både pr 1. juli og pr 1. september.

Akademikernes Fellesorganisasjon (AF) og samarbeidsorganisasjonen av Norsk Politiforbund og Lensmannsetatens Landslag (SPL) brøt forhandlingene og oppgjøret for disse to gruppene gikk til mekling. Meklingen ble avsluttet 30. april uten resultat.

I *kommunene* ble det den 29. april enighet mellom KS og LO-K og YS-K om følgende:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på kr 3 600 pr år.
- arbeidstakere som avlønnes i stillingskoder hvor kvinneandelen er 75 prosent eller høyere, gis ytterligere et tillegg på kr 2 200 pr år, også dette fra 1. mai.

AF og førskolelærerne i Norsk Lærerlag brøt forhandlingene og oppgjøret for disse gikk til mekling. Meklingen ble avsluttet 30. april uten resultat.

Streik og lønnsnemnd

Etter at meklingen for AF både i stat og kommune, SPL og førskolelærerne ble avsluttet uten resultat 30. mai, tok disse ut grupper av sine medlemmer i streik fra 31. mai. Konflikten ble gradvis trappet opp i de neste dagene ved at organisasjonene tok ut stadig flere medlemmer i streik.

Regjeringen vedtok natt til 3. juni å foreslå tvungen lønnsnemnd i oppgjøret for politi- og lensmannsbetjenter. Politiet har en sentral og viktig rolle ved katastrofesituasjoner. En viktig begrunnelse for forslaget var at omfanget av streiken førte til en uholdbar beredskapssituasjon i de flomherjede distriktene på Østlandet. Den 6. juni besluttet Regjeringen også å foreslå tvungen lønnsnemnd for AF både i stat og kommuner. Streikene ble avsluttet umiddelbart etter at det var gitt melding om Regjeringens beslutninger.

Mellom førskolelærerne i Norsk Lærerlag og KS ble konflikten løst gjennom ny mekling. Den 20. juni ble det enighet om de samme tilleggene som var gitt til de andre gruppene i kommunesektoren, og streiken ble avsluttet.

Vedlegg 2

Deltidsansatte

I flere av delstatistikkene fra Statistisk sentralbyrå er det en oversikt over antall, gjennomsnittlig lønn og fordelingen av de deltidsansatte etter omfanget av ukentlig arbeidstid.

Definisjonen av deltidsansatte i lønnsstatistikken er ikke knyttet til et bestemt antall arbeidstimer pr. uke. Arbeidstakere blir regnet som deltidsansatte dersom de har redusert arbeidstid uten at dette er vanlig ordning ved bedriftene de arbeider i eller i vedkommende næring. Imidlertid gir ikke lønnsstatistikken en fullstendig oversikt over omfanget av deltidsarbeid innen vedkommende næring/gruppe. Time-lønte deltidsarbeidere uten fast ukentlig arbeidstid er ikke med. Hotell- og restaurantdrift har et forholdsvis stort innslag av denne type arbeidskraft.

Omfanget av deltidsarbeid

Tabell 2.1 viser omfanget av deltidsarbeid i enkelte næringer i 1981 og 1994 (1993). Det er få mannlige deltidsansatte i de fleste næringer, mens bildet er et helt annet for kvinnelige deltidsansatte. I varehandelen, kommunene inkl. helsesektoren er om lag 60 prosent av kvinnene deltidsansatte, mens vel 40 prosent er deltidsansatte i skoleverket. Andelen av deltidsansatte kvinner er – bortsett fra i staten og i bankvirksomhet – noe lavere i 1994 enn i 1981. For kvinner og menn under ett arbeider knapt halvparten deltid i kommunal og fylkeskommunal virksomhet inkl. helsevesen og sosial omsorg, mens andelen er om lag 34 prosent i varehandelen og 31 prosent i skoleverket. For de andre næringene er andelen 12-24 prosent i 1994, bortsett fra i NHO-bedrifter hvor andelen er om lag 8 prosent.

Tabell 2.1: Antall deltidsansatte i enkelte næringer

		Menn			Kvinner			Total andel deltidsansatte
		Ansatte med i lønnsstat.	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	Ansatte med i lønnsstat.	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1981	69330	574	0.8	25936	8014	30.9	9.0
	1994	75871	968	1.3	34909	7657	21.9	7.8
Bankvirksomhet	1981	11705	236	2.0	13172	3972	30.2	16.9
	1994	9730	291	3.0	14427	5338	37.0	23.3
Forsikring	1981	3231	50	1.5	4096	1231	30.1	17.5
	1994	4185	71	1.7	5478	1509	27.5	16.4
Varehandel ¹⁾	1981	54819	3691	6.7	70841	43341	61.2	37.4
	1994	35689	3168	8.9	40782	22605	55.4	33.7
Forretningsmessig tj.yting ²⁾	1981	12620	331	2.6	8096	2821	34.8	15.2
	1994	17817	615	3.5	11056	2842	25.7	12.0
Staten ³⁾	1981	113708	2394	2.1	63352	20719	32.7	13.1
	1994	102938	5481	5.3	80298	29292	36.5	19.0
Skoleverket ⁴⁾	1981	37364	4961	13.3	35796	19354	54.1	33.2
	1994	36893	6913	18.7	49114	19749	40.2	31.0

Tabell 2.1: Antall deltidsansatte i enkelte næringer

	1993	Menn			Kvinner			Total andel deltidssys. sels.
		Ansatte med i lønnsstat.	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	Ansatte med i lønnsstat.	Deltidsansatte	Andel deltidsansatte	
Kommunal og fylkeskom. virksomhet inkl. helsevesen og sosial omsorg	83467	12165	14.6	240058	146151	60.9	48.9	

- 1) Omfatter fra og med 1990 bedrifter med 5 sysselsatte eller flere mot 3 sysselsatte eller flere i tidligere år. For 1994 bygger statistikken på en utvalgsundersøkelse.
- 2) For 1994 bygger statistikken på en utvalgsundersøkelse.
- 3) Inkl. statens helsevesen.
- 4) I 1989 ble alle høgskolene tatt ut av statistikken for skoleverket og ført over til statistikken for staten.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.2: Antall ansatte på hel- og deltid etter lønnsstatistikken i noen næringer samt kvinners andel av deltidssysselsettingen.

		Heltid		Deltid		Vekst 81/94 (pst)		K-andel
		1981	1994	1981	1994	Heltid	Deltid	
NHO-funksj.	M	68756	74903	574	968	8.9	68.6	
	K	17922	27252	8014	7657	52.1	-4.5	89
Bankvirksomhet	M	11469	9439	236	291	-17.7	23.3	
	K	9200	9089	3972	5338	-1.2	34.4	95
Forsikring	M	3181	4114	50	71	29.3	42.0	
	K	2865	3969	1231	1509	38.5	22.6	96
Varehandel ¹⁾	M	51128	32521	3691	3168	-	-	
	K	27500	18177	43341	22605	-	-	88
Forretningsmessig tj.yt. ²⁾	M	12289	17202	331	615	40.0	85.8	
	K	5275	8214	2821	2842	55.7	0.7	82
Staten ³⁾	M	111314	97457	2394	5481	-12.4	128.9	
	K	42633	51006	20719	29292	19.6	41.4	84
Skoleverket ⁴⁾	M	32403	29980	4961	6913	-7.5	39.3	
	K	16442	29365	19354	19749	78.6	2.0	74

- 1) Jf. fotnote 1 i tabell 2.1
- 2) Jf fotnote 2 i tabell 2.1
- 3) I tidsrommet 1981-94 har en del etater og sykehus blitt overført til kommunal eller fylkeskommunal sektor. Etater er også omorganisert til stiftelser og aksjeselskaper.
- 4) Jf. fotnote 3 og 4 i tabell 2.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tabell 2.2 vises veksten fra 1981 til 1994 i antall heltids- og deltidsansatte som inngår i noen delstatistikker.

Veksten i antall ansatte vil i noen statistikker være påvirket av at statistikken har vært under utbygging i perioden, slik at sysselsettingsveksten i næringen har vært svakere enn det lønnsstatistikken antyder.

Tabell 2.2 viser at kvinner utgjør 74 prosent eller mer av de deltidsansatte innen de næringene en har sett på. Et annen trekk er at prosentvis har veksten i antall kvinner på heltid vært til dels langt sterkere enn for menn på heltid. Samtidig har veksten i antall kvinner i deltidsarbeid vært svakere enn på heltid (staten og bankvirksomhet unntatt).

Lønnsutviklingen

I tabell 2.3 vises utviklingen i gjennomsnittlig månedsfortjeneste fra 1984 til 1994 for deltidsansatte kvinner i enkelte arbeidstidsgrupper i noen næringer. I tabellen er også tatt med økingen i månedsfortjenesten for heltidsansatte kvinner i alt i de samme næringene. For deltidsansatte funksjonærer i NHO-bedrifter foreligger statistikk over ukentlig arbeidstid og lønn først fra 1986.

Tabell 2.3 viser at lønnsveksten i perioden 1984-94 har vært sterkere for deltidsansatte kvinner enn for heltidsansatte kvinner i forsikring, forretningsmessig tjenesteyting og i forretnings- og sparebanker. I varehandelen har det vært omvendt. I gjennomsnitt har derfor deltidsansatte kvinner for de gruppene som er med i tabell 2.3, hatt en svakere lønnsvekst enn heltidsansatte kvinner. Det foreligger foreløpig ikke materiale til nærmere analyse av denne forskjellen i lønnsutviklingen mellom deltids- og heltidsansatte kvinner, men det er bl.a grunn til å anta at opprykksmulighetene er mindre for deltidsansatte enn for heltidsansatte.

På den annen side har lavlønnsstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode.

Tallet på deltidsansatte menn i de ulike næringer er så lavt at en ikke har utarbeidet tilsvarende tabell for menn.

I tabell 2.3 har en også tatt med lønnsutviklingen for deltidsansatte kvinner i alt. Imidlertid vil endringer i omfanget av arbeidstimer påvirke lønnsutviklingen for deltidsansatte.

Tabell 2.3: Antall og månedsfortjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte.

		1984		1994		Øking i mnd.fortj. 1984/94	
		Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Deltidsan. ¹⁾	Heltidsan.
Varehandel ²⁾	I alt	42359	4.199	22605	7.682	82.9	90.4
	16-17,9 t	1721	3.122	1022	6.033	93.2	
	18-19,9 t	2844	3.793	2367	6.592	73.8	
	20-21,9 t	9072	3.824	2496	7.074	85.0	
	22-23,9 t	3869	4.357	2006	8.099	85.9	
	24-25,9 t	4136	4.563	2012	8.605	88.6	
Forretnings- og sparebanker	I alt	4816	5.329	5338	10.172	90.9	84.9
	16-17,9 t	606	4.495	72	6.837	52.1	
	18-19,9 t	1559	4.597	2045	7.758	68.8	
	20-21,9 t	602	5.080	212	8.623	69.7	
	22-23,9 t	469	5.692	556	9.581	68.3	
	24-25,9 t	279	5.963	183	11.410	91.3	

Tabell 2.3: Antall og månedsførtjeneste for deltidsansatte kvinner i enkelte næringer og arbeidstidsgrupper. Lønnsutviklingen for deltids- og heltidsansatte.

		1984		1994		Øking i mnd.fortj. 1984/94	
		Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Ansatte	Mnd.fortj. kr.	Deltidsan. ¹⁾	Heltidsan.
Forsikring	I alt	1186	5.961	1509	11.997	101.3	87.5
	16-17,9 t	274	4.635	288	8.438	82.0	
	18-19,9 t	157	4.727	111	8.516	80.2	
	20-21,9 t	151	5.397	173	10.205	89.1	
	22-23,9 t	114	6.074	32	10.538	73.5	
	24-25,9 t	40	6.291	87	11.665	85.4	
Forretningsm. tj.yt. ²⁾	I alt	3527	5.835	2842	11.224	92.4	86.2
	16-17,9 t	194	4.560	123	8.038	76.3	
	18-19,9 t	513	4.648	421	8.092	74.1	
	20-21,9 t	561	5.218	193	9.149	75.3	
	22-23,9 t	324	6.140	296	10.112	64.7	
	24-25,9 t	288	6.499	133	10.461	61.0	
Funksjonærer i NHO-bedrifter ³⁾	I alt	-	-	7657	10.654	-	91.1
	under 18 t	-	-	913	5.519	-	
	18-19,9 t	-	-	1568	8.043	-	
	20-21,9 t	-	-	589	8.732	-	
	22-23,9 t	-	-	896	9.939	-	
	24-25,9 t	-	-	377	10.489	-	

- 1) Lønnsutviklingen for deltidsansatte i alt vil være påvirket av arbeidstidsendringer.
- 2) Lønnsstatistikken for 1994 bygger på en utvalgsundersøkelse.
- 3) Det foreligger ikke tall før 1986.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.4 viser hvordan arbeidstiden for deltidsansatte i noen næringer har endret seg de siste årene. Som mål på dette har en brukt andelen som arbeider under 22t/uke. Det understrekes at det vil være en del usikkerhet knyttet til et så «grovt» mål.

Tabell 2.4: Endring i arbeidstid for noen næringer. Andel deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke. Prosent

	1984	1986	1987 ¹	1989 ¹	1991 ¹	1993 ¹	1994 ¹
<i>Bankvirksomhet</i>							
Menn	67	73	70	70	66	63	65
Kvinner	65	62	65	58	52	49	47
<i>Forsikring</i>							
Menn	83	71	74	76	71	73	76
Kvinner	54	51	59	50	44	42	39
<i>Varehandel</i>							
Menn	66	71	59	76	76	73	76
Kvinner	50	49	51	51	50	49	49

Tabell 2.4: Endring i arbeidstid for noen næringer. Andel deltidsansatte som arbeider under 22 t/uke. Prosent

	1984	1986	1987 ¹	1989 ¹	1991 ¹	1993 ¹	1994 ¹
<i>Forretningsmessig tj.yting</i>							
Menn	53	58	52	55	55	55	»
Kvinner	51	49	46	42	42	40	»

1) P.g.a arbeidstidsreduksjonen 1.1.87 er ikke tallene for årene etter 1986 sammenliknbare med tallene for 1986 og før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fra 1984 til 1986 synes kvinner på deltid å ha økt sin ukentlige arbeidstid noe. Dvs. andelen som arbeider under 22t/uke har gått ned. Fra 1987 til 1994 har kvinner på deltid i bankviksomhet og i forsikring økt sin ukentlige arbeidstid ganske mye. I forretningsmessig tjenesteyting synes også arbeidstiden for deltidsansatte kvinner i gjennomsnitt å ha gått opp fra 1987 til 1993, mens det har vært omvendt for menn. Blant menn er det et lavt antall som arbeider deltid i de fleste gruppene i tabell 2.4. Tallene blir derfor mer usikre for menn enn for kvinner.

Økingen i arbeidstiden for kvinner på deltid i perioden 1984-94, betyr at lønnsutviklingen pr. timeverk for deltidsansatte kvinner ialt har vært svakere enn det tabell 2.3 viser i denne perioden.

Vedlegg 3

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Årslønn defineres som den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av ett år dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forut-settes det at det gis full lønn under ferie, sjukefravær, permisjoner m.v.

Lønn pr. normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og sosiale ytelser. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli der-som det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønn-svekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Avtalefestet normalarbeidstid

Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid pr. uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe i følge tariffavtaler.

Den generelle normalarbeidstid er nå 37,5 t/uke. Imidlertid har flere grupper en lavere avtalefestet normalarbeidstid enn dette. I LO/NHO-området er f.eks avtalefestet normalarbeidstid fra og med 1987 37,5 t/uke for dagtidsarbeidere, 36,5 t/uke for 2-skiftarbeidere, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig- og turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skiftarbeid.

Tariffmessig lønnsøking

Tariffmessig lønnsøking er lønnsøking fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller for-bundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøking kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantitillegg (LO/NHO- området), tillegg på minstelønnsatser etc som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a omfatter lønns tillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f.eks gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Omregnede timefortjenester i LO/NHO-området

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. En del arbeidere har lavere arbeidstid pga skiftarbeid. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnsatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten pr. uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. De som har lavere avtalefestet normalarbeidstid enn 37,5 t/uke, får vanligvis kompensasjon for dette. Kompensasjonen kan variere fra bransje til bransje, og den er inkludert i timefortjenestene i statistikken. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer.

Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

Vedlegg 4

Kursutviklingen for norske kroner

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartners valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid *aritmisk* gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid *geometrisk* gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Tilnærmelsen bestod i at dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer tilsammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tar i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginer har verdien av den norske kronen blitt justert fem ganger fra 1982 til 1992:

I *august 1982* ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.

I *september 1982* ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 pst.

I *juni 1984* ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.

I *september 1984* ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.

I *11. mai 1986* ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til $\pm 2,25$ pst. av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 pst. I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet (101,69). Kursindeksens nye sentralverdi lå 10,1 pst. over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten *European Currency Unit* (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskrivning av kronekursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før $\pm 2,25$ pst.

ECU brukes som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EF-landene, og ECU består av et visst antall enheter av de enkelte EF-landenes valutaer. Sam-

menetningen av ECU vurderes hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt har endret seg med mer enn 25 pst. Tabell 4.1 viser hvordan ECU har vært sammensatt siden oktober 1989 da bl.a. spanske pesetas og portugisiske escudos ble innarbeidet i vektgrunnet.

Tabell 4.1: Sammensetningen av ECU

Valuta	Antall enheter	Vekt ¹⁾
Tysk mark (DEM)	0,6242	32,5
Britisk pund (GBP)	0,08784	11,3
Dansk krone (DKK)	0,1976	2,6
Fransk franc (FRF)	1,332	20,3
Nederlandsk gylden (NLG)	0,2198	10,2
Italiensk lira (ITL)	151.8	7,9
Belgisk franc (BEF)	3,301	8,3
Luxembourgsk franc (LUF)	0,13	0,3
Spansk peseta (ESP)	6,885	4,3
Irsk pund (IEP)	0,008552	1,1
Gresk drachme (GRD)	1,44	0,5
Portugisisk escudo (PTE)	1,393	0,7
Sum		100.0

- 1) Vekter i 1994. De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene, mens antall enheter av valutaene er administrativt fastlagt. Utslagene av svingningene vil normalt være små.

Tabell 4.2 gir en sammenlikning av kurvvektene i den tidligere valutakursindeksen og beregnede vekter for de valutaene som er med i ECU. Før omlegging av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kursindeksen i underkant av 60 pst. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark dengang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc er nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 pst.

Tabell 4.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU, konkurransevekter og importvekter

	Vekter i kursindeksen ¹⁾			Konkurrans evekter ³⁾	Importvekter ³⁾
	Direkte	Direkte + indirekte	ECU ²⁾		
Østerriksk schilling (ATS)	1.5	1.6	1.2
Belgisk franc (BEF)	2.4	3.2	7.8	3.2	3.0
Kanadisk dollar (CAD)	3.6	1.5	2.4
Dansk krone (DKK)	6.8	8.3	2.6	5.0	9.0
Finsk mark (FIM)	3.0	4.0	4.4
Fransk franc (FRF)	9.2	10.5	19.3	7.3	4.9
Tysk mark (DEM)	17.7	24.9	30.3	14.7	16.9

Tabell 4.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU, konkurransevekter og importvekter

	Vekter i kursindeksen ¹⁾		ECU ²⁾	Konkurrans evekter ³⁾	Importvekter ³⁾
	Direkte	Direkte + indirekte			
Italiensk lire (ITL)	3.3	4.2	9.8	5.4	4.2
Japansk yen (JPY)	6.0	6.9	..	10.1	5.4
Nederlandsk gylden (NLG)	4.6	5.6	9.5	6.1	5.2
Svensk krone (SEK)	15.0	13.4	17.7
Sveitsisk franc (CHF)	1.2	1.6	1.6
Britisk pund (GBP)	14.7	17.2	12.6	12.7	12.5
Amerikansk dollar (USD)	11.0	18.8	..	10.5	8.9
Spansk peseta (ESP)	..	0.3	5.3	1.9	1.2
Luxembourgsk franc (LUF)	0.13	0.0	0.0
Portugisisk escudo (PTE)	0.8	0.0	0.0
Irsk pund (IEP)	1.1	1.0	1.4
Gresk drachme (GRD)	0.7	0.0	0.0
Sum	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

- 1) De indirekte vektene tar hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling følger tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte er parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.
- 2) De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene. Utslagene av dette vil normalt være små.
- 3) Vekter i 1994.

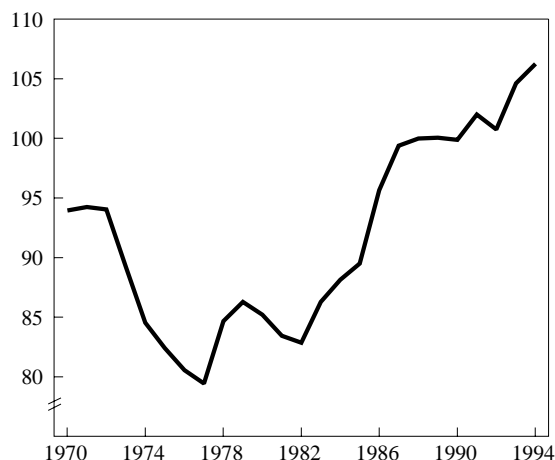
Vektene i kursindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne nyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kursindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurransevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 4.2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

De nåværende vektene gir en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kursindeksen ved at de nye vektene også tar hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møter på det norske markedet. Det kreves betydelige datamengder og et stort beregningsopplegg for å beregne slike vekter. IMF har utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngår også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 har en valgt løpende å korrigere IMF's vekter for endringer i de bilaterale handelsstrømmene. Det innebærer at en nytter løpende oppdatering av vektene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter vil valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser har en nyttet de bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebærer at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU er lik 100.

På samme måte som de tidligere kurvvektene er også de nåværende vektene beregnet med utgangspunkt i handelen med industrivarer, og den effektive valutakursen som beregnes med de nye vektene vil etter Beregningsutvalgets vurdering derfor primært uttrykke *industriens effektive valutakurs*.

Figur 4.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved industriens effektive valutakurs. For årene før 1980 har en benyttet den tidligere kursindeksen, mens en fom. 1980 har veid sammen (geometrisk) bilaterale valutakurser med de vektene som er omtalt ovenfor. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadmessige konkurransevne. Som det går fram av figuren styrket kronens internasjonale verdi seg med 15,5 pst. fra 1970 til 1977, og fra 1977 til 1994 svekket den seg med om lag 34 pst.



Figur 4.1 Industriens effektive kronekurs

Kilde: Norges Bank.

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kursindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Dette avspeilte i stor grad endringer i kursen mellom amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 3,5 pst. for så å styrke seg med 2,5 pst. fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 pst. 15. november 1991.

Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EF. Valutakrisene i Norden og i EF var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurransevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamar-
kedet:

- 8. september oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september ble italienske lire skrevet ned med 7 pst. overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september lot Italia sin valuta flyte, mens Storbritannia trakk seg helt ut av valutakursmekanismen ERM, men er fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 pst.
- 19. november lot Sverige kronen flyte.
- 22. november ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 pst. overfor de andre EMS-valutaene.
- 23. november ble den islandske kronen devaluert med 6 pst.
- 1. februar 1993 ble irske punt skrevet ned med 10 pst. overfor de andre EMS-valutaene.
- 13. mai ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 pst. og 6 pst. overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutautgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EF-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. I løpet av dagen falt verdien av norske kroner med om lag 5 pst. mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe, og har siden vært gjennomgående stabil.

Gjennom første halvår 1993 syntes det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert til tross for uroen i de iberiske valutamarkedene. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli 1993 med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 pst. På bilateral basis ble Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2 1/4 pst. for sine valutaer. Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august 1993, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 under det tidligere nedre ytterpunktet rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergente valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor den tidligere nedre grensen. Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen.

Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som er fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet den 10. desember 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank er at pengepolitikken skal innrettes mot å viderføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, om lag på den verdien en har hatt i perioden etter 10. desember 1992.

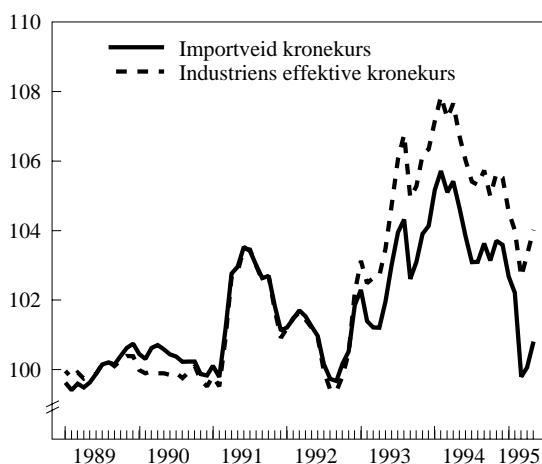
Kronekursen lå gjennom 1994 i intervallet 4 -5 pst. svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 3/4 pst. sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt svekket den norske kronen seg med om lag 1 1/2 pst. fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs.

Hittil i 1995 har de internasjonale valutamarkedene vært preget av stor uro. Kursbevegelsene mellom hovedvalutaene, amerikanske dollar, japanske yen og tyske mark, har vært svært store og preget av en betydelig svekkelse av amerikanske

dollar. Også flere av de europeiske valutaene har svekket seg betydelig mot tyske mark i perioden, noe som resulterte i spenning i det europeiske valutakurssamarbeidet ERM. I begynnelsen av mars ble spanske pesetas og portugisiske escudos devaluert, mens sentralbankene i flere av de andre landene møtte presset ved å heve signalrentene.

Den norske kronen har vært relativt lite påvirket av uroen i valutamarkedet den senere tiden. Målt i forhold til ECU har kronekursen styrket seg med vel 1/4 prosentpoeng siden årsskiftet. Målt ved industriens effektive valutakurs, har appresieringen vært klart sterkere, på om lag 1 1/4 prosent siden nyttår. Dette har sammenheng med den betydelige svekkelsen av amerikanske dollar og svenske kroner i samme periode. Kursen på svenske kroner har svekket seg med 5 1/4 prosent mot ECU og knappe 5 prosent mot norske kroner siden årsskiftet. Dersom en for 1995 antar at alle de bilaterale kursene som inngår i beregningen forblir uendret gjennom året fra det gjennomsnittlige nivået i mai, vil industriens effektive kronekurs styrkes med om lag 2 1/4 pst. fra 1994 til 1995.

Den *importveide kronekursen* antas å ha større betydning for utviklingen i prisnivået enn industriens effektive kronekurs. Vektene er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. På samme måte som for industriens effektive kronekurs blir vektene i den importveide kronekursen løpende oppdatert. Figur 4.2 viser utviklingen i den importveide kronekursen de siste årene. Fra 1993 til 1994 svekket den importveide kronekursen seg med i underkant av 1 1/2 prosent i gjennomsnitt. Den importveide kronekursen viser i stor grad en tilsvarende utvikling som industriens effektive valutakurs hittil i år, jf. figur 4.2, og siden nyttår har den importveide kronekursen styrket seg med 1 1/2 prosent.



Figur 4.2 *Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs.*

Kilde: Norges Bank.

Vedlegg 5

Tabellvedlegg

I dette vedlegget er det samlet en del tabeller som det bl.a vises til i teksten i de ulike kapitler foran.

Tabell 5.1: Beregnet årslønnsvekst og vekst i reallønn etter skatt for noen grupper. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1993, kr	1992/93		1993/94	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Arbeidere i NHO ¹⁾	197300	2.8	0.4	2.6	1.1
Industri	189200	2.4	0.1	2.9	1.4
Bygg og anlegg ²⁾	209300	2.7	0.3	0.3	-0.7
Byggevirksomhet	194900	1.3	-0.9	2.5	1.0
Landtransport	171700	1.9	-0.4	2.3	0.8
Funksjonærer i NHO	256800	3.7	0.9	3.5	1.7
Ledende	373000	3.6	0.6	3.4	1.7
Varehandel	199700	3.2	0.8	2.8	1.3
Ledende	319800	2.9	0.1	1.7	0.3
Hotell- og rest ³⁾	149000	1.7	-0.5	1.9	0.5
Forretnings- og sparebanker	217800	3.6	0.9	3.8	2.0
Ledende	339100	3.1	0.2	3.8	2.0
Forsikring	250400	3.4	0.7	5.0	2.8
Ledende	368600	4.1	1.0	5.6	3.5
Staten	208700	2.6	0.2	2.2	0.7
Ledende ⁴⁾	286600	2.1	-0.4	0.9	-0.3
Kommunene i alt ⁵⁾	194000	2.5	0.2	2.4	0.9
Helsesektor	195800	2.8	0.4	2.4	0.9
Skolesektor ⁶⁾	228100	2.1	-0.2	1.7	0.4
Forretningsm. tjenesteyting	263900	3.9	1.0	2.8	1.2
Ledende	365400	3.1	0.2	1.8	0.4

- 1) Omfatter bare arbeidere som er med i NHO's kvartalsstatistikk. Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke
- 2) Korrigert for nedgangen i antall arbeidede timer i oljerelatert virksomhet og for omgjøring av direkte lønn til indirekte lønnskostnader i anleggsvirksomhet (f.eks. brakketillegg og klesgodtgjørelse), blir årslønnsveksten 1993-94 2,5 prosent.
- 3) Tallene omfatter både måneds-, time-, og prosentlønte. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for måneds- og timelønte.
- 4) Omfatter byråsjef, underdirektør og avdelingsdirektør. Lokale forhandlinger pr. 1. mai 1993 på

- 0,4 pst. og 0,35 prosent pr 1. september 1994 er ikke med i veksttallet for 1992-93 og 1993-94.
- 5) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren. Skoleverket er ikke med. Oslo og Bærum er ikke med.
- 6) Jf. definisjon i teksten om skoleverket i "*Lønnsutviklingen i senere år*" i kapittel 3.

Tabell 5.2: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994- og 1995-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler
<i>a. Trygdeavgift</i>				
Lønnsinntekt	7.8 pst	7.8 pst	7.8 pst	7.8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7.8 pst	7.8 pst	7.8 pst	7.8 pst
Annen næringsinntekt	10.7 pst	10.7 pst	10.7 pst	10.7 pst
Pensjonsinntekt	3.0 pst	3.0 pst	3.0 pst	3.0 pst
<i>b. Toppskatt til staten</i>				
Sats, 1. trinn	9.5 pst	9.5 pst	9.5 pst	9.5 pst
Nedre grense:				
1. trinn, klasse 1	200000 kr	204000 kr	208000 kr	212000 kr
1. trinn, klasse 2	242000 kr	247000 kr	252000 kr	257000 kr
Sats, 2. trinn ¹⁾	13.0 pst	13.7 pst	13.7 pst	13.7 pst
Nedre grense:				
1. trinn, klasse 1	225000 kr	230000 kr	234500 kr	239000 kr
2. trinn, klasse 2	252000 kr	258000 kr	263000 kr	268000 kr
<i>Skatter på alminnelig inntekt</i>				
<i>c. Kommune, fylkes- og fellesskatt</i>				
Finnmark og Nord-Troms	26.0 pst	24.5 pst	24.5 pst	24.5 pst
Landet ellers	28.0 pst	28.0 pst	28.0 pst	28.0 pst
<i>d. Maksimale marginale skattesatser</i>				
Samlet maksimal marginalsatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	48.8 pst	49.5 pst	49.5 pst	49.5 pst
Samlet maksimal marginalsatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	51.7 pst	52.4 pst	52.4 pst	52.4 pst
<i>Standardfradrag m.v.</i>				
<i>e. Klassefradrag</i>				
Klasse 1	21700 kr	22200 kr	22600 kr	22600 kr
Klasse 2	43400 kr	44400 kr	45200 kr	45200 kr
<i>f. Minstefradrag</i>				
Sats	20.0 pst	20.0 pst	20.0 pst	20.0 pst
Øvre grense	27000 kr	27600 kr	28100 kr	28700 kr

Tabell 5.2: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994- og 1995-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler
Nedre grense	3200 kr	3300 kr	3400 kr	3500 kr
<i>g. Særfradrag for alder m.v.</i>	16920 kr	17280 kr	17640 kr	17640 kr
<i>h. Avtrappingsatts, skatte-reduksjonsregelen</i>	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
<i>i. Skattefrie nettoinntekter, pensjonister</i>				
Enslige	59000 kr	60400 kr	61600 kr	62800 kr
Ektepar	92100 kr	94200 kr	96100 kr	98000 kr
<i>j. AMS</i>				
Maksimalt sparebeløp:				
Klasse 1	5000 kr	5000 kr	5000 kr	5000 kr
Klasse 2	10000 kr	10000 kr	10000 kr	10000 kr
Sats	15.0 pst	15.0 pst	15.0 pst	15.0 pst
<i>k. Foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>				
Standardbeløp:				
Ett barn				
Sats	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	3500 kr	3600 kr	3700 kr	3800 kr
To eller flere barn				
Sats	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	4500 kr	4600 kr	4700 kr	4800 kr
Legitimert pass og stell av barn:				
Ett barn				
Sats	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	17500	17900 kr	18300 kr	18700 kr
To eller flere barn				
Sats	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	21000 kr	21500 kr	21900 kr	22400 kr
<i>l. Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>				
Barn (under 16 år)	1820 kr	1820 kr	1820 kr	1820 kr
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2540 kr	2540 kr	2540 kr	2540 kr
<i>m. Generelle satser for barnetrygd (for barn under 16 år)</i>				
1. barn	10212 kr	10212 kr	10416 kr	10572 kr
2. barn	10704 kr	10704 kr	10920 kr	11088 kr
3. barn	12120 kr	12120 kr	12360 kr	12552 kr
4. barn	12744 kr	12744 kr	12996 kr	13200 kr

Tabell 5.2: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994- og 1995-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler
5. og følgende barn	13128 kr	13128 kr	13392 kr	13596 kr
<i>n. Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering)</i>	1992	1993	1994	1995
1. barn	12032 kr	12032 kr	12236 kr	12392 kr
2. barn	24556 kr	24556 kr	24976 kr	25300 kr
3. barn	38496 kr	38496 kr	39156 kr	39672 kr
4. barn	53060 kr	53060 kr	53972 kr	54692 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	14948 kr	14948 kr	15212 kr	15416 kr
<i>o. Ekstra barnetrygd til barn under 1 år</i>	<i>4380 kr</i>	<i>5040 kr</i>	<i>0 kr</i>	<i>0 kr</i>
<i>p. Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år</i>	<i>4380 kr</i>	<i>5040 kr</i>	<i>5040 kr</i>	<i>5112 kr</i>
<i>q. Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms (for barn under 16 år)</i>	<i>3732 kr</i>	<i>3732 kr</i>	<i>3732 kr</i>	<i>3792 kr</i>

1) For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 5.3: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke

		Endring i prosent fra samme kvartal året før			
		HERAV:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling	
Lønnsøkning pr. time		Tariffmessig økning	Lønnsglidning		
1984	1. kv.	6.1	1.0	5.2	85
1985	1. »	8.9	3.0	5.9	66
1986	1. »	7.4	0.5	6.9	93
1987	1. »	18.3 ²⁾ 10.5 ³⁾	3.6	6.9	66 ³⁾
1988	1. »	8.5	0.2	8.3	98
1989	1. »	2.4	1.7	0.7	29
1991	1. »	6.3 ¹⁾⁴⁾	3.3	3.0	48
1991	2. »	4.0 ¹⁾⁴⁾	2.0	2.0	50
1991	3. »	4.6 ¹⁾⁴⁾	2.0	2.6	57
1991	4. »	4.5	1.9	2.6	58
1992	1. »	4.1	1.6	2.5	60
1992	2. »	3.0	0.5	2.5	84

Tabell 5.3: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke

		Endring i prosent fra samme kvartal året før			
		Lønnsøkning pr. time	HERAV:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
			Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1992	3. »	2.5	0.5	2.0	81
1992	4. »	2.6	0.5	2.1	82
1993	1. »	2.9	0.5	2.4	83
1993	2. »	2.5	0.8	1.7	67
1993	3. »	2.7	0.8	1.9	70
1993	4. »	3.0	0.8	2.2	73
1994	1. »	2.6	0.8	1.8	68
1994	2. »	3.2 ¹⁾	1.1	2.0	65
1994	3. »	2.7 ¹⁾	1.4	1.3	48
1994	4. »	2.3	1.3	0.9	41
1995	1. »	2.4	1.3	1.1	44

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønnstallene før 1987 er ikke omregnet.

- 1) Korrigert for etterbetalinger.
- 2) Faktisk timelønnsvekst.
- 3) Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede arbeidstiden.
- 4) Lønnsøkningen som følge av at lønnstrekk til Lavlønnsfondet ble avvirket 1. oktober 1990, er ikke med.

Kilde: NHO's kvartalsstatistikk.

Tabell 5.4: Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn i noen grupper¹⁾. 1984-94. Prosent.

År	Industriarbeidere ²⁾		Funksj. i NHO-bedr.		Varehandel		Forretnings- og sparebanker		Forsikring	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1984-85	7.5	7.2	8.8	9.3	8.0	8.0	9.2	8.9	8.0	8.5
1985-86	10.1	10.5	10.8	11.9	11.6	12.8	10.2	10.3	9.6	10.2
1986-87	8.1	8.6	6.3	7.4	9.1	8.0	4.1	3.9	3.4	4.3
1987-88	5.7	6.1	3.6	4.5	5.8	6.1	9.8	10.8	10.5	11.5
1988-89	4.7	6.2	4.5	6.7	4.7	6.7	3.8	5.8	3.1	5.5
1989-90	5.6	6.7	6.4	8.1	6.5	7.5	6.3	7.9	5.9	7.4
1990-91	5.2	7.7	5.3	6.6	4.6	5.5	4.0	5.4	3.3	4.2
1991-92	2.9	2.9	3.6	4.1	3.2	3.6	2.2	2.9	2.4	3.2
1992-93	2.3	2.6	3.5	4.3	2.8	3.8	3.7	4.1	3.8	3.1
1992-94	2.9	2.9	3.4	3.6	2.2	3.4	3.5	3.8	5.0	5.9
1984-94	70.4	81.0	72.3	89.9	75.9	87.8	73.1	85.0	70.2	85.0
Gj.snitt	5.5	6.1	5.6	6.6	5.8	6.5	5.6	6.3	5.5	6.3
Årslønn 1994	kr 197.900	kr 179.100	kr 282.100	kr 213.000	kr 222.000	kr 179.000	kr 244.800	kr 205.500	kr 305.200	kr 219.000
År	Staten		Kom. arbeidstakere ³⁾		Forr.tjenesteyt.		Helsesektoren ⁴⁾		Undervisning	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
1984-85	7.4	7.5	6.1	6.1	9.5	8.9	2.6	5.3	7.1	6.8
1985-86	11.0	10.8	13.5	13.0	11.4	12.1	10.6	11.5	11.6	10.6
1986-87	4.2	3.8	2.5	1.5	8.4	9.0	2.8	2.3	4.1	3.1
1987-88	5.5	4.4	4.4	5.6	5.2	6.5	5.8	5.3	7.7	8.1
1988-89	4.7	6.0	5.2	5.6	3.4	4.3	5.1	4.4	4.9	5.6
1989-90	5.4	6.7	6.1	7.7	5.9	7.0	7.1	9.6	4.0	4.8
1990-91	5.9	7.6	2.4	2.6	3.9	5.1	1.5	3.5	5.2	5.7
1991-92	0.9	1.5	1.7	2.8	4.0	4.0	3.2	4.5	-0.4	0.3
1992-93	2.6 ⁵⁾	4.0 ⁵⁾	3.1 ⁶⁾	3.6 ⁶⁾	3.5	4.6	3.4 ⁶⁾	3.7 ⁶⁾	1.4 ⁵⁾	2.5 ⁵⁾
1993-94	2.6 ⁷⁾	2.6 ⁷⁾	1.6 ⁸⁾	1.9 ⁸⁾	1.1	3.0	0.6 ⁸⁾	1.7 ⁸⁾	1.0 ⁷⁾	1.2 ⁷⁾
1984-94	62.7	70.1	56.9	62.7	72.2	86.2	51.4	65.1	56.9	60.2
Gj.snitt	5.0	5.5	4.6	5.0	5.6	6.4	4.2	5.1	4.6	4.8
Årslønn 1994	kr 222.200	kr 196.200	kr 206.600	kr 189.200	kr 296.700	kr 219.000	kr 268.700	kr 202.600	kr 236.300	kr 218.100

- 1) Årsgjennomsnitt for industrien . For de andre gruppene lønnsutviklingen mellom tellingstidspunktene.
- 2) Timefortjenesten ekskl. overtid.
- 3) Ekskl. helsevesen, sosial omsorg og skoleverket. For de tre siste årene er tallene hentet fra KS's lønnsstatistikk.
- 4) For de tre siste årene omfatter tallene grupperingen «behandling av klienter» . Lønnsnivået for 1994 er også for denne grupperingen.

- 5) Virkningen av lokale forhandlinger pr 1.5.93 kom først med i lønnsstatistikken for 1994.
- 6) Virkningen av lokale forhandlinger pr 1.5.92 kom først med i lønnsstatistikken for 1993.
- 7) Virkningen av lokale forhandlinger pr 1.9.94 er ikke medregnet.
- 8) Virkningen av lokale forhandlinger pr 1.10.94 er ikke medregnet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, NHO og KS

Tabell 5.5: Kvinnens lønn i forhold til menns. For hver lønnstakergruppe: totalt, etter bransje, stilling, bedrift og stilling-bedrift. Prosent. 1990.

	Gjennomsnitt	Standardavvik
<i>Arbeidere i NHO-bedrifter</i>		
Arbeidere i alt	88.5	-
Bransje	92.2	5.9
Stilling	95.3	9.4
Bedrift	91.6	12.5
Stilling-bedrift	97.0	10.8
<i>Funksjonærer i NHO-bedrifter</i>		
Funksjonærer i alt	73.2	-
Bransje	73.5	6.2
Stilling	92.4	7.4
Bedrift	75.0	11.4
Stilling-bedrift	93.9	11.3
<i>Ansatte i varehandel</i>		
Ansatte i alt	73.3	-
Bransje	79.1	6.4
Stilling	91.0	8.0
Bedrift	83.5	18.9
Stilling-bedrift	97.7	17.8
<i>Ansatte i forretningsmessig tjenesteyting</i>		
Ansatte i alt	69.3	-
Bransje	72.0	6.6
Stilling	91.5	16.1
Bedrift	72.6	18.6
Stilling-bedrift	94.0	15.9
<i>Ansatte i bankvirksomhet</i>		
Ansatte i alt	75.2	-
Bransje	78.5	5.5
Stilling	97.2	6.5
Bedrift	78.2	9.3
Stilling-bedrift	97.4	8.1
<i>Ansatte i forsikringsvirksomhet</i>		
Ansatte i alt	68.4	-
Bransje	69.1	1.4
Stilling	96.0	8.5
Bedrift	69.2	12.9
Stilling-bedrift	97.3	9.7

Merknader til tabell 5.5.

Standardavviket forteller hvor stor spredning det er rundt gjennomsnittet. F. eks ligger kvinnelige arbeidere i NHO-bedrifter i samme stilling og bedrift i gjennomsnitt 10,8 prosent (både pluss og minus) fra gjennomsnittsverdien på 97,0 for kvinners lønn i prosent av menns. Desto større standardavviket er, desto større er spredningen rundt gjennomsnittet.

Analysen som tabell 5.5 bygger på, jf "*Lønnsutviklingen for kvinner og menn*" i kapittel 3.5, er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av de 6 gruppene i tabellen.

Deretter løses dette prosenttallet opp på fire ulike måter. Først beregnes separat for hver av *bransjene* gruppen omfatter, kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn. Dette tallet kan bare beregnes for bransjer hvor både menn og kvinner er ansatt. Gjennomsnittet av de bransjevise tallene, sammenliknet med gjennomsnittet på gruppenivå (f. eks arbeidere i NHO-bedrifter), sier noe om lønnsforskjellene mellom kvinner og menn avtar når vi tar hensyn til den bransje de arbeider i.

Tilsvarende beregninger er gjort for hver bedrift gruppen omfatter og for hver stillingskategori. Til slutt er det gjort separate beregninger for hvert stillingsbedriftspar gruppen omfatter, dvs. en sammenlikner lønnen for kvinner og menn som arbeider i samme stilling i samme bedrift.

Tabell 5.6: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler¹⁾

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Nærings- og nytelsesmidler	91.9	91.2	91.2	90.5	90.0	89.8	89.5	89.1	87.9	87.6
Treforedling	66.7	67.3	68.0	66.2	67.0	66.7	65.2	64.6	63.1	61.3
Kjemiske råvarer	47.6	42.9	44.1	38.4	38.6	33.1	35.8	32.2	32.6	29.9
Raffinerte oljeprodukter	69.0	62.9	62.8	58.9	64.3	64.3	59.6	61.0	62.7	46.9
Metaller	32.1	35.7	38.8	35.2	32.5	18.6	18.7	15.2	14.5	12.6
Tekstil- og bekledningsvarer	23.9	21.9	20.9	20.4	19.0	18.7	18.3	16.9	16.1	14.0
Trevarer	75.1	72.4	73.1	73.2	75.1	75.3	73.6	72.2	69.8	67.8
Kjemiske og mineralske produkter	42.5	42.1	42.5	41.5	39.2	37.7	35.3	35.0	34.2	32.6
Grafiske produkter	92.6	92.0	91.3	91.4	91.5	91.6	90.9	90.9	91.0	90.9
Bergverksprodukter	74.8	77.2	75.2	73.3	75.4	67.9	69.2	69.8	67.2	68.1
Andre verkstedprodukter	41.2	38.9	40.9	35.5	32.0	29.9	26.9	25.5	25.7	21.9
Varene ovenfor i alt	59.4	57.7	58.8	57.7	57.9	55.3	53.6	52.3	51.4	48.2
Skip og oljeplattformer	76.7	82.2	73.7	58.4	55.5	60.6	66.0	82.7	78.1	78.6
Varene ovenfor i alt	61.2	60.1	60.2	57.8	57.5	56.0	55.1	55.8	55.0	52.1

1) Volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveringer inkludert lager.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.7: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

LPE-endring i nasjonal valuta									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	3.0	0.4	-2.3	0.5	3.7	3.3	-0.3	2.3	-1.5
Canada	5.5	2.0	4.0	5.7	5.6	5.1	-0.5	-2.3	-1.6
Danmark	8.4	9.9	-0.3	2.3	3.4	3.1	-3.2	-0.4	-1.5
Finland	2.5	0.5	2.1	4.7	7.9	5.1	-8.1	-7.0	-0.8
Frankrike	2.5	1.9	-2.9	-1.5	2.8	4.6	1.1	2.7	-5.2
Italia	3.6	2.4	1.8	6.8	6.9	7.5	2.5	0.7	-1.4
Nederland	1.9	2.9	-2.4	-2.7	3.6	2.5	4.6	1.6	-5.0
Storbrit.	3.5	0.2	0.0	4.1	9.2	6.2	1.6	0.5	-0.1
Sverige	6.8	4.7	5.4	8.2	7.4	5.3	1.4	-1.5	0.4
Sveits	-0.7	1.3	-7.5	1.4	1.7	7.6	3.3	1.3	-1.5
V-Tyskland	3.7	6.5	0.4	1.7	3.6	5.0	5.5	3.6	-5.6
Østerrike	3.2	2.9	-5.8	0.5	0.8	2.3	3.2	0.9	-0.5
Japan	6.6	-5.3	-4.0	-0.5	1.1	1.8	8.7	5.3	-0.3
USA	-0.3	-1.8	-0.1	3.4	2.5	3.2	-1.5	-0.6	-1.6
Spania	4.8	4.7	3.1	6.2	10.7	5.5	5.2	3.5	0.0
Irland	3.9	-2.1	-4.6	-5.2	1.5	3.1	-6.6	0.4	-0.3
Norges handelspartnere	4.0	2.1	0.0	3.0	4.6	4.4	1.9	0.7	-2.0
Norge									
Relativ LPE-endring									

Tabell 5.7 forts: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

Valutakursutviklingen overfor norske kroner									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	14.6	8.6	-1.7	-1.2	6.9	1.3	1.8	6.2	2.9
Canada	-15.5	-4.6	4.4	10.0	-8.0	5.5	-9.1	6.9	-6.0
Danmark	12.8	7.5	-1.7	-2.4	7.1	0.3	1.5	6.3	1.4
Finland	5.2	5.0	1.6	3.4	1.7	-2.0	-13.4	-10.6	9.0
Frankrike	11.6	4.8	-2.4	-1.1	6.2	0.0	2.1	6.7	1.5
Italia	10.6	4.4	-3.6	0.5	3.8	0.1	-3.4	-10.6	-3.1

Tabell 5.7 forts: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

Valutakursutviklingen overfor norske kroner									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Nederland	16.9	9.8	-0.8	-1.3	5.5	0.9	1.9	8.1	1.6
Storbrit.	-2.0	1.6	5.2	-2.5	-1.5	2.7	-4.3	-2.6	1.3
Sverige	4.0	2.3	0.1	0.7	-1.3	1.4	-0.3	-14.7	0.2
Sveits	17.8	9.4	-1.4	-5.3	6.8	0.3	-2.2	8.6	7.6
V-Tyskland	16.9	9.6	-1.0	-1.0	5.4	0.9	1.8	7.8	1.4
Østerrike	16.8	9.6	-0.9	-1.1	5.5	0.9	1.7	7.8	1.4
Japan	22.4	5.5	9.0	-1.5	-13.6	11.3	1.8	30.5	7.8
USA	-14.0	-8.9	-3.3	6.0	-9.3	3.6	-4.2	14.2	-0.6
Spania	4.7	3.2	2.5	4.2	5.3	1.6	-2.6	-8.0	-5.8
Irland	8.9	1.0	-0.9	-1.4	5.7	1.7	0.4	-1.6	1.5
Norges handelspartnere	6.8	4.0	0.6	0.1	-0.2	2.1	-1.2	3.7	1.2
Norge									
Relativ LPE-endring									

Tabell 5.7 forts: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

LPE-endring i norske kroner									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	18.0	9.1	-4.0	-0.7	10.9	4.7	1.5	8.7	1.3
Canada	-10.9	-2.7	8.5	16.3	-2.9	10.9	-9.6	4.5	-7.5
Danmark	22.3	18.1	-1.9	-0.2	10.7	3.4	-1.8	5.9	-0.1
Finland	7.9	5.5	3.8	8.2	9.7	3.0	-20.4	-16.9	8.1
Frankrike	14.4	6.8	-5.2	-2.5	9.1	4.6	3.3	9.6	-3.7
Italia	14.5	6.9	-1.9	7.3	11.0	7.6	-1.0	-10.0	-4.5
Nederland	19.1	13.0	-3.2	-4.0	9.4	3.5	6.6	9.8	-3.5
Storbrit.	1.4	1.8	5.2	1.6	7.5	9.0	-2.8	-2.1	1.2
Sverige	11.1	7.0	5.4	9.0	6.0	6.7	1.1	-15.9	0.6
Sveits	17.0	10.8	-8.7	-4.0	8.6	7.9	1.0	10.0	5.9
V-Tyskland	21.2	16.7	-0.6	0.6	9.2	5.9	7.4	11.7	-4.3
Østerrike	20.6	12.8	-6.7	-0.6	6.3	3.2	5.0	8.8	0.9
Japan	30.5	-0.1	4.7	-2.0	-12.6	13.3	10.6	37.5	7.5
USA	-14.2	-10.5	-3.4	9.5	-7.1	6.9	-5.6	13.5	-2.2
Spania	9.7	8.1	5.7	10.7	16.5	7.2	2.4	-4.8	-5.8

Tabell 5.7 forts: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Pst.vis endring fra året før

LPE-endring i norske kroner									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Irland	13.1	-1.1	-5.4	-6.5	7.3	4.8	-6.3	-1.2	1.2
Norges handelspartnere	11.0	6.2	0.5	3.1	4.5	6.6	0.7	4.4	-0.8
Norge	11.0	8.7	6.6	-0.8	3.0	3.9	1.0	-1.1	1.6
Relativ LPE-endring	0.0	2.4	6.1	-3.7	-1.4	-2.5	0.2	-5.3	2.4

Tabell 5.8: Fordeling av lønn for arbeidet tid og indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidet time i Norge og konkurrentlandene. Industrierbeidere.

	Lønn pr. arbeidet time i forhold til totale lønnskostnader.			Fordeling av lønnskostnader pr. faktisk arbeidet time		
	1980	1990	1993	1993		
	pst.	pst.	pst.	i norske kr./t ¹⁾		
				Tot. ²⁾	Lønn for arbeidet tid ³⁾	IPK ⁴⁾
Tyskland-vest	58.5	55.9	55.8	182	102	80
Sveits	67.1	65.6	65.2	161	105	56
Belgia	56.5	52.9	52.6	151	79	72
Østerrike	52.3	50.2	50.3	143	72	72
Norge	69.4	68.6	71.5	143	102	41
Nederland	57.7	56.8	57.0	142	81	61
Danmark	84.2	84.6	83.8	136	114	22
Japan	59.2	58.2	58.7	135	79	56
Sverige	61.8	59.0	60.4	126	76	50
USA	73.7	72.6	70.2	119	84	35
Finland	64.4	59.1	56.4	118	66	52
Canada	79.4	76.7	74.5	116	87	30
Frankrike	58.5	54.6	54.5	115	63	52
Italia	54.4	49.6	50.3	113	57	57
Storbritannia	72.1	73.1	72.7	90	66	24
Irland	78.5	74.4	74.3	86	64	22
Spania	82

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

2) Tot.=Totale lønnskostnader pr. faktisk arbeidet time i n.kr.

3) Lønn for arbeidet tid=Gj.snittlig timefortjeneste pr. faktisk arbeidet time

4) IPK=Indirekte personalkostnader pr.faktisk arbeidet time i n.kr.(Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid(lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkost.)

Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA.

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

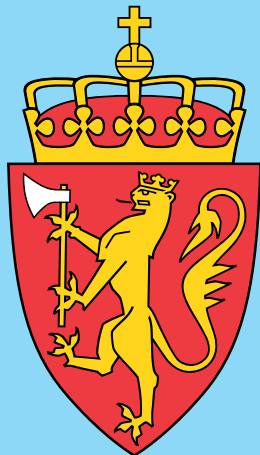
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

 NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Innstilling fra EØS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
<ul style="list-style-type: none">• Utsendelsesrett• Innholdsfortegnelse
<small>Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SEKSJON STATENS TRYKKING</small>
<small>Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Hartvigrykk as, Oslo OSLO 1994</small>
<small>Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) = ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Infotek as, Oslo</small>

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

 NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG



NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP

BRUKERDOKUMENTASJON

